

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE XVII. YÜZYILIN SON
ÇEYREĞİNDE VEKİLLİK VE VEKÂLET KAYITLARININ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba ŞAHİN

ARALIK- 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE XVII. YÜZYILIN SON
ÇEYREĞİNDE VEKİLLİK VE VEKÂLET KAYITLARININ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba ŞAHİN

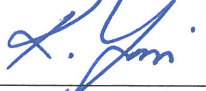
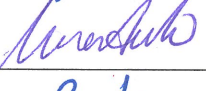
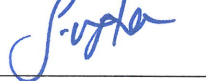
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kenan İNAN

ARALIK- 2018

TRABZON

ONAY

Tuğba ŞAHİN tarafından hazırlanan “Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Vekillik ve Vekâlet Kayıtlarının Analizi” adlı bu Çalışma 17/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Kenan İNAN	Başkan	☒	☐	
Doç. Dr. Turan AÇIK	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Sebahittin USTA	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Tuğba ŞAHİN
21.12.2018

ÖNSÖZ

Vekâlet konusunu inceleyeceğimiz bu çalışmanın ana kaynağını Trabzon Şer'iyeye Sicil defterleri oluşturmaktadır. Sicil çalışmalarında vekâlet konusu üzerine bu güne kadar yapılan çalışmalar yok denecek kadar az olup, bir elin parmaklarını geçmemektedir. Osmanlı Devleti'nde vekâlet uygulaması üzerine yapılan iki çalışmada Konya ve Manisa Şer'iyeye Sicillerinden faydalanılarak yapılmıştır. Mahkemelere intikal edip vekil tayin edilen davalar üzerinden sosyal statü analizi yapılmıştır.

Sosyal tarih açısından büyük bir boşluk olarak niteleyebileceğimiz vekâlet konusunu hazırlamaktaki amacımız konuya katkı sağlamaktır. Bu bölümlerde çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Verilen bilgilerin daha iyi anlaşılabilmesi için tablolar ve grafiklere yer verilmiştir.

Bu tez konusunun belirlenmesinde ve çalışma sürecinin her aşamasında engin bilgi birikimini, deneyimlerini, ileri görüşlülüğünü ve kıymetli zamanını ayırıp bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana yardımlarını eksik etmeyen, üzerimde büyük emeği olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Kenan İNAN'a teşekkür ediyorum. Çalışmam sırasında okumakta zorlandığım noktalarda siciller konusunda muazzam bilgilerinden yararlanma fırsatı bulduğum değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Miraç TOSUN'a, Dr. Öğr. Üy. Sebahattin USTA'ya, motivasyonumun düşük olduğu zamanlarda beni çalışmam için motive eden Dr. Öğr. Üyesi Osman EMİR'e, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ALTUNBAY'a, ve bölüm sekreterimiz Hacı Arif ÇUVALCIYA teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her konuda beni bıkmadan usanmadan her zaman güler yüzleri, engin görüşleri ve sıcacık sohbetleriyle karşılayan ve dinleyen değerli hocalarım Araş. Gör. Dr. Aslı ÖZCAN ve Araş. Gör. Deniz ÇOLAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezin yazım aşaması ve son halini alana kadar maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen nişanlım Can EYÜBOĞLU'na, her daim o güzel dualarını eksik etmeyen annem Fatma ŞAHİN ve babam Osman ŞAHİN'e, ablam Yasemin AKKOL'a, yengem Nagehan ŞAHİN başta olmak üzere tüm ailem ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Aralık, 2018

Tuğba ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-8

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM VE OSMANLI HUKUKUNDA VEKİLLİK VE VEKÂLET	9-25
1.2. Vekâletin Osmanlı Hukukunda Uygulanması.....	9
1.1.1. Konuyla Alakalı Terminoloji.....	13
1.1. Vekil, Vekâlet	15
1.2.1. Kanunnamelerde Vekâlet.....	16
1.2.2. Vekâletin Şartları	18
1.2.3. Vekille İlgili Meseleler	19
1.2.4. Husumete ve Teslim Almaya Vekâlet	19
1.2.6. Vekâlet Akdi	20
1.2.5. Vekilin Azli.....	20
1.2.7. Evlenmede Vekâlet.....	20
1.2.8. Hukukî İşlemlerde Temsil.....	22
1.3. Vekâlet Çeşitleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1850-1851 NUMARALI TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE TESPİT EDİLEN VEKÂLET DAVALARININ TASNİFİ.....	26-57
2.1. Aile Hukuku	34
2.1.1. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Nikâh Akidleri	34

2.1.2. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mehir Talepleri	37
2.2. Borçlar Hukuku	38
2.2.1. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mülk Satışları	38
2.2.2. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Gayrimüslimlere Ait Mülk Satış Kayıtları	39
2.2.3. Vekil Tayin Edilen Borç Alacak Kayıtları	49
2.2.4. Vekil Tayin Edilen Hibe Akidleri	50
2.3. Şahıs Hukuku	50
2.3.1. Vekil Tayin Edilen Sulh Kayıtları	50
2.3.2. Vekil Tayin Edilen Miras Kayıtları	52
2.3.3. Vekil Tayin Edilen Vasi Kayıtları	53
2.3.4. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Köle Kayıtları	53
2.4. Vekil Tayin Edilen Diğer Kayıtlar	54
2.4.1. Asayiş Olaylarında Vekil Tayin	54
2.4.2. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Vakıf Kayıtları	55
2.4.3. Vekil Tayin Edilen Diyet Talebi	55
2.4.4. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Vergi Kaydı	55
2.4.5. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mütesselim Ataması	56
2.4.6. Hancılık Vekilliği	56
2.4.7. Görev Vekilliği Atama Kaydı	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE M. 1088-1091/H. 1677-1681 TARİHLİ VEKİLLİK/VEKÂLET KAYITLARI VE ANALİZİ	58-73
3.1. Vekillik ve Mahkeme Kayıtlarında Yazılma Usûlleri	59
3.2. Trabzon'da Vekil Tayin Eden Erkeklerde Sosyal Statü	60
3.3. Vekâlet Uygulamasında Kadınlar	66
3.4. Vekâlet Uygulamasında Kadınların Statüleri	70
3.5. Vekâlet Uygulamasında Gayrimüslim Kadınlar	71
SONUÇ	74
YARARLANILAN KAYNAKLAR	77
EKLER	85
ÖZGEÇMİŞ	92

ÖZET

İnsan var olduğu sürece ihtiyaçları da buna paralel olarak hep var olmuş, bitmemiş ve giderek artmıştır. Bu ihtiyaçları karşılama hususunda insan kimi zaman kendi kendine yeter iken kimi zaman ise bir başkasına ihtiyaç duymuştur. Bu doğrultuda vekâlet uygulaması hemen her toplumda kendine yer bulmuştur. Medeni bir tabiat üzerine yaratılmış olan insan kendini toplumdan soyutlayıp hayatını devam ettiremez. Mutlaka sosyal hayatın içinde yer almak zorundadır. Tezin ana kaynağını oluşturan şer'iyye sicilleri insanların sosyal hayatı hususunda oldukça zengin bilgiler içermektedir. Vekâlet uygulamasından oldukça yaygın bir şekilde faydalandığı yine sicillerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu tezde Trabzon Şer'iyye Sicillerinden faydalanılarak XVII. yüzyılın son çeyreğinde Trabzon'da vekâlet çalışılmıştır. Bu tez de 1850/1851 numaralı Trabzon Şer'iyye sicilleri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bu siciller Hicri 1088-1091 ve Miladi 1677-1681 yılları arasındaki kayıtları içermektedir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tarihi süreçte vekillik üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde 17. Yüzyılın son çeyreğinde Trabzon'da vekâletin nasıl olduğu üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise vekâletle ilgili farklı başlıklar altında kayıtlar tasnif edilerek belirtilen yıllar içinde vekillerin ve vekil tayin eden kişilerin sosyal hayattaki konumlarının ne olduğu konusuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vekillik, Vekâlet, Trabzon, Şer'iyye Sicilleri.

ABSTRACT

Human being is a social creature and needs an environment. The requirements for human being always existed. In order to meet the requirements human being sometimes needs other people. Human being cannot survive in the world without the support of other creatures mainly humanity. For that reason, human must take place in social life. The application of proxy in societies therefore always found a place.

The main source of our thesis is Ottoman Kadi Court Records. Court Records consists of cases about almost every aspects of life which otherwise cannot be traced in other Ottoman archival documents. The records show that the power of attorney was frequently used by Ottoman citizens in the courts. In this thesis we searched the application of attorney in Trabzon for the last quarter of the 17th century. The thesis consists of three chapters The first chapter deals with the attorney in historical process. The second chapter investigates the power of attorney in Trabzon for the last quarter of the 17th century. The last chapter searches the representatives under different headings and attempts to determine the social status of them..

Keywords: Proxy, Trabzon, Sharia registers.

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Bir Yıllık (1088/1677 Şevval/Kasım 1089/1678 Şevval/Kasım) Süreyi Kapsayan Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Nikâh Kayıtları	28
2	Gayrimüslimler Arasında Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mülk İhtilafları.....	40
3	Mülk Satışlarında Gerçekleşen Vekâlet ve Akrabalık Durumu.....	42
4	Yönetici Sınıfına (Askerî) Mensup Vekâlet Veren ve Vekil Tayin Edenlerin Unvan ve Lakapları.....	61
5	Vekil Tayin Eden Erkeklerde Unvan ve Lakap	63
6	Erkeklerin Vekâlet Verdikleri Vekillerde Unvan ve Lakap	63
7	Vekâlet Uygulamasında Erkeklerde Akrabalık Durumu	65
8	Vekil Tayin Eden Kadınlar ve Vekillerde Sosyal Statü ve Akrabalık Durumu.....	68

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Trabzon 1850, 1851 No'lu Şer'iyeye Sicillerindeki Vekâlet Kayıtlarının Konularına Göre Yüzdeler Oranı.....	27
2	Nikâh Kayıtlarının Diğer Kayıtlar İçindeki Yüzdesi.....	36
3	Toplam Kayıt Sayıları İçinde Asaleten ve Vekâleten Mahkemeye Başvuranlar.....	59
4	Vekil Tayin Eden Kadın ve Erkeklerin Yüzdeler Dağılımı.....	73

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
b.	: Bin (Oğul)
bkz	: Bakınız
bt.	: Bint (Kız)
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
H.	: Hicri
İA	: İslam Ansiklopedisi
İHAD	: İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
M.	: Miladi
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi
s.	: Sayfa
Sy.	: Sayı
SÜSBE	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
T.Ş.S.	: Trabzon Şer'iyeye Sicilleri

GİRİŞ

Adil bir yargılama ve akabinde gelen hüküm, varılan kararın delillere dayanarak gerçekleşmesini sağlar. Mahkemeler, hukukun ortaya çıktığı, insanlar arasında yargı merci olan yegâne yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun beraberinde hukuk kurallarını bilmek ve bu doğrultuda kendini müdafaa etmesini de bilmek her zaman önemli olmuştur. Bu durum belli bir bilgi birikimini de bünyesinde barındırmayı gerektirmektedir. Adaletin tescil edildiği yer olan mahkemelerde insanların bazen kendi yerlerine bir başkaları tarafından temsil edildiği görülmektedir. Temsil etmek vekil tayin etmek insanoğlunun var olduğu her dönemde gerek geçmiş gerek günümüz gerekse gelecek dönemlerde olsun birçok alanda ihtiyaç duyduğu ve her daim ihtiyaç duyacağı bir müessesedir. Yardımlaşma, iş bölümü ve dayanışma insanlığın varlığından beri sosyal hayatın bir zorunluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişen sosyal şartlar ve ihtiyaçlar sonucu insanlar üçüncü şahıslara ihtiyaç duymuştur.

“Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Vekillik ve Vekâlet Kayıtlarının Analizi” adlı tezimiz 4 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Çalışmamızda ana kaynak olarak 1088-1091/1677-1681 tarihlerini içine alan iki adet Trabzon şer’iyye sicil defteri kullanılmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti’ndeki vekâlet uygulamasını dönemin mahkeme kayıtlarını içeren şer’iyye sicilleri esas alınarak Trabzon merkezli olarak incelemeye çalıştık. Bu çalışmanın Osmanlı Trabzon’unun sosyal hayatına ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında vekâletle alakalı genel bir bilgi verilip ardından ana kaynak olarak kullandığımız şer’iyye sicillerinin önemini açıklayarak bugüne kadar Osmanlı Devleti’nde vekâlet ile ilgili yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Vekâlet uygulamasının daha iyi anlaşılması için ana konuya geçmeden önce birinci bölümde İslam ve Osmanlı hukukunda vekil/vekâlet başlığı altında konuyla alakalı terminolojik bilgi verildikten sonra İslam ve Osmanlı hukukundaki işleyişi, evlenmede vekâlet ve vekâlet çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Trabzon’daki vekâlet uygulaması için taramış olduğumuz Trabzon şer’iyye sicillerinden elde ettiğimiz verilerden faydalanılmıştır. Trabzon şer’iyye sicillerine göre 17. yüzyılın son çeyreğinde vekillik ve vekâlet kayıtlarının analizi adı altında vekil tayin eden erkeklerin sosyal statüleri, vekaâlet uygulamasında kadınlar ve sosyal statüleri, vekâlet uygulamasında gayrimüslim kadınlar şeklinde tasnif edilen kayıtlarayer verilmiştir. Üçüncü

bölümde ise incelemiş olduğumuz defterlerdeki vekâlet uygulamasının kullanıldığı kayıtlar konularına göre tasnif edilmiş davalar hakkında bilgi verilmiştir.

Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve Osmanlı Tarihi Çalışmalarında Kaynak Olarak Kullanımı

Şer'iyye sicilleri hakkında bilgi verilmeden önce, şer'iyye mahkemelerinin işleyişi ve yapısı ile ilgili bilgiler verilecektir. Şer'iyye mahkemeleri hukukun yargılama kollarından biri olup Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşundan Tanzimat dönemine kadar süre gelen asırlar boyunca her türlü hukukî itilafların çözüldüğü bir merci olmuştur. Bir yerde mahkemenin teşekkülü, padişah beratı ile tayin olunmuş kadının veya onun naibinin bulunmasına bağlıdır. Ebussud Efendi'nin ifadesiyle ...” kazanın velâyeti sâhib-i hilafetin iznû icazetinden müstefaddir...”¹

İslam hukukunda teorik olarak çok hâkimli mahkemeler mevcuttur. Uygulamada alanında az da olsa bu tür mahkemelere rastlanmaktadır. Lâkin tatbikat genel olarak tek hâkimli mahkemeler şeklinde olmuştur. Ancak kadıların ilmi görüşlerinden yararlandıkları müftüler ve beraberinde mahkemelerde yargılamayı bir nevi gözlemci olarak seyreden şuhûd ve şuhûdül-hâl olarak anılan görevliler tek hâkimli İslâm adliye teşkilatına kendine özgü bir zenginlik katmıştır.² Bu mahkemelerin belirli bir makam binası yoktur. Kadıların yargı işlerini yürütebilecekleri ve tarafların kendilerini her an müdafaa edebilecekleri belirli bir yerleri vardır. Bu yer kimi zaman kadının evi, cami, mescit veya medreselerin belli odaları olabilirdi. Bu gibi yerlerde bayram ve cuma günleri yargı görevini yerine getirirlerdi.³ Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça geniş kapsamlı yetkileri olan ve şer'iyye mahkemelerinde yargı görevini yerine getiren şahıslara kadı denilmektedir.⁴ Osmanlı adli teşkilatının temel taşı olan kadılar, yükümlü oldukları yasama buyruklarını resmi sicil belgelerine kaydetmişlerdir.⁵

Sicil kelime anlamı olarak, okumak, kaydetmek, karar vermek demek olup bu kelimenin terim olarak ifade ettiği anlam da ise insanlarla ilgili bütün hukuki olayları, kadıların verdikleri karar suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları içeren defterlere şer'iyye

¹ Halil İnalçık, “Mahkeme”, **İA**, c. 7, MEB, Eskişehir, 1997, s. 149.

² Mehmet Akif Aydın, “Mahkeme”, **DİA**, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 342.

³ Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Sicilleri”, **İHAD**, (14) Ekim 2009, s.14.

⁴ Kadı hakkında terimsel bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. 2, MEB, İstanbul, 1983. Kadı hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **İlmiye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1963; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, Abdullah Demir, **Şeyhülislam Ebussud Efendi Devlet-i Aliyye'nin Büyük Hukukçusu**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006; Zekeriya Bülbül, **Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Nobel Yayınevi, Ankara 2000; Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, c. 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1995; İlber Ortaylı, “Kadı”, **DİA**, c. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 69-73; İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı**, Kronik Kitap, İstanbul, 2016; Fahrettin Atar, “Kadı”, **DİA**, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 66-69.

⁵ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul, 2012, s. 81.

sicilleri ya da kadı sicilleri denir.⁶Kadınların vermiş oldukları, ilam, hüccet ve cezalar ile görevleri gereğince tutmuş oldukları çeşitli kayıtları içinde barındıran defter için kullanılmıştır.⁷ Kimi zaman bu ibare için, Osmanlı mahkeme kayıtları ya da Osmanlı mahkeme sicilleri olarak da bahsedilmektedir.⁸

Şer'iyeye sicillerindeki her çeşit kayıtlar belli bir yönteme göre düzenlenerek sicile kaydedilmesine *sakk-ı şer'* denilmektedir. Her kadının şer'i şartlara uygun sakk düzenleyemeyeceği göz önünde bulundurulmaktadır. Bu doğrultuda bir nevi kadınların işlerini kolaylaştırmak için değerli âlim kadınlar aracılığıyla farklı şer'i uygulamaların ne şekil yazılması gerektiğine dair örnek sakklar yazılmıştır. Sakk usulünü Türkçeleştiren Osmanlı Şer'iyeye mahkemeleri, yazılı örnekleri daha ölçülü bir hale getirmiştir. Yazı diline bakıldığında ilk dönemlerde Arapça ve Türkçe karışık olduğu görülmektedir. Ancak XVII. yüzyılın sonlarından itibaren dil tamamen Türkçeleşmiştir. Her ne kadar Türkçeleşmiş olsa da Arapça kaleme alınan kısımlar mevcuttur. Eski defterlerin şekil itibariyle görünümü kadının cebine girecek şekilde dar ve uzundur.⁹ Tüm sicil defterlerinin başında dili Arapça olan giriş kısmı anlamına gelen *dibace* yer almaktadır.

Yazı çeşidi olarak ele alındığında ise sicillerde, rika kırması, talik kırması, divani gibi yazılar mevcuttur.¹⁰ Sicillerin tutuluş tarzları konu itibariyle farklılık göstermekte olup birinci ayrımı teşkil eden ve içerisinde, hüccet, ilam gibi sadece bir konuya ait kayıtları içermektedir. Evlenme, boşanma, alacak-verecek, alım-satım, nafaka, hibe, cürm, cinayet gibi mahalli olayları içeren kayıtlar ise *sicili mahfuz* denilen defterlerin bir tarafını bu kayıtlar oluşturmaktadır. Sayfanın diğer tarafını ise merkezden gelen ferman, berat, buyruldu, izinname gibi kayıtlar oluşturmaktadır. Son ayrımı da kayıt sırasında konu, tarih sırasına dikkat etmeksizin tutulan defterler oluşturmaktadır.¹¹ Sicillerdeki kayıtların konuları çok çeşitlilik arz etmektedir. Böylelikle belgelerdeki bu konu çeşitliliği şer'iyeye sicillerini tarih, hukuk, iktisat ve buna benzer birçok disiplini ana kaynakları arasına katmıştır. Bu siciller aynı zamanda yazıldığı dönemin ve bölgenin sosyal yaşantısı, halkın devlette olan ilişkileri ve kültürü hakkında da bilgiler içermektedir.¹²

⁶ Ahmet Akgündüz, **Şer'iyeye Sicilleri**, 1, : Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul,1988, s.17.

⁷ Abdulaziz Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", **Osmanlı**, c. 6, Ankara, 1999, s.432.

⁸ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicilleri", **TALİD**, c. 3, sy. 5, 2005, s. 187-188.

⁹ Akgündüz, Şer'iyeye Sicilleri, s. 23.

¹⁰ Kadı sicillerinin yazımı hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. M. Tayyib Gökbilgin, **Osmanlı Paleografya ve Diplomatika İlmi**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992; Mehmet Eminoglu, **Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş**, TDV Yayınevi, Ankara, 2012.

¹¹ Gedikli, Osmanlı Hukuk Tarihi, s. 432.

¹² Bu konuda sosyal çalışma hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Kenan İnan, **Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2013.

Osmanlı tarihi kaynakları arasında ehemmiyeti azımsanamayacak kadar büyük olan şer'iyeye sicilleri incelenmeden, imparatorluğun idari ve içtimai tarihini tam anlamıyla ortaya çıkarmak pekte mümkün görülmemektedir. Çünkü bu sicillerdeki kayıtlar bize merkezden yapılan yazışmaları ve halkın taleplerinin neler olduğunu sunmaktadır. Ayrıca yine bu defterler fermanların, kanunnamelerin, şer'iyeye hüccetlerinin kaydedildiği yerdir. Belirtildiği gibi bu defterler sunmuş olduğu veriler doğrultusunda incelendiğinde bölge hakkında muazzam bilgiler sunmaktadır. Özellikle tek bir bölgeye ait, tarihsel olarak birbirini izleyen nitelikte olan siciller bulunup incelendiğinde, mevcut bölge geçmişinin tarihi süreçte aydınlatılması hakkında önemli bir imkân elde edilmiş demektir.¹³ Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirmiş olduğu tarihi serüvenini birinci elden kaynaklardan araştırıp öğrenmek için hiç şüphesiz şer'iyeye sicilleri en önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir. Özellikle sosyal tarih araştırmalarında önemli yeri vardır. Şehir tarihi, mahalle hayatı sicillerin bağlı olduğu bölgeye ait ilmi araştırmaların gerçekleştirilmesinde baş kaynak durumundadır.

Genel tarihin bir ayrıntısı olan mahalli tarih aynı zamanda onu bütünleyici bir özellik taşımaktadır. Şer'iyeye sicillerinin de mahalli tarih açısından en önemli özelliği, taşıdığı değerleri ön plana çıkarmasıdır. Bunun en belirgin örneği ise bugün halen birçok mahalle, köy, şehir gibi yerlerin isimlerinin değişmeden devam etmesidir. Tabii bunun yanında birçok mahalle, köy, şehir isimleri ise değişmiş, dile göre uyarlanmış olsa da buna rağmen geçmiş zamanda iskân edilmiş olunan yerlerin bilgisini vermesi, mahalle, köy, şehir, kaza, mezra, aşiret ve cemaat isimlerini bünyesinde barındırması sebebiyle siciller bu iskân tarihi için oldukça mühim kaynaklardır.¹⁴ Bu denli bilgi zenginliği ve çeşitliliği içinde barındıran siciller, Osmanlı dönemi şehirleri sosyal ve kültürel açıdan inceleme imkânı bulanlar için oldukça bol bir malzemeye sahiptir. Bu Osmanlı'nın bünyesinde barındırdığı gayrimüslimler içinde geçerli bir durumdur. Etnografik ve kültürel açıdan bakıldığında toplulukların nasıl yaşadığı, ne tarz evlerde oturdukları, giyim tarzları, beslenme alışkanlıkları gibi bu ve buna benzer sorulara sicillerdeki kayıtlar incelenerek yanıtlanabilir.¹⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nda şer'iyeye sicillerinin en erken tarihli örnekleri Bursa'da karşımıza çıkmaktadır. Bu defterler 1455 tarihli olup, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında yeni mahkemelerin kurulmasıyla içerdiği konular sebebiyle her ne kadar daralmaya uğramış olsa da XX. yüzyılın başlarına kadar düzenli bir biçimde tutulmuştur.¹⁶

¹³ Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", **AÜDTCF Dergisi**, c. 1, sy. 2, Ankara, 1943, s. 89.

¹⁴ Kenan Ziya Taş, " Arşiv Malzemesi Olarak Şer'iyeye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Tarih Araştırmaları", **T.C. Başbakanlık I. Şûrası Tebliğler-Tartışmalar 20-21 Nisan**, Ankara, 1998, s. 179.

¹⁵ Hayri Erten, " Sosyolojik Veri Olarak Şer'iyeye Sicillerinin Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 10, Konya 2000, s. 531-546

¹⁶ Yunus Uğur, " Şer'iyeye Sicilleri" **DİA**, c. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 9.

Köklü bir tarihi geçmişe ve zengin kültürel mirasa sahip olan Trabzon şehrine ait şer'iyeye sicil defterleri oldukça fazladır. Bu durum incelemiş olduğumuz şehri daha yakından tanımak için oldukça önem arz etmektedir.

Sicilleri kaynak olarak Kayseri ve Trabzon üzerine araştırmalar yapan Ronald Jennings XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve XVII. yüzyılın ilk yarısına dair Trabzon şehri hakkında yaptığı çalışmalarda bizlere önemli bilgiler sunmaktadır.¹⁷

Trabzon şer'iyeye sicillerinden istifade ile değişik konu başlıkları altında çalışma yapanların başında sunacağımız bir diğer isim ise Kenan İnan'dır. İnan tarafından 1998 yılında kaleme alınan *Kadı Sicillerine Göre Trabzon'un Fiziki Yapısı (1643-1656)*¹⁸ başlıklı makalede, Trabzon'un fethinden yaklaşık iki yüzyıl sonra şehrin klasik Türk-Osmanlı kent anlayışı çerçevesinde fiziki dokusu değerlendirilerek, tasvir edilmiştir. Trabzon özelinde bu anlamda ilk olma özelliği taşıyan çalışmada ayrıca şehirdeki ticari, dini ve sosyal müesseselerden bahsedilmiş ve Trabzon'daki mahalle isimleri verilerek, Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları kaydedilmiştir. 1999 yılında hazırlanan *1831 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Mülk Satışları*¹⁹ başlıklı makalede ise yazar 1831 numaralı Trabzon Şer'iyeye Sicili'nde bulunan 175 adet mülk satışı kaydını değerlendirmiştir. Bu kayıtların ihtiva ettiği; Müslüman-zimmî, kadın-erkek, askeri-reaya vb. toplumun bütün katmanları tarafından gerçekleştirilmiş mülk transferleri üzerinden toplum hayatına ışık tutulmuştur. Yine 1999 yılında kaleme alınan *Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç-Alacak İlişkileri*²⁰ başlıklı makalede, sicillere yansımış 231 adet borç-alacak meselesi ilişkileriyle ilgili kayıtlar derlenerek incelenmiştir. İnan tarafından 2004 yılında hazırlanan *Kadı Sicillerine Göre Akçaabat'ta Mülk Satışları*²¹ başlıklı makale ise Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kırsal tarih çalışmalarının yapılabirliğini ve bu hususta kadı sicillerinin zenginliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Adı geçen makalede 1648-1656 yılları arasında şer'iyeye sicillerine yansımış Trabzon'un Akçaabat Nahiyesi'ne ait köylerindeki mülk alım ve satımları incelenmiştir. Bu şekilde İnan, Trabzon kırsalında mülk satışlarının hukuki, ekonomik

¹⁷Ronald Jennings, "Pious Foundation in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640", **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, XXXIII, 1990, s. 271-336; "Plague in Trabzon and Reaction to it According to Local Judicial Registers", **Humanist and Scholar, Essays in Honor of Andreas Tietze**, ed.: Heath Lowry-Donald Quatert, The Isis Press, İstanbul: 1993, s. 27-36; "The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon 1560-1640", **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, Antony Bryer-Heath Lowry (Ed.), Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 1986, s. 129-154.

¹⁸Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrini Fiziki Yapısı (1643-1656)", **Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies**, XVIII, İstanbul, 1998, s. 161-186

¹⁹Kenan İnan, "1831 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre 17. Yüzyılda Trabzon'da Mülk Satışı", **Türk Dünyası Araştırmaları**, (120), İstanbul, 1999, s. 103-124

²⁰Kenan İnan, "Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç-Alacak İlişkileri", **İslamiyat**, II, sy. 4, Ankara, 1999, s. 91-109

²¹Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Akçaabat'ta Mülk Satışları", **Akçaabat Yazıları I**, ed. Fethi Gedikli, İstanbul, 2004, s. 105-115.

alt yapısı ve her anlamda içeriğine girilerek, kırsal hayata dair mülk satışları çizgisinde önemli bilgiler sunmuştur. Kenan İnan tarafından yapılmış bu çalışmalar ve bunlar dışında Trabzonmerkezli hazırlanmış diğer çalışmalar²² yine Kenan İnan tarafından *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat* isimli kitap da toplanmıştır.²³

Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Trabzon Şer'iyye Sicilleri kaynak olarak alınıp yapılmış yüksek lisans ve doktora düzeyinde pek çok çalışma mevcuttur. Ali Çolak tarafından 1997 yılında hazırlanan *1868 Nolu Trabzon Şer'iyye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1703-1705)* başlıklı yüksek lisans tezinde, 1703-1705 yıllarında Trabzon'un sosyal ve ekonomik durumunu şer'iyye sicilleri ışığında incelenmiştir.²⁴ Miraç Tosun tarafından 2005 yılında tamamlanan *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1148-1735/1153-1741)* adlı yüksek lisans tezinde, 1901, 1902, 1903, 1904 numaralı Trabzon Şer'iyye Sicillerinde kayıtlı mülk satışı belgeleri incelenmiştir. Burada, Trabzon kentinde toplumsal statü, fiyatlar ve mülklerin özellikleri bakımlarından satışlar incelenmiş ve Trabzon tarihinin belli bir kısmı, mülk satışları cephesinden eğilerek işlenmeye çalışılmıştır.²⁵ Turan Açık'ın 2007 yılında hazırladığı *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1160-1170/1747-1757* adlı yüksek lisans tezinde de 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921 ve 1922 numaralı Trabzon şer'iyye sicillerindeki mülk satış kayıtları incelemiştir. Söz konusu tezde, mülk satışı kayıtları sahip oldukları diplomatik hususiyetler vasıtasıyla, tek başlarına ifade ettikleri anlamların yanında toplu olarak değerlendirilerek, Trabzon'un sosyal durumu hakkında tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik yapıya dair değerlendirmeler yapılarak sosyal veriler ile bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.²⁶ Yine Turan Açık tarafından 2012 yılında tamamlanan *Gelenek ve Modernlik Arasında bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset* başlıklı doktora tezinde, şer'iyye sicilleri sosyo-politik açıdan incelenmiştir. Ayrıca fıkıh ve toplum, fıkıh ve siyaset arasındaki ilişkiye dayanarak, şer'iyye sicillerini doğrudan sosyo-politiğin algılanabileceği bir kaynak olarak ortaya koymaktadır.²⁷ Trabzon'da şer'iyye sicillerini inceleyerek yapılan çalışmalar

---

²²Kenan İnan, "Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni", *OTAM*, sy. 7, 1996, s. 119-133; "Trabzon Sicillerinde Girit Seferi Hakkında Kayıtlar (1648-1669)", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir, 1999, s. 295-309; "Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Esnafı ve Faaliyetleri", *İÜEF ve İEOB İşbirliği ile Osmanlı Öncesi, Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, Bildiriler*, II, İstanbul, 2003, s. 257-277; "Kadı Sicillerine Göre Trabzon'da Beşlü Taifesi (1648-1658)", *XIV. Türk Tarih Kongresi, 9-13 Eylül Kongreye Sunan Bildiriler*, II, Ankara, 2005, s. 397-411.

²³Kenan İnan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

²⁴Ali Çolak, *1868 Nolu Trabzon Şer'iyye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

²⁵Miraç Tosun, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1148-1735/1153-1741)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

²⁶Turan Açık, *Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1160-1170/1747-1757)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

²⁷Turan Açık, *Gelenek ve Modernlik arasında bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

genel olarak sosyo-ekonomik tarih açısından ele alınarak değerlendirilmiştir. Cevdet Kırpık 1998 yılında hazırladığı *1830 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1643-1644)*²⁸ adlı yüksek lisans tezinde, Fatma Pehlivan 2000 yılında hazırladığı *1849 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Trabzon Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat (1676-1677)* isimli yüksek lisans tezinde şer'iyeye sicillerinden faydalanarak Trabzon'un sosyal ve ekonomik hayatını değerlendirmişlerdir. Sebahattin Usta'nın 2004 yılında hazırladığı *Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)*²⁹ adlı yüksek lisans tezi ve 2015 yılında hazırladığı *Osmanlı Devleti'nde Vakıflar*³⁰ isimli doktora tezi, Yücel Dursun'un 2009 yılında hazırladığı *Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1171-1182/1758-1769* adlı yüksek lisans tezi ve *Trabzon Eyaleti'nde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği*³¹ isimli doktora tezi, Sabiha Altındağ'ın 2017 yılında hazırladığı *Onyedinci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Trabzon'da Kölelik 1826-127-1828-1829-1830*³² adlı yüksek lisans tezi, Aslı Özcan tarafından kaleme alınan 17. Yüzyılın ilk yarısı temel alınarak toplamda ondört defter incelenerek hazırlanmış kadınla alakalı tafsilatlı bilgiler içeren ve oldukça mühim çalışmalardan biri olan *Trabzon Şe'iyeye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832*³³. Trabzon'da Şer'iyeye sicilleri kullanılarak hazırlanan çalışmalar arasındadır.

Osmanlı Devleti'nde Vekâlet Üzerine Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Vekâlet uygulamasıyla ilgili olarak hukukçuların ve ilahiyatçıların yapmış oldukları birçok çalışma mevcut olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nde vekâlet uygulaması üzerine yapılmış çalışmalarınaz olduğu görülmüştür. Bu konuyla ilgili yazılmış birkaç makale çalışması mevcuttur.

Muhittin Tuş *Konya Şer'iyeye Sicil Belgelerine göre Osmanlı'da Temsil Müessesesi: Vekâlet*³⁴ isimli makalesinde incelemiş olduğu sicilden hareketle vekâlet uygulamasını kadın, erkek, akrabalık durumu resmi görevliler, unvanlar ve diğerleri olarak ele almıştır. Mustafa Akbel

²⁸Cevdet Kırpık, **1830 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1643-1644)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

²⁹Sebahittin Usta, **Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2004.

³⁰Sebahittin Usta, **Trabzon'da Vakıflar 1550-1650**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015.

³¹Yücel Dursun, **Trabzon Eyaleti'nde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği (1461-1682)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

³²Sabiha Altındağ, **XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Kölelik (1628-1644)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2017.

³³Aslı Özcan, **Trabzon Şe'iyeye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2018.

³⁴Muhiddin Tuş, "Konya Şer'iyeye Sicil Belgelerine Göre Osmanlı'da Temsil Müessesesi: Vekâlet", **Tarih İnceleme Dergisi**, sy. 14, s. 135-155.

*Osmanlı' da Vekâlet Bir Kaza Örneği Olarak Kula Mahkemesine Müracaatlar*³⁵ isimli makalesinde Kula Kazasını esas alarak incelemiş olduğu sicilden hareketle vekâlet uygulamasını idari ve sosyal konulara göre vekâlet, umumi-hususi vekâlet ve konularına göre tasniflediği dava başlıkları altına ele almıştır. Ronald Jennings,“The Office of Vekil (Wakıl) in 17th Century Ottoman Sharia Courts”³⁶ isimli makalesinde Kayseri Şer’iyye sicillerinden hareketle Osmanlı şer’i mahkemelerinde vekili ele almıştır.

---

³⁵ Mustafa Akbel, “Osmanlı’da Vekâlet Bir Kaza Örneği Olarak Kula Mahkemesine Müracaatlar”, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 10/13 Fall Ankara, 2015, p. 1-28.

³⁶Ronald Jennings, “The Office of Vekil (Wakıl) in 17th Century Ottoman Sharia Courts”³⁶ **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, The Isis Press, İstanbul, (1999), s. 277-

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM VE OSMANLI HUKUKUNDA VEKİLLİK VE VEKÂLET

1.2. Vekâletin Osmanlı Hukukunda Uygulanması

İslâm dini, sosyal hayat ve insan ilişkilerinde kolaylık, şeffaflık, itimadı esas almıştır. İslâm'da yer alan bu kaide vekâlet ilişkisinde de devam ettirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçen vekil kelimesi genel olarak bakıldığında gerek içerdiği anlam gerekse kullanımı bakımından mevcut ayetlerde vekil olarak Allah'ın insana yeteceği şeklindedir.³⁷ Vekâlet uygulanmasına başvurulmada herhangi bir sakınca olmadığına dair şu âyet-i kerimeyi örnek olarak verilebilir. "Bu gümüş paramızla, birinizi şehre gönderin"³⁸ Bu ayetten de anlaşılacağı gibi içlerinden biri vekil tutulmuştur. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) davranışlarından vekil kullanımında herhangi bir sakınca olmadığı hususunda kanıt olarak şu rivayet örnek teşkil edebilir. "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Meymune ile evlenirken de Amr bin Ümeyye ed-Damiri'yi kendi vekili olarak görevlendirmiştir" İslâm hukukçuları bumevzuyla alakalı belli başlı hukukî kayıt ve düzenleme getirmişlerdir. İslam hukukçularının bunu yapmasındaki amaç sözleşme ilişkisinin güvenilir, tertipli, tarafsız bir yapıya kavuşturup böylelikle yanılma, hasar ve mağduriyetliklerin önlenmesidir.³⁹

İslâm hukuk kaynaklarında vekâlet sözleşmesine hac, kurban, zekât, kefâret gibi parasal yönü bulunan ibadetlerin ödenmesi hususunda başvurulmaktadır. Sıkça başvuru alan bir başka hususlar ise, evlenme, boşanma, satım, dava, şirket, sulh, vasiyet, hibe gibi tek veya iki taraflı borç ilişkilerinin kurulması veya neticelenmesi hususundadır. Diğer sözleşmeler gibi vekâlet sözleşmesinin kurucu ögesi icap ve kabuldür. Tarafların sözleşme için yeterliliğe sahip olması gerekmektedir. Vekâlet konusunun isehukuka ters olmaması gerekmektedir. Açık ve bilinir olması gerekmektedir. Ayrıca müvekkil tarafından prensip açısından yapılması yasal ve vekâletle ödemesi muhtemel olan işlerden olması şarttır.⁴⁰ Vekâlet ilişkisini her iki taraftan biri istediği zaman sonlandırabilir. Çünkü gerek müvekkil gerek vekil açısından olsun akdin bağlayıcılığı söz konusu değildir. Lâkin burada dikkat edilmesi gereken husus vekilin işi ücret karşılığında alıp almamasıdır.

³⁷ Kur'an-ı Kerim, "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.", Al-i İmran, 3/173. Bkz. Hud, 11/12. En'am, 6/ 66, 102, 107. İsrâ, 17/2. Yusuf, 12/66. Kasas, 28/28. Zümer, 39/41, 62. Şuara, 26/6. Nisa, 4/81, 109, 132, 171. İsrâ, 17/54, 65, 68. Furkan, 25/43. Ahzab, 33/3, 48. Müezzemmil, 73/9.

³⁸ Kur'an-ı Kerim, Keyf, 18/19.

³⁹ Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın, **İlmihal İslam ve Toplum**, c. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1999, s. 405.

⁴⁰ Karamanlı, Bardakoğlu, a.g.e., s.406.

Vekâletin ücret karşılığında yapılması durumunda vekil, üstlendiği işi belli ölçüde bitirme mecburiyeti vardır. Vekilin bu vazife ve salahiyetinin içerik ve hudutlarında belirli olan unsur vekâlet sözleşmesidir. Görevin yerine getirilmesi konusunda kişinin kendine ait hak ve sorumluluklarda yani bedeni ibadet, şahitlik, cezanın uygulanması gibi konularda vekâlet câiz olmaz. Ancak İslâm hukuku mahkeme de vekilin tarafları temsilini câiz görmüştür. Tabi vekilin muhakeme ve kanıtlama hukuku açısından salahiyeti konusunda İslâm hukukçularının farklı bakış açıları mevcuttur. Bu sözleşme şu haller doğrultusunda son bulmaktadır. Müvekkil ya da vekil taraflardan her hangi birinin vefatı veya kalıcı bir sebepten ötürü sağlığını kaybetmesi, vekilin müvekkili tarafından azledilmesi, vekâletin vekil tarafından bırakılması yada görevin vekil tarafından yerine getirilmiş olmasıdır.⁴¹

Vekilliğin hukuki ve siyasi alandaki kullanım şekli olan vekâlet, iki taraflı hukuki bir uygulamadır. Hukuki açıdan bakıldığında vekillik, bir başkasının yerine iş görme yetkisidir. Hiç şüphesiz insanoğlu her işi tek başına üstlenememiş, herşeye de tek başına yetememiştir işte tam olarak da insanların birarada yaşama isteğinin sonucunda karşısına iş bölümü ve yardımlaşma çıkmıştır.⁴² Vekillik de aslında tam olarak bu sebepten dolayı meydana çıkmıştır. İnsanların içinde bulunduğu sorunları çözüme ulaştırmada olanak sağlamak, görev dağılımı ve iş birliği yapmaya sevk etmiştir. Bu duruma insanın var olduğu her dönemde gerek günümüz gerekse geçmiş dönemlerde de talep duyulmuş ve insanlar kendilerini temsil etmesi için hem güven hemde yeterliliğe sahip kişileri kendilerine vekil olarak seçmiş hukuki alanda en iyi şekilde tekil için vekâlet vermiştir. Osmanlı devletinin kurulmasının ardından beraberinde yep yeni bir hukuk sistemi ve mahkeme yapısı meydana gelmemiştir.

Osmanlı Devleti bir İslam devleti olması sebebiyle idari ve şer'i teşkilatlanmasında diğer İslam Devletleri'ni kendisine örnek almıştır. Bilindiği üzere Osmanlı devleti kendisinden önce ki Türk ve İslam devletlerinin hukuki kuruluşlarını kendi yapısına katmıştır.⁴³ Yüzyıllar boyunca yargılama hukukunda Osmanlı devleti temel bakımından İslam hukukunun hükümlerini uygulamıştır.⁴⁴ Osmanlı İmparatorluğu bu hukuk sistemini kendinden önce bu coğrafyada var olan Bizans'tan etkilenerek almış olduğu yönündeki görüşler olup bu görüşe pek de itibar

---

⁴¹ Karamanlı, Bardakoğlu, a.g.e., s.406.

⁴² Bu konu hakkındaki tafsilatlı bilgi için bkz. Mertol Tulum, **Tursun Bey Târîh-i Ebü'l Feth**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 1977.

⁴³ Yüksel Demirkaya, "Osmanlı Devletinde Belediye (Hisbe) Teşkilatı", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, sy. 41-42, 1998, s. 303-317. Ayrıca Bkz. Abdullah Demir, **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010, s. 33; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

⁴⁴ Ahmet Akgündüz, **İslam ve Osmanlı Hukuk Külliyyatı: Kamu Hukuku (Anayasa – İdare – Ceza – Usul - Vergi – Devletler Umumi)**,c. 1, OSAV, İstanbul, 2011, s.830.

edilmemiştir.⁴⁵Devletin idari birimlerinin esas dayanak noktasının adalet üzerine inşa edilmesinin sonucu olarak Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca üç kıtaya hükmedebilmiştir. Hiç şüphesiz ki bu adliye teşkilatının üç saç ayağından birini oluşturan ve yargı teşkilatının adeta iskeleti durumunda olan kadılıktır.⁴⁶Bu müessese gerek Osmanlı tarihi gerekse tüm İslam ülkeleri için mühim bir kurumu olup, aynı zamanda Osmanlı’da mahkeme yargıçları olmakla beraber bunun yanı sıra bir noter durumundadır.⁴⁷Kadı, mahkemede vekilin samimi olmadığını hissederse onu mahkemeden çıkarabilir.⁴⁸Ayrıca vekil görevini aşarsa kadı müdahale edebilirdi. ⁴⁹Her ne kadar Osmanlı devleti yeni bir hukuk sistemi getirmemiş olsada karşılaştırma yapıldığında gerek kendi gerekse kendinden önceki dönemlerdeki İslam devletleriyle kıyaslandığında Osmanlı devletindeki hukuk sistemi ve mahkemelerin daha gelişmiş, uzmanlaşmış bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Çok kapsamlı ve zengin olan bu mirası Osmanlı devleti, zamanın ve ihtiyaçların doğrultusunda bir takım değişiklikler yaparak geliştirmişlerdir.⁵⁰

Osmanlı Devleti, almış olduğu bu hukukî miras, Türk ve İslam devletleriyle dini etkileşimi deberaberinde getirmiş ve dini inanış olarak İslâmiyet’i kabul etmiştir. Hiç şüphesiz ki bu etkileşimlerin sonucu olarak hukukî yapıda İslam Hukuku temel alınmıştır. İslam hukuk düzeni toplumun tamamına yönelik, yaşam tarzları üzerinde hükümler veren bir sistemdir.⁵¹ Bu doğrultuda çıkarılabilecek en net tespit İslâmiyet’in yalnızca inanç ve ibadet esaslarından meydana gelmeyip, bunun yanı sıra hukuku da içine alan bir sistem olduğu kanısındır. Osmanlı devletinin temel aldığı hukuki yapıyı, hukuki yapının yasal düzenlemelerini, fıkıh kitapları, kanunnameler ve şer’iye sicilleri belirlemektedir.⁵²

Osmanlı hukukunun şer’i ve örfi karakterine bakıldığında şer’i hukuk, devletin etkisinden uzak ve hür oluşan, mahkemelerinde başvuru kaynağı olan fıkıf ve fetva kitaplarından oluşmaktadır. Örfi hukuk ise padişahın emir ve fermanlarından oluşmaktadır.⁵³ Bu durum da her

---

⁴⁵ Bu konu hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Mehmet Fuad Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Kaynak Yayınları, Ankara, 2004; Mehmet Fuad Köprülü, W. Barthold, **İslam Medeniyeti Tarihi**, Ankara, 1963; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal**, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

⁴⁶ RaşitGündoğdu, “Osmanlı Mahkemesi Nasıl İşlerdi?”, **Yediküta Aylık Tarih ve Kültür Dergisi**, sy. 37, 2011, s.20

⁴⁷ İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı**, Kronik Kitap, İstanbul, 2016, s. 11.

⁴⁸ Ronald Jennings, “The Office of Vekil (Wakıl) in 17th Century Ottoman Sharia Courts” **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, The Isis Press, İstanbul, 1999, s. 277.

⁴⁹ Jennings, a.g.e., s. 279.

⁵⁰ Mehmet Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul, 2013, s. 66. Ömer Lütfi Barkan, “Kanunname”, **İslam Ansiklopedisi**, 6, İstanbul, 1997, s. 185. Halil İnalçık, “Kanunname”, **DİA**, c. 24, İstanbul, 2001, s. 333. Mehmet Fuad Köprülü, ” **İslam Ansiklopedisi**, 4, İstanbul, 1997, s. 614-617.

⁵¹ İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara. 2010, s.61.

⁵² Murat Şen, “ Osmanlı Hukukunun Yapısı”, **Osmanlı**, c. 6,Ankara,1999, s. 327-339. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Mehmet Akif Aydın, **Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet**, Klasik Yayınevi, İstanbul, 2017.

⁵³ Halil İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi- Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, sy. 2,13, 1958, s. 102-126.

ikisi arasındaki farkı ortaya koymakla birlikte aynı zamanda örfi hukukun bir anda teşekkül etmediğini, uzun bir zaman zarfında bir nevi arz talep ilişkisi ile ihtiyaca binaen ağır ağır meydana geldiği görülmektedir. Örfi hukuk terimi, tarihi kaynaklarda kaşımıza ilk olarak Fatih döneminde çıkmaktadır.⁵⁴

Vekâlet, Osmanlı yargı sisteminde de yaygın bir biçimde kullanılmış ve kendine uygulama alanı bulmuştur. Özellikle kadınların taraf olduğu davalarda bir akrabasının onun yerine vekil sıfatıyla mahkemede davayı seyir etmektedir.⁵⁵Ebu Hanife'ye göre yaşlı, hasta ve yolcular dışındakiler vekil tayin edecekleri zaman davalının onayını almak gereklidir. Ebu Yusuf, Muhammed ve Şafi'ye göre ise vekâletin kabulü için davalının onayı gerekli değildir. Çünkü tevkil hakkı müvekkile ait bir haktır. Müvekkil bu hakkını davalının onayı olmadan da yerine getirebilir. Osmanlı uygulamasına bakıldığında Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşü kabul edilmiştir.⁵⁶ Mecelle'de ise Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşü kabul edilmiştir.⁵⁷ Mali değişimlerde vekil, asil gibi hareket etmiş ve aynı pay ve mecburiyet verilmiştir. Bir haktan vazgeçmek veya evlenme gibi diğer işlemlerdeki rolü ise hukuken bir elçinin rolü gibi olmuştur. Fakat ilk durumda bile sahiplik hakkı aracı olmadan müvekkile geçmiştir.⁵⁸ İlke olarak davacının kendisini kadıya savunmak amaçlı şahsi olarak bulunması istenmiştir. Bu durumun istisnai tarafı ise hastalık ve yetersizlik gibi vaziyetlerde müvekkilin isteği olmadan bir vekilin kullanılmasıdır.⁵⁹ Bu durumu bir başka boyut olarak görerek asaleten mahkemede bulunmayı özellikle yüksek pozisyondan bir takım insanlar bunu itibarlarını zedeleyeceği tarzda değerlendirmişler.⁶⁰

Hukuki bir uygulama olarak Osmanlı padişahına vekâlet durumu iki eksikliğin sonucu olarak baş göstermiştir. Bu durum, ya padişahın eksikliği sonucu gerekli otoritenin kullanılamaması üzerine oluşan ihtiyaç için asıl kişi yerini bu otoriteyi kullanan şahsın varlığı ya da geçici bir süre zarfında o makamın boş kalması padişaha vekâlet durumudur. Osmanlı padişahları yetkilerini paylaşma hususunda tutumları net olsa da bu duruma istisnai örneklemelerle padişaha vekâlet durumu oluşabilir.⁶¹ Şehzadeler, veziriazamlar ya da valide sultanlar bu vekâleti; saltanat

---

⁵⁴ Şen, Osmanlı Hukuku, s. 329.

⁵⁵ Aydın, Hukuk Tarihi, s.90

⁵⁶ Aslı Özcan, **Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2018, s. 130.

⁵⁷ Abdullah Demir, **Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.

⁵⁸ Joseph Schacht, **İslam Hukukuna Giriş**, çev. Mehmet Dağ, Abdülkadir Şener, AÜİFY, Ankara,1986, s. 129.

⁵⁹ Özcan, Osmanlı Kadını, s. 130.

⁶⁰ Jennings, The Office of Vekil (Wakıl), s. 278.

⁶¹ Kenan Ziya Taş, " Osmanlı Kamu Hukukunda Hükümdara Vekâlet", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, sy.7, 2003, s. 68-77.

kaymakamlığı - kaim-i makam-ı saltanat, vekil-i devlet, vekil-i saltanat, vekil-i mutlak ya da saltanat naibliği - naib-i saltanat gibi unvanlarla kullanmışlardır.⁶²

Vekil nasıl ki diğer durumlarda müvekkili adına yetki sahibi olup görevini yerine getirmekle mükellefse aynı durum hükümdara vekâlet için de söz konusu olup vekil, yetkisini padişah adına kullanır. Padişaha vekâlet durumu; padişah değişikliği esnasında oluşan boşluk, devletin işleyiş metodu sebebiyle yetki devri, görev dağılımı, devlet işlerinin yoğunluğundan oluşan zorunluluk sonucunda yetkinin bir kısmının gönüllü ve zaruri devri, padişahın gerekli salahiyyete sahip olamaması ve son olarak padişahın bir sebepten ötürü payitahtta olamamasından kaynaklanmaktadır.⁶³ Sonuç olarak yöneticinin eksikliği ile lazım hale gelen vekillik kavramı Osmanlı Devleti'nin yapısına yabancıdır. Hiç şüphesiz ki Osmanlı Devleti'ni bu uygulamayla karşı karşıya bırakan tarihi olayların getirdiği bir zorunluluk ve yükümlülükler olmuştur.⁶⁴ Devlet başkanının yanı sıra Osmanlı'da halk, farklı nedenlerden dolayı mahkemeye başvurmak zorunda kalmış, bazen şahsen gelmeyerek vekâlet suretiyle mahkemelerde kendilerini temsil ettirmişlerdir. İlerleyen paragraflarda konuyla alakalı terminolojik bilgi verilerek mevzunun daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

1.1.1. Konuyla Alakalı Terminoloji

Vekil, sözlük anlamı olarak kişinin kendi yapacağı işi bir başkasının yapması için işin devredildiği kişiye verilen addır.⁶⁵ Bir başkasının işini gören ve onun adına işlem yapan kişiye verilen addır.⁶⁶ Arapça bir kelime olup, vekl kökünden meydana çıkmıştır.⁶⁷ Günümüz Türkçesiyle ele aldığımızda birinin işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse demektir.⁶⁸ Başkasının yerine söz söyleyen veya hareket eden kişiyi ifade eder.⁶⁹ Vekil- vekâlet kelimesinin İngilizce, Fransızca ve Almanca karşılıklarına bakılacak olursa; İngilizce proxy.⁷⁰ Fransızca vekâlet; mandat, vekil; mandataire demektir.⁷¹ Almanca vekâlet; ministerium, vekil; minister demektir.⁷² Vekil yine koruma, hıfzıme, itimat, teslim, bir işibaşkasına havale etme

⁶² Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 2, MEB, İstanbul, 1983, s. 645; Mehmet Zeki Pakalın, 3, İstanbul, 1993, s. 586-587.

⁶³ Taş, Hükümdara Vekâlet, s.71.

⁶⁴ Taş, a.g.e., s. 77.

⁶⁵ Bekir Topaloğlu, "Vekil", **DİA**, c. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s.9-10.

⁶⁶ Molla Hüsrev, **Gurer ve Dürer**, çev. Ahmed Davudoğlu, Eser Neşriyat Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 462.

⁶⁷ Topaloğlu, Vekil, s.9.

⁶⁸ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, c. 2, Ankara, 1983, s. 2086.

⁶⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, c. 4, Ankara, 1995, s.3063.

⁷⁰ Redhouse İngilizce - Türkçe Sözlük İstanbul 1974, s. 778.

⁷¹ Büyük sözlük Türkçe Fransızca Milliyet 1990, s. 492.

⁷² Büyük sözlük Türkçe Almanca Milliyet 1990, s. 375.

manalarına gelmektedir.⁷³ Yerine ikame eylediği kimseye vekil, bu işi tefviz edene müvekkil, tefviz edilen işe ise müvekkül-ün bih ya da müvekkülün fih denir.⁷⁴ Tefviz, bir işin yönetimini birine vermek yada işleri için birini görevlendirmek veya işlerini birine emanet etmektir.⁷⁵ Vekâlet, kaba bir tabirle hukuki işlem yetkisi vermeye aracılık eden akid demektir.⁷⁶ Bir kimsenin kendisinin de yapabileceği bir işi bir başkasına bırakması onu kendi yerine koymasındır.⁷⁷

İslâm hukukunda vekâlet, terim anlamı olarak taraflar arası sözleşmeden meydana gelen hukukî temsili ifade etmektedir. Kişinin kendisinin de yapabileceği bir iş için bir başkasını kendi adına görevlendirmesidir. Vekl kökünden türeyen vekâlet, fıkhıta bir kimsenin birine kendi adına hukuki işlem yapma yetkisi vermesini ve bu vermiş olduğu yetkiyi ifade eder.⁷⁸ Fıkıh teriminde vekâlet; caiz ve belli olan bir işte kişinin kendi yerine yetkiyi başkasına vermesidir.⁷⁹ Vekâletin genel ve odak nokta olarak yapılan tanımlamalarda da hıfz, teslim, tefviz, itimad kelimeleri fıkıh teriminde yer almaktadır.⁸⁰ İslam hukukunda vekillik önemli yer işgal etmiş ve bu bağlamda fıkıh kitaplarında yerini alarak fakihler aracılığıyla konuyla ilgili açıklama ve yorumlamalar yapılmıştır.⁸¹ Fakihler tarafından yapılmış olan tanımlamaya göre vekâlet, kişinin hayattayken yapması gereken işi bir başkasını görevlendirerek yapmasını istemesidir. Önemli olan burada müvekkilin sağ olması, kendisinin de işi yapma ehliyete sahip olması, vekil tayin ettiği kişinin de gerekli salahiyyette olması ve bununla birlikte verilen işin vekâlete el verişli olmasıdır. Bu hususta da devreye vekâletin şartları girmekte olup bu konu ilerleyen başlıklarda ele alınacaktır.

Mezheplere göre ele alıp önceliği ve ağırlığı Hanefi Mezhebine verip diğerlerine kısaca değinerek şu şekilde ifade edilebilir; Hanefi fakihleri vekâleti, hukuki işlem yetkisinin ve korunma işinin vekile bırakılması, başka birisine hukuki işlemi yapması için sorumluluk verilmesi şeklinde tarif etmektedir. Müvekkili ilgilendiren hususlardan biri, vekil tayin ettiği işi, müvekkilin kendisinin de bizzat yapabilecek yetkisine sahip olması gerekmektedir. Aksi durumda görülen iş sahih olmaz. Ancak zorunluluk hali bunun dışında tutulmuştur. Müvekkil eğer kör ise, yapacağı iş için bu duyu gerekli ve o buna sahip olmadığı için işi yerine getirme yetkisine de sahip değildir. Bu

⁷³ İbrahim Halebi, **Mevkufat Multeka Tercümesi**, çev. Ahmed Davudoğlu, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2013, s. 234.

⁷⁴ Mehmet Erdoğan, **Fıkıf ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 480.

⁷⁵ Molla Hüsrev, Gurer ve Durer, s. 47.

⁷⁶ Bilal Aybakan, “Vekâlet”, **DİA**, c. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s.1-2.

⁷⁷ İskiripli Muhammed Atıf Hoca, **İslâm Fıkıhı**, c. 4: haz. Abdullah Sivridağ – Mümtaz Habib Güven, İstanbul, 1994, s. 323.

⁷⁸ Aybakan, Vekâlet, s.1.

⁷⁹ Murtaza Köse, “İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet – Temsil İlişkisi”, **EKEV Akademi Dergisi**, sy. 34, 2008, s. 228.

⁸⁰ Molla Hüsrev, Gurer Durer, s.47.

⁸¹ Tuş, Osmanlılarda Temsil Müessesesi, s. 136.

gibi durumlarda bir başkasına vekâlet vererek iş görmesinde bir sakınca yoktur.⁸² Aklî dengesi yerinde olmayan vermiş olduğu vekâlet geçerli olmamaktadır. Ayrıca bu işlemler görülürken müvekkilin inancı hususunda bir kısıtlama getirilmemiş ve Müslüman olma şartı da koyulmamıştır. O halde bir gayrimüslim kendisine bir Müslüman'ı vekil kılabilir. Örneğin; zımmi bir kişi, şaraptan alacağını tahsil etmesi için bir müslümanı vekil ederse, müslümanın bu işi yapması mekruh olur.

Şafiiler, kişinin yetkisi dahilinde ki naibliğe uygun bir işi yapması için başkasını görevlendirmesi şeklinde vekaleti yorumlamıştır. Hanbeliler ise işlemi geçerli olan birinin aynı durumdaki bir başkasını naibliğe uygun bir konuda naib belirlemesi şeklinde vekâleti tanımlamışlardır. Malikiler'in bir kişinin emirlik ve ibadet dışı bir hakta ölümünü şart koşmadan başkasını kendine naib edinmesi şeklinde vekâleti yorumlamışlardır.⁸³ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin bu konuyla ilgili 1449. maddesine bakıldığında vekâlet; bir kimsenin işi başkasına tefviz etmesi o işde onu kendi yerine görevlendirmesidir.⁸⁴ Konuyla alakalı verilen terminolojik bilginin ardında İslâm ve Osmanlı hukuku hakkında ilerleyen paragraflarda bilgi verilecektir.

1.1. Vekil, Vekâlet

Hukuk, toplum hayatını ve dışı yansıyan şekliyle insan ilişkilerini düzenleyen, devlet yaptırımıyla güçlendirilmiş kurallar bütünüdür.⁸⁵ İslam hukukunun kaynağı, Kur'an hükümleri ve hadislerdir. İslami kurallar Allah tarafından konulup Hz. Peygamberler aracılığıyla insanlara iletilmiştir. Bu şekilde hukuki alandaki ihtiyaçlarını karşılanması İslam hukukunca amaçlanmıştır. Adli sistemin rolü ise hak hukuk arayışında olan kişinin bu isteğinin geçerli olup olmadığını tespit etmektir. Bunun akabinde ortaya çıkan sonuçla haklı ile haksızı ayırt edip adaletin tecelli etmesini sağlamaktır. Bu kurallara ve akabinde bu yasalara bağlı olarak kendini müdafaa sistemini bilmek, bu bağlamda hareket etmek gerek günümüz gerekse tarihin her döneminde önemini korumuştur.

Savunma, günümüzde büyük bir önem kazanmış olup insan haklarına dair uluslararası metinlerin hemen hepsinde bu hususun altı çizilerek özelliklerle vurgulanmıştır. Bahsi geçen bu hususların gereğince yerine getirilmesi, insanın kendini gereğince müdafaası için kişinin bazı önemli bilgilere aşına olması gerekir. Hiç şüphesiz bu adalet sisteminin teskil edildiği yer olarak karşımıza mahkemeler çıkmaktadır. Bunun beraberinde kimi insanları savunma kimini de temsil

⁸² Abdurrahman Ceziri, **Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı**, c. 4, çev: Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, s.1807.

⁸³ Aybakan, Vekâlet, s.1.

⁸⁴ **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye**, (Sadeleştirilenler: İbrahim Ural-Salih Özcan), İstanbul, 1995, s. 301.

⁸⁵ Ali bardakoğlu, Hak, **DİA**, c. 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 139-151.

etmek amaçlı olarak ortaya vekil çıkmaktadır.⁸⁶ Roma Hukukunda aynı durum söz konusu değildir. Temsil kabul edilir, fakat kimsenin direkt olarak temsili tanınmamaktadır.⁸⁷

1.2.1. Kanunnamelerde Vekâlet

Kanunname, Osmanlı İmparatorluğunda şer'î hukukun yanında, mali, idari, cezai, gibi çeşitli hukuk alanlarıyla ilgili olan padişahın vakti zamanında emir ve fermanları ile konulan kanunları ifade eden terimdir.⁸⁸ 15. Yüzyılda kanunname yerine yasak name kelimesi de aynı anlamı içerdiği ve kullanıldığı görülmektedir.⁸⁹ Kanunnameler ya fetva sistemi ya da soyut sistemde yazıya dökülmüştür. Öncelikle getirilmek istenen kaideyle alakalı mesele düzenlenir, akabinde suale karşı verilen cevap ile istenilen kural oluşturulur. Soyut sistemde ise durum daha farklı olup çağdaş manada yasa yöntemi kullanılmıştır.⁹⁰ Bu soyut sistemde yazıya dökülmüş olan vekillik ve vekâlet terimleri incelenen 11 kanunnamedeki örnekleri şu şekildedir.

Ammâ askerî tâifesinin kismetleri vâkî olmayub birbiri aralarında da'vâ vehusûmet olub şer'-i şerif ile istimâ' olunmalu olsa veyahud hüccet verilüb sicillâta yazılmak lâzım gelse, bil-cümle kismete mute'allık husûs olsa eğer hüccet veremkdir ve eğer nakl-i şahadet ve eğer vekâlet veremkdir ve eğer sicillâta yazmaktır, bunun gibilerin kazâyâsı vilâyet kâdîlerindedir. Kâdiasker kasâmlarının aslâ anda medhali yokdur. Kassâmlar, bunlar askeridir deyü nizâ'eylemek kat'a câiz değildir⁹¹

Ve ba'zı meşrû' da'valar oldukda müdde'î hâzır ve'âkıl ve bâliğ iken ba'zı eşirrâ olur imiş ki, anların gibiyi vekil edüb kendüler meclis-i şer'e varmazlar imiş. Ol vekil olan dahi dürlü dürlü hiyel ve telbîsâtla ve şirretle ashâb-ı hukûkun haklarını ibtal ederler imiş' ve nice bâtil kazâyâyı sûre-i hakdan tenfiz ederler imiş. Bu husûsa dahi hâkim-üş-şer' olan kimesne onat vehile mukayyed olub meclis-i şer'e vekâlet tarîkîyle gelen dâ'âvide müvekkili taleb eyleye. şöyleki, bigayr-ı 'özü-î şer'i mücerred da'vay-ı bâtilası sûret bulmak için vekil nasb etmiş ola beğlerbeğiye 'arz edüb vekile ve müvekkile muhkem siyâset eyleye⁹²

“Ve buğdayın her garrâresinden onsekiz ekçe ve arpanın her garrâresinden daokuz akçe. Ve bahrî getürdüğü pirincin her denginden dörder akçe. Vekil ya'ni bâzîrgân getürse her dengine dörder akçe ve bir rıtl pirinc alınur.”⁹³

⁸⁶Muhiddin Tuş, “Konya Şer'îye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet” , **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, sy. 14, İzmir, 1999, s. 135-155.

⁸⁷ Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku**, AÜİF, Ankara, 1958, s. 51.

⁸⁸ Ömer Lütfi Barkan, “Kanunname”, **İA**, c. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 185.

⁸⁹ Halil İnalçık, “Kanunname”, **DİA**, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 333.

⁹⁰ Şen, Osmanlı Hukuku, s. 332.

⁹¹ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, c. 6, OSAV, İstanbul, 1993, s. 187.

⁹² Akgündüz, a.g.e., c. 6, s. 134.

⁹³ Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, 7, s. 30

56. Mes'ele:“Zeyd fevt oldukda yerlerini tapu ile vermeğe sâhib-i arzvekili olan Amr-i subâşı tapu ile Hâlid'e verüb bekr birgün sonra sâhib-i arzın kendinden tapulasa kangısına i'tibâr olunur”

El-Cevâb:“Vekil asıl gibidir. Çünkü Hâlid mukaddem tapulamıştır, Hâlid'in tapunâmesine i'tibâr olunur.”⁹⁴

254.“Mâhlûl olan bir tarlayı tapu ile vermeğe sipâhi tarafından vekîl olan Zeyd resm-i tapuy-ı misilden noksân-ı fâhişe Amr'a tapu ile verse mütevellî mezbûrun hâlâ sipâhi Amr'a tapuy-ı mislini tekmiil eyle demeğe kâdir olur mu.”?

El-Cevâb:“Olmaz. Ketebehû Yahya.”

255.“Bir vakıf tarla mahlûle oldukda mütevellînin vekîli olan Zeyd ol tarlayı tapuy-ı mislinde noksân-ı fâhiş ile Amr'a tapu ile verse mütevellî mezbûrun hâlâ vekîli olan Bekir, Amr'a tapuy-ı mislini tekmiil eyle deyü tekmiil etdirmeye kâdir olur mu”?

El-Cevâb:” Olur. Ketebehû'l-fakîr Yahya”.⁹⁵

465.“Mâhlûl olan bir tarlayı tapu ile vermeğe sipâhi tarafından vekîl olan Zeyd resm-i tapuy-ı misilden noksân-ı fâhişe Amr'a tapu ile verse hâlâ sipâhi Amr'a tapu müslini tekmiil eyle demeğe kâdir olur mu”?

“El-Cevâb: Olmaz. Ketebehû Yahya”

466. zeyd bir vakf mukâtâ'ayı mütevellîsinden senevî şu kadar akçe mukâtâ'a ile alub ba'dehû tarafından Amr'ı ol muk3atâ'anın senevî mahsûlünü kabz etmeğe ve mahûl olan tarlaların tapu ile vermeğe vekîl etmiş iken amr ba'zı mahûl olan tarlaları tapuy-ı mislinden noksân-ı fâhiş ile ba'zı kimesnelere verse hâlâ Zeyd tutmayub tarlaların tapuy-ı mislin alanlara tekmiil etdirmeye kâdir olur mu.?

“El-Cevâb: Olur. Ketebehû Bahâi.”⁹⁶

“Vekâlet ve vekil terimlerinin, kanunnamelerdeki konuyla alakalı kullanım şekilleri bu şekilde olup, farklı şekillerdeki kullanım alanları olan vekil-i harc, vekil-i saltanat, vekil-i devlet ve vekil-i mutlak ve benzeri türevlerine değilmemiştir”⁹⁷

⁹⁴ Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, 9, s. 404.

⁹⁵ Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, 11, s. 94.

⁹⁶ Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, 11, s. 123.

Yukarıda ki paragraflarda kanunnamelerde geçen vekillikle alakalı bilgiler verilmiştir. İlerleyen paragraflarda vekâletin şartlarıyla alakalı bilgiler verilecektir.

1.2.2. Vekâletin Şartları

Vekâletin verilmesi hususunda belli başlı kaideler söz konusudur bu hususlar şu şekilde belirtilebilir: Öncelikle müvekkilde olması gereken en önemli husus tasarrufa sahip olması gerekir.⁹⁸ Üstlendiği işi kendisinin yapabilme ehliyet ve salahiyyete sahip olmasıdır.⁹⁹ Tasarrufa sahip olması, vekâlet verenin akıllı, buluğ çağında ve hiçbir bağlayıcılığının olmaması yani hür olması demektir. Çünkü vekil üstlendiği işi müvekkilinden alır. Bu sebeple eğer müvekkil aklı başında, buluğ çağına ermiş ve özgür olmazsa, bir başkasını yerine vekil göstermesi doğru değildir. Bu durum vekil için de geçerli olup vekilin iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilmesi yeterlidir, bâliğ olması şart değildir.¹⁰⁰ Vekilin de aynı hususları göz önünde bulundurabilecek yetkiye sahip olması gerekmektedir. Özgür, buluğ çağına ermiş, iyiyi kötüden ayırd edebilecek akla sahip çocuk ve kölenin vekil olarak atanması sahihtir. Çünkü bunlarda bahsi geçen tüm şartlar mevcuttur. Müvekkilin şahsen vereceği veya alacağı tüm paylarda vekil görevlendirmesi sahihtir. Tasarrufda bazı durumlarda kendisi bizzat yapma yeterliliğine sahip olmayıp başkasını vekil olarak görevlendirme ihtiyacı duyabilir. Vekil, müvekkili tarafından kendisine verilen görev için bir başkasını kendisine vekil tayin edemez. Çünkü vekil işi müvekkilinden yani bir başkasından alır.¹⁰¹ Vekil gayrimüslim de olabilir. Aynı zamanda vekilin, erkek veya özgür olması da şart değildir. Nasıki bir kadın kendisini temsil amaçlı erkeği vekil kılabilir, aynı durum erkek içinde geçerli olup bir kadını kendine vekil tayin edebilir.¹⁰² İbadetler açısından bakıldığında zekât, sadaka gibi malî yönlü ibadetlerin vekâleti caizdir. Bunun yanı sıra Hac, şeytan taşlama gibi dini vecibeleri yerine getirme hususunda vekâlet verilebilmektedir.¹⁰³

---

⁹⁷Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, c. 1-11. İncelenmiş olan, 2, II. Bayezid Devri Kanunnamesi, c. 4, Kanuni Devri Kanunnameleri I. Kısım Merkezi ve Umumi Kanunnameler, c. 5. Kanuni Devri Kanunnameleri II. Kısım Eyalet Kanunnameleri (II), ve c. 8/I. Kitap III. Murad Devri Kanunnameleri c. 8/II. Kitap III. Mehmed Devri Kanunnamelerinde, vekil ve vekâlet terimleriyle alakalı bulgulara rastlanmamıştır.

⁹⁸ Abdülkerim Zeydan, **İslâm Hukuku'na Giriş**, çev: Ali Şafak, Sırdaş Yayınları, İstanbul, 1976, s. 497.

⁹⁹ Halil Cin - Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, Osmanlı Araştırma Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 664.

¹⁰⁰ Cin - Akgündüz, a.g.e., s. 664.

¹⁰¹ Molla Hüsrev, Gurer Durer, s. 49.

¹⁰² Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-u İslamiyye İstılahatı Fıkhiyye Kamusu**, c. 5, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 346.

¹⁰³ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Bilmen, Hukuk-u İslamiyye, s. 546. Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın, **İlmihal İman ve İbadetler**, c. 1, İstanbul, s. 541-566. Ceziri, **İslam Fıkhı**, c. 4, s. 1799-1806. Abdurrahman Ceziri, **Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı**, c. 3, çev: Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 1026- 1033.

1.2.2.1. Alış – Verişte Vekâlet

Müvekkil her konuda vekilini kendi adına alım satım yapmaya tabi tutabilir. Ancak alış verişin vekil aracılığıyla gerçekleşmesi için satın alınacak ya da satılacak nesnenin birden fazla içeriği kapsamaması, hususi olması gerekir. Alım satım yapılacak nesnenin türevinin belirtilmesi gerekir. Vekil, müvekkili tarafından birden fazla türevleri olan nesnenin belli bir çeşidinin alınıp ya da satılması hususunda bilgilendirilmesi gerekir ancak bu şekilde istenen ürün belirtilirse vekilin görevlendirilmesi aslına uygun olur. Zira müvekkil, vekilini her türlü alış verişten emin kılar tüm yetkiyi vekiline bırakırsa bu durumda bir sakınca yoktur, tüm satma ve alma yetkisi müvekkilin sözüyle vekile geçmiştir.¹⁰⁴

1.2.3. Vekille İlgili Meseleler

Vekil, alış veriş işlemini yaparken belli başlı hususları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu işlem sürecinde vekil, şahitlik kabul edilmeyen kişilerle alışveriş yapması doğru değildir. Vekilin babası, dedesi, çocukları, torunları gibi kimselerin şahitliği kabul görülmemekle birlikte vekil, vekâlet yoluyla herhangi bir işlemde bulunması da doğru değildir. Eğer tüm bu söylemler doğrultusunda bir alım satım işlemi söz konusuysa vekil suçlanabilir. Bahsi geçen hususun caiz olması için müvekkilin salt vekâlet vermesi gerekmektedir. Müvekkilin vekiline dilediğine sat ibaresini kullanarak salt vekâlet verdiğinde yukarıda bahsettiğimiz kişilere ederinden kat be kat değerinde satması halinde alış veriş caiz olur.¹⁰⁵

1.2.4. Husumete ve Teslim Almaya Vekâlet

Müvekkil yani ister davacı isterse davalıdan herhangi biri olsun dilediği kişiyi bir hakkı savunma suretiyle yargılamada bulunmaya vekil olarak görevlendirmesi uygundur. Söz konusu görevlendirme husumete dair olduğunda, vekilin kim ile yargılamada bulunacağı belirtildiği takdirde vekil tayini sahih olur. Ya da vekile umumi vekâlet verilmelidir. Bununla beraber dava edilecek şeyin neden oluştuğunu bildirilmeli, müvekkil tarafından da dava ve hak talep etme izninin olduğu açıklanması gerekmektedir. Aksi takdirde vekâlet kabul edilemez.¹⁰⁶

¹⁰⁴ “Örneğin; müvekkil vekiline satın alacağı hayvanın at veya katır gibi çeşidini belirtmesi gerekir.”, Halebi, Multeka Tercümesi, s. 238. Bilmen, Hukuk-u İslamiyye, s. 361-368. İskiripli Muhammed Atıf Hoca, İslam Fıkhı, s.330.

¹⁰⁵ Molla Hüsrev, Gurer Durer, s. 64.

¹⁰⁶ Halebi, Multeka Tercümesi, s. 248. Bilmen, Hukuk-u İslamiyye, s. 373. İskiripli Muhammed Atıf Hoca, İslam Fıkhı, s.349.

1.2.6. Vekâlet Akdi

Vekâlet akdi, hiç şüphesiz İslâm hukukunda hukukî temsilin en önemli biçimi olarak kabul görülmektedir. Bu akit farklı açılardan çeşitli bölümlere ayrılmaktadır. Bunlar konusu bakımından umumî ve hususî vekâlet anlamına gelen vekâlet-i âmme ve vekâlet-i hâssa bölümleridir. Vekâlet akdinin çeşitleri ise bir sonraki başlık altında zikredilip ilgili açıklamalar yapılmaya çalışılacaktır. Vekâlet akdinin hükümlerini kısaca şu şekilde açıklamak muhtemeldir:

Tevkilin yani vekil tayin etmenin konusuna dâhil olan her şeyde, vekilin kullanım hakkı mevcuttur. Vekil, müvekkiline akdin konusu babında nicelik ve nitelik hakkında olumlu olmak koşuluyla muhalefet olabilir, lakin cinsi konusunda aynı aykırılıkta bulunamaz. Vekâlet akdinin herhangi bir bağlayıcılığı yoktur, vazgeçmek her an için mümkündür, fakat bazı istisnaî durumlar bunun dışında tutulmuştur. Vekilin mahiyetindeki mal emanet olduğundan, her hangi bir kasıt ve özü olmadan oluşan bir zararı ödeme sorumluluğu yoktur. Bazı akidlerde vekilin akdi müvekkili adına yürütmesi koşulu vardır. Buna örnek olarak hibe, ödünç verme gibi konularda vekilin yaptığı akitten müvekkili mesuldür. Aksi durum olur müvekkili bağlamazsa sahih olmaz.¹⁰⁷

1.2.5. Vekilin Azli

Vekil, müvekkili tarafından azledilebilir ve böylelikle vekillikten çıkmış olur. Nasıl ki vekil tayin etmek müvekkilin hakkıysa azli konusunda da aynı hakka sahiptir. Bu durum müvekkilin olduğu kadar vekilinde hakkıdır. Vekilde isterse kendini vekillikten azledebilir. Burada dikkat edilmesi gereken esas mesele her iki tarafında azl ettiğinden haberdar olması şarttır. Aksi durumda azilden habersiz müvekkili adına işlemde bulunan vekilin yaptığı iş caizdir. Alenen söylenip azlin gerçekleşeceği gibi müvekkilin ölümü sebebiyle de otomatik olarak vekil azledilmiş olur. Müvekkil ya da vekil olsun ikisinden birinin çıldırması durumunda vekil azledilmiş olur.¹⁰⁸ Müvekkili tarafından görevinden azledilen vekil, her azledilmesi sonucunda yenilenen vekâlete de vekâlet-i devriye denilmektedir.¹⁰⁹

1.2.7. Evlenmede Vekâlet

Evlenmede vekâlet, evlenmeyi gerçekleştirebilecek yetkisi bizzat bulunan kişilerin, bu yetkisini bir vekil aracılığıyla yerine getirebilmeleridir.¹¹⁰ Nasıl ki vekâlet, bir kişinin kendi işini yapması için bir başkasını vekil tayin edip, müvekkili adına vekili işlerini görüyorsa ve burada da

¹⁰⁷ Cin, Akgündüz, Hukuk Tarihi, s. 664. Ayrıca tedaylı bilgi için bkz. Mecelle, mad. 1460-1467-1521-1530.

¹⁰⁸ Molla Hüsrev, Gurer Durer s. 75. Bilmen, Hukuk-u İslamiyye, s. 382. İskiripli Muhammed Atif Hoca, İslam Fıkhı, s.357.

¹⁰⁹ Pakalın, Osmanlı Sözlüğü,3, s. 586.

¹¹⁰ Cin, Akgündüz, a.g.e., s. 502.

belli başlı şartlar varsa aynı husus evlenmede vekâlet içinde geçerlidir. Tabi bu uygulamanın, evlenmede vekâletini yürütülebilmesi için vekil ve müvekkil açısından bir takım koşullar aranmaktadır.¹¹¹ Bahsi geçen diğer vekâletlerde olduğu gibi evlenme hususunda vekâlet durumu da kabul görmüştür. Bu duruma gençlerin büyüklerinin yanında böyle mevzulara girme konusunda çekimser kalıp, adab-ı muaşeret çerçevesinin dışına çıkmamaya özen göstermeye çalışmaları sebep olarak düşünülebilir. Şahitler, tarafların vekâlet verme anında hazır bulunmaları gibi bir koşul sunulmamakla birlikte, sonrası için gerektiğinde kanıt amaçlı müracaat için münasip bulunmuştur. Evlenmede vekâlette mutlak ve mukayyed olmak üzere iki şart vardır.¹¹² Her iki tarafında aynı anda temsili konusunda kabul görülen görüş, bir vekilin her iki tarafı da temsil edebileceği yönündedir.¹¹³ Öncelikle evlenmede vekâletin müvekkil ve vekille alakalı şartlarına ardından da hükümlerine değinilmeye çalışılacaktır.

Müvekkil, vekil aracılığıyla evlenmeyi gerçekleştirebilecek yetkiye sahip, özgür, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilecek kapasiteye sahip ve en nihayetinde de reşit olması gerekmektedir. Bu husus Hanefi mezhebince hem kadın hem de erkek için geçerli olup ayırım yapmamaktadır. Lâkin diğer üç mezhep ayrılığa giderek bu hakkı yalnız erkeğe sunmuştur. Nikâhta vekâletin güvenilir olması için, müvekkilin kendisinin evlenmeyi gerçekleştirmeye gücü yetiyor olması gerekir. Bundan ötürü reşit ve akıl sağlığı yerinde olmayanlar kendilerine vekil tayin edemezler.¹¹⁴

Vekilin bu vekâleti üstlenebilmesi için aranan tek şart, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek yeterliliğe sahip olmasıdır. Vekâletin şartı adlı başlık altında da dile getirildiği üzere, bu sebeptendir ki köle ya da aklî dengesi yerinde olan çocuk vekil olabilir. Tabi bu durumda hukuki uygulamanın sonuçları yalnızca müvekkile has olacaktır. Ayriyeten vekilin erkek olma koşulu da yoktur. Evlenmede vekâlet yazılı bir biçimde verildiği gibi sözlü olarak da verilebilir. Vekil tayin edilmesi esnasında şahit olması şartı koşulmamıştır.¹¹⁵

Vekil yoluyla gerçekleştirilen evlenmeler de kişinin kendisi tarafından bizzat gerçekleştirmiş olduğu evlilikler gibi hüküm ve sonuçlar meydana getirir. Yalnız müvekkilin verdiği yetkiyi vekilin aşması durumunda sözleşme, duruma göre tutuklu ya da geçerliliği yok sayılır. Müvekkilin müsaadesi olmadıkça vekil, kendine vekil tayin edemez. Eğer böyle bir durum meydana gelir, müvekkilin izni olmadığı halde vekili, bir başkasını vekil tayin ettiğitakdirde sözleşmenin güvenilir

---

¹¹¹ Halil Cin, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Konya, 1988, s. 91.

¹¹² Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, c. 1, İrfân Yayinevi, İstanbul, 1978, s. 265.

¹¹³ Karaman, a.g.e., s. 266.

¹¹⁴ Cin, Evlenme, s.91.

¹¹⁵ Cin, a.g.e., s.91

olması için, nikâh işlemini vekil kendi huzurunda gerçekleştirmesi gerekir.¹¹⁶ Vekil her an için müvekkili tarafından vekillikten azledilebilir. Fakat vekilin bu azilden haberi olmadığı sürece gerçekleştirmiş olduğu nikâh geçerlidir. Eğer iki kişi birden nikâh için vekil tayin edilmiş ve bu iki kişinin birbirlerinden haberleri olmadan gerçekleştirilen nikâhta geçerli olan ilk önce gerçekleşmiş olan nikâhtır. Bunu net bir şekilde açıklayan Ebussuud Efendi fetvasında şöyle belirtmiştir; Hind kendine Amr'a nikâh gerçekleştirmesi adına Bekr'i vekil tayin ettikten sonra, tekrar Zeyd'e nikâh işlemi için Beşr'i vekil tayin etmiş olsa, birbirlerinden haberdar olmayıp ikisi de nikâhı gerçekleştirmiş olsa hangisinin nikâhı muteber olur sorusuna Ebussuud Efendi'nin cevabı; hangisi daha önce nikâh işlemini gerçekleştirmişse o nikâh geçerlidir şeklinde olmuştur.¹¹⁷

Vekil her iki tarafı da temsil ederek nikâhı gerçekleştirebilir. Yani eşler bir kişiyi vekil olarak tayin edip her iki tarafı temsilen nikâhı gerçekleştirebilir. Vekil aynı anda hem teklifi yapan hem de kabul eden taraf durumunda olabilir. Hanefî mezhebine göre de aynı kişi her iki tarafın hem erkek hem de kadını temsil edebilir. Yalnız burada Hanefî mezhebi belli koşula bağlı olarak bu durumu onaylamaktadır. Bu durum, aynı kişi evlenecek şahısların vekili ya da velisi olabilir ve aynı kişi bir tarafın velisi diğer tarafın vekili olabilir şeklinde koşula bağlıdır.¹¹⁸ İslâm'ın evlenme konusunda eşlerin vekil tayinine olumlu baktığı görülmektedir. Bunun kabul etmesindeki en temel nedeni ise savaşlardır. Savaşların yoğun olduğu zamanlarda ortam, evlenmede vekâlet verilerek evlenecek olan kişilere rahatlık sağlamakla birlikte aynı zamanda nüfusun da artmasına olanak sunmaktadır.¹¹⁹ İslâm hukukunda bakış açısı bu yönlükken modern hukukta tam tersi durum teşkil etmiş ve evlenmede vekâleti kabul etmemiştir. Modern hukuk bunu sosyal hayatın en mühim uygulaması olarak görmüş ve şahısların isteklerini bizzat dile getirilmesi münasip bulunmuştur.¹²⁰

1.2.8. Hukukî İşlemlerde Temsil

Temsil müessesesi her daim ve her sahada mühim bir hukukî müessesedir. Hiç şüphesiz böyle bir gereksinimin ortaya çıkış sebebi, ihtiyaç ve zorunluluğun bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar belli başlı ihtiyaçlardan doğan farklı sebeplerden ötürü kendilerini temsil etme yolunu seçmektedirler. Bu durum tarihin hemen her döneminde önemi korumuş ve faaliyet hususunda kendini göstermiştir. Lâkin bu denli önem ve ihtiyaca nazaran temsil müessesesi Roma Hukuku için aynı durum söz konusu olmamış ve kabul edilmemiş ama zamanla yumuşama

---

¹¹⁶ Cin, a.g.e., s.92

¹¹⁷ M. Ertuğrul Düzdağ, **Ebussuud Efendi Fetvaları**, Fetva 43, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 36.

¹¹⁸ Cin, Evlenme, s. 94.

¹¹⁹ Cin, Evlenme, s. 95

¹²⁰ Cin, a.g.e., s. 94

sergilemiştir. Bunun sebebi olarak ise Roma hukukunun şekilcilik, şahsilik ve hukuk mantığına aykırı düştüğü görüşüne dayanmaktadır.¹²¹

İslâm Hukuku bakıldığında ise temsil müessesesini tanıyıp ve uygulayarak, aynı zamanda vekilliği haber iletmekten ayrı tutarak Roma Hukukuna karşı üstünlüğünü ortaya koymuştur.¹²² İslâm Hukuku da temsilin kaynağını, kanuni temsil, kazâî temsil ve anlaşmaya bağlı temsil olmak üzere üç ana başlıkta ele almaktadır. Kanuni temsilin kaynağı, dini kurallar ve bunlara ilişkin kanunlardır. Bu şekil temsilciliklerin kaynağı kanundur. Kazâî temsilcilik, kimi durumlarda hâkim, vekil vasi yada kayyum tayin etme yetkisine sahip olup bu gibi durumlarda bunların temsil yetkisinin kaynağı hâkimin tayinidir. Anlaşmaya bağlı temsilin kaynağı temsil edilen kimsenin isteğine bağlıdır.¹²³

Temsilin en önemlisi hiç şüphesiz ki kaynağını anlaşmadan alan vekâlettir. Bu karşılıklı bir anlaşma ve akit olup en az iki kişi arasında gerçekleşmektedir. Vekâletin sona ermesi durumlarını şu şekilde açıklanabilir. Vekilin müvekkilinden aldığı tasarrufu yerine getirmiş olması ya da müvekkilin işi bitirmiş olmasıdır. Aynı zaman da vekâletin bağlayıcılığı gibi bir durum söz konusu olmadığı için vekil, müvekkili tarafından azledilmesi ya da tam tersi vekilin kendi kendini azletmesi durumunda vekâlet sona ermektedir. Son olarak her iki taraftan her hangi birinin vefatı üzerine vekâlet son bulmaktadır. Temsilci üstlendiği işi kendi adına hareket ederek yerine getirebilir. Ancak her koşulda bu aynı değildir. Bazı sözleşme ve işlerde temsilci kendi adına işlem yapamaz, müvekkilinin adını zikretmek zorundadır.¹²⁴ Tüm bu ifade edilenlere bakıldığında vekil, batı hukukunda müvekkili adına hareket ettiği görülmektedir. İslâm hukukunda ise durum tam tersi işlemektedir. Vekil işlemi kendi adına gerçekleştirir temsil olunanın namına göre değil.

Hanefi fıkıh bilginlerine göre vekilin kendi adını işlemi gerçekleştirilmesi ve işlemin sonucunun müvekkil adına olmasının nedeni, bu iki taraf arasındaki hukukî ilişkidir.¹²⁵ Ancak bazı sözleşmeler vardır ki bunları vekil kendi adına değil de müvekkili adına yapması gerekmektedir. Kendi adına yapması sahih olmaz. Bunları şöyle sınıflayabiliriz. Nikâh; bu hususta vekilin mutlaka nikâh işlemini müvekkili adına gerçekleştirdiğini onun adına kabul ettiğini beyan etmesi gerekmektedir. Hibe, aslında aynı işlem hibe için vekil tayin edilen kişi için de geçerlidir. Burada da tevkil edilen kişi hibe işlemini yerine getirirken müvekkili adına atıfta bulunması gerekmektedir. Sulh; vekil müvekkili adına filan kişi adına bu sulhu kabul ettim demesi gerekir. Sadaka vermek, iğreti vermek, emanet bırakmak, rehin vermek, şirket ve ticaret bu sözleşmelerden her hangi birini

¹²¹ Hareddin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku Borçlar Hukuku Muamelât**, c. 2, Nesil Yayınları, İstanbul, 1991, s. 336.

¹²² Karaman, a.g.e., s. 340.

¹²³ Karaman, a.g.e., s.341.

¹²⁴ Karaman, a.g.e., s.347.

¹²⁵ Karaman, a.g.e., s.351.

yapmak için vekil olan kimsenin yaptığı işi müvekkili adına gerçekleştirmiş olduğunu beyan etmesi gerekmektedir.¹²⁶

Vekâlet hücceti, vekâletin birisine yazılı olarak verilmesine denir. Bir vekâlet hüccetinde bazı hususların olası gerekir onlar şu şekildedir; müvekkilin ismi ve adresi, vekilin ismi, vekâletin konusu, vekilin yetkili olduğu hususlar, müvekkil ile vekilin, vekâlet konusunda anlaşmaları ve vekilin görevi kabul ettiği, bu muamelenin yapıldığı tarih ve şahitlerin isimleri.¹²⁷

1.3. Vekâlet Çeşitleri

Vekâlet-i Mutlaka: Bir koşula bağlı ya da bir kayıt ile yazı şartı olmayan vekâlettir. Müvekkilin her hangi bir konuda vekilini görevlendirdiğini beyan etmesidir. Örneğin; müvekkilin vekiline seni şu konu da tekil ettim şeklinde yapılan vekâlettir. Buna vekâlet-i mürsele de denilmektedir.¹²⁸

Vekâlet-i Muallaka: Bir koşula bağlanmış ve ertelenmiş olan vekâlettir. Burada müvekkilin olasılıklar doğrultusunda yetkili kişi tekil etmesidir. Örneğin; müvekkilin, falan kişi karşı dava açarsa, beni ona karşı savunmak için vekilimsin diyerek yapmış olduğu vekâlet şeklidir.¹²⁹

Vekâlet-i Muzâfe: Belirli bir zamandan itibaren başlama şartı olan vekâlettir. Bu çeşit vekâlette müvekkil, vekilinin belli bir ayın başı, ortası ya da sonundan her hangi bir tarih aralığından itibaren tekil etmesidir. Örneğin; seni gelecek ayın başından itibaren vekil ettim gibi ibareyle oluşan vekâlettir.¹³⁰

Vekâlet-i Mukayyede: Bir koşula bağlanmış sınırlı yetkili vekâlettir. Mukayyet vekâlet, belirli bir koşul ya da zamanla kayıtlı vekâlettir.¹³¹

Vekâlet-i Hâssa: Özellikle bir şeyi yapmak için verilen vekâlettir. Konu ifade eden bir sözleşme yapılan, sınırlı ve belirli bir konuyla ilgili olan vekâlettir. Belirli bir malı satmak için verilen vekâlet gibi.¹³²

¹²⁶ Ceziri, İslam Fıkhı, 4, s. 1796-1797.

¹²⁷ Abdülaziz Bayındır, *Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlılarda Muhakeme Usulleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum, 1984, s. 35.

¹²⁸ Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü, s.480.

¹²⁹ Bilmen, Hukuk-u İslamiye, 337.

¹³⁰ Bilmen, Hukuk-u İslamiye, s.337. Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü, s.480

¹³¹ Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü, s. 480; Bilmen, Hukuk-u İslamiye, s.338.

¹³² Bilmen, Hukuk-u İslamiye, s. 337; Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü, s. 480.

Vekâlet-i Âmme: Geneli ifade eden bir anlatımla yapılan genel kapsamlı, birden fazla işlemi içine alan vekâlettir. Buna vekâlet-i mufavveze de denilmektedir. Örneğin bir kişiye seni umumi işlerimi yapman hususunda vekil olarak görevlendirdim denilerek yapılan vekâlettir.¹³³

Vekâlet-i Devriyye: Vekilin müvekkil tarafından görevinden azledilmesi sonucundan her azilde yenilenecek vekâlettir. Örneğin müvekkilin vekiline, seni ne zaman azledersen vekilim olmak üzere falanca işim için seni vekil olarak görevlendirdim demektir.¹³⁴

Vekâlet-i Fi'd-dem: Kısas davalarında davacı yada davalı tarafından bir vekil görevlendirilmesidir.¹³⁵

---

¹³³ Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü, s. 480; Bilmen, Hukuk-u İslamiyye, s. 338.

¹³⁴ Bilmen, Hukuk-u İslamiyye, s.311

¹³⁵ Erdoğan, Fıkıh Sözlüğü, s.479.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1850-1851 NUMARALI TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE TESPİT EDİLEN VEKÂLET DAVALARININ TASNİFİ

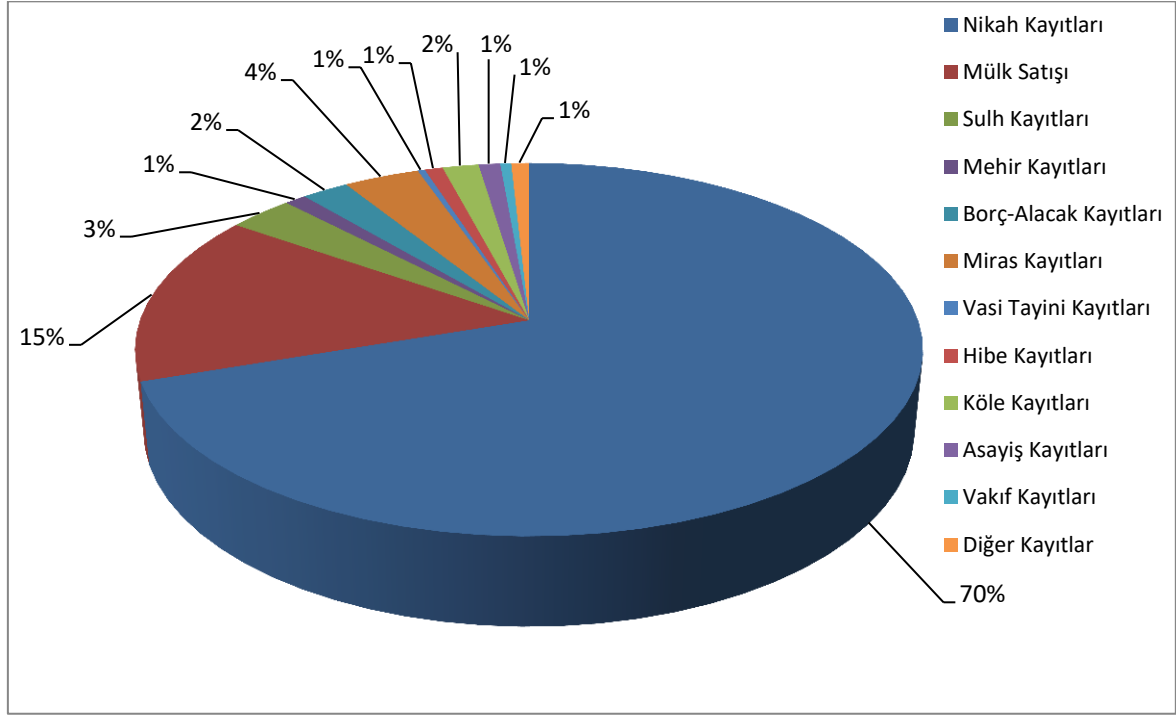
H. 1087/M.1677 ve H.1091/M. 1681 tarihleri arası döneme ait incelenen bu defterlerde 597 adet vekil/vekâlet kaydı olup bunlardan 405 adeti nikah kayıtlarından oluşurken geri kalan 192 dava ise bir sonraki paragrafta adları geçen konulardan oluşmaktadır. 1850 Numaralı Trabzon şer'iyye sicil defteri toplam 87, 1851 Numaralı Trabzon şer'iyye sicil defteri ise toplamda 155 sayfadır. Her iki defterde vekil- vekâlet olmayan toplam dava sayısı ise 483 adettir. İncelenmiş olan bazı kayıtlarda belgelerin silik ya da bozuk olmasından dolayı bir takım kelimeler ve isimler okunamamış olup bunlar verilen transkripsiyon ve tablolarda üç nokta (...) şeklinde gösterilmiştir.

Trabzon şer'iyye sicillerinde tespit edilen vekil ve vekâlet davalarının konu olarak kayıtlardaki dağılımları, mülk satışları, gayrimüslim mülk davası, miras davaları, gayrimüslim miras davası, nikâh kaydı, arazi anlaşmazlığı, borç alacak, gayrimüslim borç alacak, köle, vergi, diyet talebi, görev vekilliği atama, vasi, sulh, gayrimüslim sulh, mütesellim ataması, vakıf, hibe, ivazlı hibe, gayrimüslim hibe, mehir, hancılık vekilliği ve asayiş olaylarıdır. Bu kayıtların çoğunluğunu 86 adet kayıt sayısı ile mülk satışları oluşturmaktadır. İlgili davaların tablo üzerinde gösterimi ilerleyen sayfalarda kayıtların konuları ve belge numaraları sunulacaktır. İncelemiş olduğumuz iki defterdeki nikâh kayıtlarının belgelere göre dağılımları tasniflenmiştir.¹³⁶ Aşağıda

¹³⁶TŞS Defter No. 1850, 1/1, 1/4, 2/2, 2/5, 3/3, 7/4, 8/3, 8/4, 8/5, 8/6,9/4, 9/5, 10/2, 12/1, 12/3, 12/5, 12/6, 13/3, 13/4, 14/3, 15/4, 16/1, 16/2, 16/3, 16/4, 16/5, 16/6, 16/7, 16/8, 16/9, 17/1, 17/2, 17/4, 17/5, 17/8, 18/1, 18/2, 18/3, 18/4, 18/5, 19/2, 19/3, 22/2, 22/3, 22/5, 27/5, 30/2, 31/3, 32/1, 32/3, 32/4, 32/5, 35/5, 36/5, 36/6, 37/2, 37/3, 37/6, 37/7, 38/2, 38/3, 40/3, 40/6, 41/2, 42/5, 43/1, 43/3, 43/4, 45/4, 46/3, 46/6, 47/2, 47/3, 48/2, 49/3, 50/3, 52/2, 55/2, 56/2. TŞS Defter No. 1851,3/1, 3/3, 3/4, 5/3, 5/5, 5/6, 6/1, 6/3, 6/6, 6/7, 6/8, 6/9, 7/4, 8/3, 8/6, 9/1, 9/3, 9/4, 9/7, 10/1, 10/3, 10/5, 10/8, 11/2, 11/4, 11/7, 11/8, 12/1, 12/3, 12/5, 12/6, 13/2, 13/4, 14/5, 16/2, 16/3, 16/6, 19/1,19/5, 20/2, 20/3, 21/2, 21/3, 21/4, 21/5, 21/6, 21/9, 21/10, 21/11, 22/3, 22/4, 22/6, 22/7, 23/3, 23/4, 24/2, 24/5, 24/6, 24/7, 24/8, 24/9, 24/10, 25/3, 26/3, 26/4, 26/5, 26/6, 26/7, 26/8, 26/9, 28/6, 28/7, 30/1, 31/1, 31/2, 31/3, 31/4, 31/5, 32/1, 32/2, 32/4, 32/5, 32/6, 33/1, 33/2, 33/3, 33/5, 33/7, 33/8, 34/3, 34/6, 34/7, 35/6, 36/3, 36/4, 37/1, 37/4, 37/5, 37/6, 39/2, 39/3, 39/4, 39/6, 39/7, 40/1, 40/2, 40/6, 41/2, 41/3, 41/4, 41/5, 41/7, 41/8, 41/9, 42/1, 42/2, 42/3, 42/4, 42/6, 42/7, 42/8, 42/11, 43/1, 43/5, 43/7, 44/3, 44/5, 45/3, 46/3, 46/5, 46/6, 46/7, 47/1, 47/2, 47/5, 47/6, 47/7, 48/1, 48/2, 48/7, 54/1, 54/3, 54/4, 54/5, 54/6, 54/7, 56/2, 56/4, 57/2, 57/4, 57/5, 57/7, 58/3, 60/3, 60/4, 60/6, 60/7, 61/2, 61/3, 61/6, 63/1, 63/5, 63/6, 63/7, 64/2, 64/3, 64/5, 64/6, 64/7, 65/1, 65/3, 65/5, 65/6, 65/7, 66/2, 66/4, 66/5, 67/2, 67/4, 67/6, 68/1, 69/2, 69/3, 69/5, 71/2, 72/1, 72/2, 72/3, 72/5, 72/6, 72/9, 74/1, 74/2, 76/1, 76/3, 76/4, 76/5, 77/4, 77/6, 78/5, 79/4, 79/5, 80/3, 80/4, 80/8, 82/4, 83/3, 83/4, 85/5, 86/2, 87/3, 89/3, 89/4, 90/5, 92/2, 92/6, 102/2, 103/1, 103/2, 103/4, 103/7, 103/8, 104/3, 104/5, 10/6, 104/7, 104/8, 105/4, 105/5, 105/7, 106/3, 106/6, 107/2, 107/3, 107/4, 108/2, 108/4, 108/7, 108/8, 109/1, 109/2, 109/3, 109/4, 109/5, 109/6, 109/7, 109/8, 109/9, 109/10, 109/11, 109/12, 109/13, 109/14, 109/15, 109/16, 110/1, 110/2, 110/5, 111/1, 111/2, 111/3, 111/5, 111/6, 111/7, 111/9, 111/10, 111/11, 111/12, 112/1, 112/2, 112/4, 112/5, 112/7, 112/8, 112/9, 113/1, 113/4, 113/5, 113/9, 114/3, 115/5, 117/3, 118/1, 118/2, 118/3, 118/5, 119/2, 119/3, 119/4, 119/5, 119/6, 119/9, 120/4, 120/5, 121/3, 121/4, 121/5, 121/6, 122/3, 122/7, 122/8, 123/2, 123/4, 123/5, 123/7, 123/9, 124/1, 124/3, 124/4, 124/5, 124/6, 124/7, 125/3, 125/4, 125/7, 125/8, 126/2, 126/4, 126/5, 127/1, 127/2, 127/3, 127/4,127/8, 127/9, 129/1,129/6, 130/4, 132/3, 141/5, 142/3, 142/4, 142/5, 145/5

verilen tabloda incelenen 2 defterde ki kayıtların konuların göre tasniflenmiş halinin yüzdeler dağılımı verilmiştir.

Grafik 1: Trabzon 1850, 1851 No'lu Şer'iyye Sicillerindeki Vekâlet Kayıtlarının Konularına Göre Yüzdeler Oranı

Aşağıda verilen tabloda H. 1088 Şevval/M. 1677 Kasım-Aralık ile başlayıp H. 1089 Şevval/M. Kasım-Aralık 1678 ile biten bir yıllık süreci kapsayan nikâh kayıtları verilmiştir. Tablo üzerinde sicil kayıt numarası, kaydın tarihi, vekil tayin eden kadınlar ve erkekler, kadınlar ve erkeklerin vekilleri, şahitler ve son olarak da almış oldukları mehir miktarları belirtilmiştir. Ayrıca kadınlar yapmış oldukları ikinci evliliklerini belirten, isimlerinin yanına (Seyyib) ifadesi yazılmıştır.

Tablo 1: Bir Yıllık (1088/1677 Şevval/Kasım 1089/1678 Şevval/Kasım) Süreyi Kapsayan Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Nikâh Kayıtları

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1850, 1/1	Şevval 1088	Fatıma bt. Hüseyin (Seyyib)	Süleyman b. Ömer	Hüseyin Efendi Mehmed Efendi b. Hüseyin	Kaya b. Ömer	Mehmed b. Hüseyin	5000 dirhem
1850, 1/4	Şevval 1088	Havva bt. Halil (Seyyib)	Hasan b. Abdullah	Esseyid Hasan Efendi b. Esseyid Mustafa	Mustafa Çelebi b. Mehmed Ağa	.. İbrahim b. Musli ve Ali b. ..	1000 dirhem
1850, 2/2	Şevval 1088	Rabia bt. Mehmed	... Fazlı	Ebü-hâl mezbur	Kahraman	.. Fazlı ve Yusuf b. Murtaza	...
1850, 2/5	Şevval 1088	Havva bt. Yunus	Hasan b. Turmuş	—	Ebü-hâl mezbur	—	3000 dirhem
1850, 3/4	Şevval 1088	Raziye bt. Veli	Mehmed b. Osman	Yusuf Ağa b. Rüstem	Ömer Ağa b. Osman	Kurd Beşe b. Mehmed ve Hüseyin b. Murad	8000 dirhem
1850, 7/4	Şevval 1088	Ayşe bt. Abdullah (Seyyib)	Mustafa b. Hasan Şeyh...	Elhac Hamza b. Mehmed	Mehmed Efendi b. Süleyman Şeyh	Yusuf b. Hasan Şeyh ve Musli ...	1000 dirhem
1850, 8/3	Zilkade 1088	Sabire bt. Mehmed	Veli beşe b. Ahmed	Osman b. Ahmed	Ali Çelebi b. Mustafa	Hasan Çelebi b. Derviş ve Ahmed b. Ali	40 esedi
1850, 8/4	Zilkade 1088	Ümmühan bt. Yunus (Seyyib)	Arnavud Mehmed Beşe b. Ali	Beyazıd b. Mehmed	Ali Çelebi b. Abdülbaki Beşe	Ahmed Beşe b. Mahmud ve Fazlı b. Hasan	7000 dirhem
1850, 8/5	Zilkade 1088	Havva bt. Ali	Mehmed b. Ali	Derviş b. Mustafa	Ahmed b. Ebubekir	Hasan b. Yusuf Mehmed b. Osman	1500 akçe
1850, 8/6	Zilkade 1088	Şaduman bt. Abdullah (Seyyib)	Osman Beşe b. İsmail	Elhac b. Abdullah	Mahmud Beşe b. Beşir	Abdulkadim b. Ramazan ve Şerif b. Murad Ali	1600 akçe
1850, 9/4	Zilkade 1088	Emine bt.	Hüseyin b.	Mustafa b. Ramazan	Mustafa b. Abdullah	Mehmed b. Ali ve Ahmed b. Ali	...
1850, 9/5	Zilkade 1088	Ümmühan bt. Abdullah (Seyyib)	Mehmed b. Yusuf Beşe	Ahmed b. Abdullah	Mustafa b. Ahmed	Bostan b. Hasan ve Yakub b. Alli Çelebi	3000 dirhem
1850, 11/5	Zilkade 1088	Halime bt. Mustafa Çelebi	Mustafa b. Mehmed	Receb Efendi b. Kemal	Hasan Çelebi b. Derviş	Fazlı b. Mustafa Ali b. Mehmed	2500 akçe
1850, 12/1	Zilkade 1088	Esmâ bt. Yusuf Beşe	Ahmed b. Osman Beşe	Ebü-hâl mezbur	Ramazan b. Ebubekir	Hasan Beşe b. Musli ve Kemal Beşe b. Mehmed	5000 dirhem
1850, 12/3	Zilkade 1088	... bt. Süleyman Ağa	Ahmed b. Mustafa	Receb Efendi b. Kemal	Elhac Osman b. Mahmud Ağa	...	30.000 akçe
1850, 13/3	Zilhicce 1088	Ziyade bt. (Seyyib)	...Beşe b. Ahmed	Osman b. Mustafa	—	Abdülbaki Beşe b. Osman ve Mustafa	1000 dirhem
1850, 13/4	Zilhicce 1088	Emine bt. ...	İvaz b. Hasan	Ebü-hâl mezbur	Ebü-hâl mezbur	Ali b. Mustafa ve Bayram b. Süleyman	1000 dirhem
1850, 14/3	Zilhicce 1088	Nesibe bt. Osman	Mehmed bin Murad	İbrahim bin Mehmed	Hüseyin b. Murad	Hasan Beşe b. Abdurrahman ve Mahmud b. Osman	1000 dirhem
1850, 15/4	Zilhicce 1088	Emine bt. Veli (Seyyib)	İvaz b. Veli	Ebü-hâl mezbur	Ebü-hâl mezbur	Mustafa Çelebi b. Bünyad Beşe ve Mehmed b. Mustafa	1500 dirhem
1850, 16/1	Zilhicce 1088	Atike bt. Ramazan	Hamza b. Mehmed	Mehmed Beşe b. Mustafa	Mehmed b. Musa	Mehmed b. Süleyman ve Süleyman b. Mustafa	1500 dirhem
1850, 16/2	Zilhicce 1088	Safiye bt. İbrahim	Mehmed b. Hasan	İbrahim Beşe b. kurd	Ebü-hâl mezbur	Aslan beşe b. Abdullah ve Hüseyin Beşe b. dullah	4000 dirhem
1850, 16/3	Zilhicce 1088	Rabia bt. Ahmed	Hüseyin b. Derviş	Mahmud Beşe b. Mustafa	Mustafa Beşe b. Ali Beşe	Mürteza b. İbrahim Mehmed b. Veli	4000 dirhem
1850, 16/4	Evasıt Zilhicce 1088	Emine bt. Abdülbaki	Hüseyin Beşe b. Mustafa Beşe	Hasan b. Hami ishak	Mustafa Beşe b. Ali	İslam Beşe b. Murad Beşe ve Kurd Beşe b. İskender	5000 dirhem

Tablo 1: (Devamı)

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1850, 16/6	Zilhicce 1088	Ayşe bt. Hüseyin Çelebi (Seyyib)	Ali b. Hüseyin	Hasan Çelebi b. Abdullah	Ebû-hâl mezbur	Mehmed Çelebi b. Ali Beşe ve Hüseyin Çelebi İlyas	5000 dirhem
1850, 16/7	Zilhicce 1088	Ayşe bt. Elhac Ahmed	Hasan b. Yusuf	Süleyman b. Abdullah	Esseyid Bali Çelebi b. Murad	Mahmud b. Musli ve Ahmed Çelebi b. Mustafa	1000 dirhem
1850, 16/8	Zilhicce 1088	Esmâ bt. İshak	Mahmud b. Resul	Osman Çelebi b. Mehmed	Veli b. Sinan	Elhac İsmail b. Mustafa ve Yunus b. Ahmed	4000 dirhem
1850, 17/2	Zilhicce 1088	Fatma bt. Handan	Murteza b. Veli	Ebû-hâl mezbur	Ebû-hâl mezbur	Ali beşe b. Süleyman ve Ebubekir b. Hasan	1000 dirhem
1850, 17/4	Zilhicce 1088	Ayşe bt. Hasan (Seyyib)	Ali b. Hasan	Ahmed Çelebi b. Osman	Mehmed Çelebi b. Hüseyin	Mehmed Çelebi b. Musa Beşe ve Ali b. Hasan	1000 dirhem
1850, 17/5	Zilhicce 1088	Esmâ bt. Elhac Musa (Seyyib)	Mustafa b. Ali	Ebû-hâl mezbur	Ebû-hâl mezbur	İmam Mehmed Efendi b. Hasan Ahmed Ağa b. Mustafa	1000 dirhem
1850, 17/8	Zilhicce 1088	Havva bt. Emin	Yusuf b. ...	Mahmud Efendi b. Süleyman	İbrahim Çelebi b. Hasan	...	3000dirhem
1850, 18/1	Zilhicce 1088	Hanife bt. ...	Mehmed b. Murtaza	... b. Mahmud Beşe	Derviş Beşe Osman Beşe	Ramazan Beşe b. Mustafa Hüseyin Beşe b. Mustafa	4000 dirhem
1850, 18/2	Zilhicce 1088	Saliha bt. İbrahim Beşe	Mehmed ibni Ali	Ebû-hâl mezbur	Esseyid Hasan Efendi	Mahmud Beşe Murtaza b. Hami	50 esedi gurus
1850, 18/3	Zilhicce 1088	Fatma ...	Mustafa b. Abbas	Eyüb b. Ali	Yusuf Beşe b. Mehmed	Mustafa b. Hasan Ömer b. Ali	10.000 dirhem
1850, 18/4	Zilhicce 1088	Elif bt. Ali	Hasan b. Mustafa	Ahmed b. Ali	Mustafa b. Ali	Seyid Beşe b. Hüseyin Mustafa b. Ali	2000 akçe
1850, 19/2	Zilhicce 1088	Esmâ bt. Osman (Seyyib)	Ali b. Hüseyin	—	Mustafa b. Hüseyin	Mehmed b. Ahmed ve Hasan Mehmed	3500 dirhem
1850, 19/3	Zilhicce 1088	Fatma bt. Ahmed Beşe	Ali Çelebi b. ... Hasan Beşe	Elhac Hasan b. Mustafa	Fahrul Akran... Ağa b. Kurd ...	Hasan Ağa b. Mehmed Ağa ve Osman b. Ali beşe	20.000 dirhem
1850,2 2/2	Zilhicce 1088	Safiye bt. Abdalbaki	Murtaza b. Mehmed	Seyid b. Mahmud	Ebû-hâl mezbur	Hasan Çelebi b. Abdullah ve Bali Beşe b. Mustafa	3000 dirhem
1850, 24/5	Muharrem 1089	Emine bt. Mahmud (Seyyib)	Mustafa b. Yusuf	Abdalbaki b. Ahmed	—	İbrahim Çelebi b. Ahmed ve Bektaş b. Ali	300 akçe
1850,2 4/6	Muharrem 1089	... bt Mahmud	Ali b. Abdullah	Murtaza Ağa b. Mustafa	Satılmış b.	Mustafa b. ... Ahmed b. Ali	1000 dirhem
1850, 27/5	Muharrem 1089	Refiye bt. ...	Yusuf b. Musa	Ahmed b. Murad	Mehmed b. Hasan	Mahmud Çelebi b. Abdalbaki	1000 dirhem
1850,3 0/2	Muharrem 1089	Nevcivanbt. Abdullah	Kenan b. Abdullah	Müezzîn İbrahim Çelebi b. Hasan	Murtaza Beşe b. Mustafa Beşe	Mustafa Çelebi b. Murat ve Ali b. Osman	1000 dirhem
1850, 32/1	Muharrem 1089	... bt. Abdullah (Seyyib)	Yakub b. Abdullah	Hami Mustafa b. Abdullah İbrahim Beşe b. Mehmed ve Mahmud b. Musli	Ali Beşe b. Mehmed	—	500 dirhem
1850, 32/3	Muharrem 1089	Afife bt. Mehmed Efendi	Ali Beşe b. Fazlı	Ahmed Efendi b. Yaman	Ahmed Ağa b. Receb Ağa	Hüseyin b. Ahmed ve Bali Beşe b. Mehmed	20.000 akçe
1850,3 2/4	Muharrem 1089	Safiye bt. Abdullah (Seyyib)	Elhac Şaban Efendi	Hasan Çelebi b. Mehmed Halefi?	Esseyid Mustafa Çelebi b. Esseyid Ahmed Çelebi	Mustafa Çelebi Niyazi Beşe İbrahim b. Receb	4000 dirhem
1850,3 2/5	Muharrem 1089	Fatma bt. Ahmed	El hac Mehmed b. Mahmud	Mehmed b. Kurd Beşe	—	Hasan b. Mustafa ve İbrahim b. Mehmed Beşe	1000 dirhem

Tablo 1: (Devamı)

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1850,3 5/5	Muharrem 1089	Belkıs bt. Ahmed	Hüseyin b. Hasan	Hüseyin Efendi b. Ömer	Ebû-hâl mezbur	Elhac Osman b. Abdülbaki Beşe b. Hasan	8000 dirhem
1850,3 6/5	Muharrem 1089	Havva bt. Karahana	Mustafa b. Abdullah	... Ali		Mehmed b. Mustafa ve Hasan b. İlhan	1000 dirhem
1850, 36/6	Muharrem 1089	Rabia bt. Hüseyin (Seyyib)	...Abdulla h	...	Receb b. Abdullah	İbrahim b. İsmail ve Mehmed Efendi	5000 dirhem
1850, 37/2	Muharrem 1089	Havva bt. İlhan	Hüseyin b. Abdullah	Hasan Çelebi b. Mustafa	Hasan Efendi b. Abdul	Ali b. Mehmed ve İlyas Beşe b. Mehmed	Selase Dirhem
1850, 37/3	Muharrem 1089	Fatıma bt. İbrahim	Mehmed b. Abdurrahm an	Mahmud Efendi b. Süleyman Şeyh	Muharrem Çelebi b. Ali	Nuh Çelebi ve Ahmed Çelebi b. Mehmed ...	4000 dirhem
1850,4 0/3	Muharrem 1089	Esmâ bt. Ali	...Veli	Seyyid Hasan Efendi Esseyid Mustafa Efendi	Şahin b. Abdullah	Hüseyin b. Osman ve Mustafa b.	...
1850,4 0/6	Muharrem 1089	Havva bt. ...	Mehmed b. Malkoc	...	Elhac Hasan Ömer	Murtaza b. Malkoç Beşe ve Çerkez b. ...	1500 Akçe
1850,4 1/2	Safer 1089	Ayşe bt. Sinan (Seyyib)	Hasan b. ...	Mehmed b. İsmail	Murtaza b. Musa	Satılmış b. ... ve Mehmed b. Ahmed	1500 Akçe
1850, 42/5	Safer 1089	Havva bt. ...	Mustafa b. İbrahim	Ali ... Beşe Mehmed	Mehmed b. İbrahim	Ali b. Mustafa ve Mustafa b. Mehmed	5000 dirhem
1850, 43/1	Safer 1089	Asiye bt. Ahmed Beşe	Veli b. Yusuf	...	Osman Çelebi b. Osman Beşe	Selim Beşe b. Ahmed Beşe Mustafa b. Ahmed	2700 akçe
1850, 43/3	Safer 1089	Esmâ bt. Dilaver (Seyyib)	Hasan b. Ahmed Çelebi	Hüseyin Beşe b. ...	Ebû-hâl mezbur	Abdurrahim ... Mustafa Çavuş ve Mustafa Çavuş	2500...
1850, 43/4	Safer 1089	Kamile bt. İbrahim	Mehmed b. Hamza	... Beşe b. Mahmud ...	Hasan b. Hamza	Ömer Efendi b. Ali ve Osman Beşe	4000 dirhem
1850, 45/4	Safer 1089		Hasan b. Mahmud		Yakub Çelebi b. Mehmed	Sinan Çelebi .... İbrahim	1000 dirhem
1850, 46/3	Safer 1089	Havva bt. Abdullah	İvaz b. Abdullah Ahmed Beşe b. Osman Beşe	Hasan b. Hüseyin	---	Mustafa b. Abdullah ve Yusuf b. Abdullah	1000 dirhem
1850, 46/6	Safer 1089	... Osman Beşe	Ali Beşe b. Arslan	Ebû-hâl mezbur	Satılmış b. Osman	Mezburenin ...ve Ahmed b. Arslan	3000 dirhem
1850, 47/2	Safer 1089	Ayşe bt. Hasan	...	Ahmed b. Murad	Abdul ...Hamza	Ali Beşe b. Ahmed ve Musa b. Ahmed	1000 dirhem
1850, 48/2	Safer 1089	Saliha bt. Süleyman (Seyyib)	Mehmed b. Abdullah	İbrahim b. Ahmed	Mehmed b. İbrahim	Veli b. Mehmed ve Hasan b. Ahmed	1000 dirhem
1850, 52/2	Safer 1089	Bakıye bt. Kenan	... b. Ahmed	Mahmud Çelebi b. ...	Süleyman b. İsmail	Ahmed b. Mehmed ve Mustafa b. Mehmed	...
1850, 55/2	Safer 1089	... bt. Abdullah	...	---	Esseyid İbrahim	...	4000 dirhem
1850, 56/2	Rebiülevvel (evail) 1089	Emine bt. Derviş	Ali b. Abdullah	Osman Odabaşı b. Mustafa	Molla Mehmed b. Bayram	İbrahim Çelebi b. Hacı Mustafa ve diğer İbrahim Çelebi b. Hasan	1500 dirhem
1851,3/ 1	Rebiülevvel 1089	Fatıma bt. Mehmed	Yusuf b. Abdullah	...	---	Hasan Beşe b. İbrahim ve Murtaza b. Mehmed	1500 Akçe
1851,3/ 3	Rebiülevvel 1089	Ümmühan bt. Ali	Mehmed Ali b. Hamza Beşe	Ebû-hâl mezbur	Ahmed Beşe b. Ali	Hasan b. Selim ve Mehmed b. Hasan	2000 Akçe
1851, ³ / ₄	Rebiülevvel 1089	Sabire bt. Ahmed Beşe b.Ahmed (seyyib)	Sadık b. Süleyman	---	Mustafa b.Süleyman Ebû-hâl mezbur	Ali b. Süleyman ve Hasan Selim	4000 dirhem

Tablo 1: (Devamı)

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1851,5/3	Rebiülevvel 1089	Bakiye bt. Ali Beşe	Hüseyin b. Hasan	—	—	—	1000 Dirhem
1851,5/5	Rebiülahir 1089	Fatıma bt. Mirza	Sinan b. Mehmed	Ebü-hâl mezbur	Ebü-hâl mezbur	Ahmed Çelebi b. Mustafa ve Hasan b. Mustafa	3500 akçe
1851,5/6	Rebiülahir 1089	Sabire bt. ...	Dilaver b. Abdullah	Abdulkadir b. Mehmed	—	Mustafa b. Ali Beşe ve Ahmed Ağa b. Abdullah	2000 akçe
1851,6/1	Rebiülahir 1089	Belkıs bt. Mehmed (seyyib)	İvaz b. Abdullah	Murtaza Çelebi b. Musa	... Maruf Çelebi	Mehmed b. Ali ve Süleyman b. Abdullah	500 Akçe
1851,6/3	Rebiülahir 1089	Saliha bt. Mustafa	İshak b. Ahmed	Mehmed Çelebi Mustafa	Mehmed Beşe b. Yusuf	Hasan b. Mustafa ve Mehmed Çelebi b. Ali	2500 Akçe
1851,6/6	Rebiülahir 1089	Safiye bt. Mustafa (seyyib)	Murtaza Beşe b. Hasan	Mustafa Efendi b. Ahmed Efendi	İslam Beşe b. Mehmed	Ali Çelebi b. Mustafa ve Mustafa Beşe b. Osman	3000 dirhem
1851,6/7	Rebiülahir 1089	Fatıma bt. Yakub	Fazlı Beşe b. Mustafa	Turmuş b. Fazlı	Mahmud Efendi Hamza Şeyh	Hasan b. Sarhan ve Hüseyin b. Mustafa	200 Akçe
1851,6/8	Rebiülahir 1089	Saliha bt. Abdullah	İsmail b. Ali Beşe	Yakub Ağa b. Abdullah	Mehmed Ağa b. Mustafa	Molla Mehmed b. Mahmud ve Ahmed b. ...	6000 Akçe
1851,6/9	Rebiülahir 1089	Saliha bt. Murtaza (seyyib)	Mahmud b. Abdullah	Osman b. Bayram	Ebubekir b. Hüseyin	Ali b. Derviş ve Mirza b. Dilaver	800 Akçe
1851,7/4	Rebiülahir 1089	Ayşe bt. Mehmed	Ahmed b. Hasan	Ebü-hâl mezbur	Mustafa Çelebi b. Ebubekir	Yusuf ağa Abdullah ve ... Beşe b. Mehmed	5500 akçe
1851,8/1	Rebiülahir 1089	Saliha bt. Abdullah (seyyib)	Kenan b. Abdullah	—	—	—	12 dirhem Gümüş
1851,8/4	Rebiülahir 1089	Emine bt. Hasan	Mustafa b. Süleyman	Süleyman Çelebi b. Hacı Fazlı b. Süleyman ve İbrahim	Mehmed Beşe b. Abdullah	—	8000 akçe
1851,8/7	Rebiülahir 1089	Ayşe bt. Veli	Satılmış b. İshak	Ali b. Mehmed	Elhac İsmail b. Mustafa	Ahmed Çelebi b. Mehmed Mehmed Beşe b. İsmail	3000 akçe
1851,9/1	Cemaziyele vvel 1089	Saliha bt. Mustafa (Seyyib)	Mehmed b. İbrahim	Mehmed Efendi b. İsa	—	Musa b. Fazlı ve Ali b. Elhac Mehmed	500 akçe
1851,9/3	Cemaziyele vvel 1089	Menfuse bt. Ahmed (Seyyib)	...	Süleyman Beşe b. Mustafa	Hasan Efendi b. Bayram	Ali b. Süleyman b. Mehmed b. Mustafa	1000 akçe
1851,9/4	Cemaziyele vvel 1089	Ayşe bt. Abdullah	Ömer b. Abdullah	Hasan Beşe b. Abdullah	Abdulkerim Çelebi b. Mustafa Çavuş	Yusuf b. Abdullah ve Mehmed b. Şahbaz Ağa	2500...
1851,9/7	Cemaziyele vvel 1089	Safiye bt. Mustafa	Şahin b. Abdullah	Yusuf b. Abdullah	... b. Mehmed	Mehmed b. Fail ve Hüseyin b. Mustafa	2000 Akçe
1851,10/1	Cemaziyele vvel 1089	Afife bt. Hasan	Mustafa b. Hasan	Fazlulah Çelebi b. Ali Efendi	Mahmud Efendi b. Mehmed Efendi	Ramazan Beşe b. ... ve Kurd Mehmed b. Seyyid	5500 akçe
1851,10/3	Cemaziyele vvel 1089	Ayşe bt. ... (seyyib)	Musa b. Aslan	Yusuf Ağa b. Rüstem	Ömer Beşe b. Mehmed	Müezzin Yusuf b. Kaya ve Elhac Ahmed b. Ali	3000 akçe
1851,10/5	Cemaziyele vvel 1089	Refiye bt. Mehmed (seyyib)	Hasan b. Abdullah	Ali Efendi b. Mehmed	Mehmed Beşe b. Abdullah	Esseyid Osman b. Esseyid Mustafa ve Mahmud Beşe b. Osman	500 akçe
1851,10/8	Cemaziyele vvel 1089	Saliha bt. Turhan (seyyib)	Veli b. Ali	Şeyh Receb Efendi b. ...	İbrahim b. Mehmed	Murtaza Beşe b. Ali ve Mustafa Abdul...	1500 Akçe

Tablo 1: (Devamı)

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1851,1 1/2	Cemaziyele vvel 1089	Emine bt. Ebubekir	Abdulkası m b. Süleyman	Mustafa Çelebi b.İbrahim	Mehmed Efendi b. ...	Mahmud Efendi b. Süleyman ... Yusuf b. Hasan ...	3000 dirhem
1851,1 1/4	Cemaziyele hir 1089	İsmihan bt. Kuzzat	Ahmed b. Murad	Mustafa Ahmed	Mehmed Ebû-hâl mezbur	Mahmud ve Ahmed b. Kır Kuzzat	2000 Akçe
1851,1 1/7	Cemaziyele hir 1089	Ayşe bt. Elhac Musa (Seyyib)	...	İbrahim b. Ali	Dilaver	Mehmed b. Hüseyin ve Mustafa b. Hasan	3000 dirhem
1851, 11/8	Cemaziyele hir 1089	Ayşe bt. Süleyman	Mehmed b. Abdullah	Yunus b. Süleyman Ebû-hâl mezbur	Süleyman b. Resul	Hamza b. Süleyman ve Osman b. Abidin	2000 Akçe
1851,1 2/1	Cemaziyele hir 1089	Ayşe bt. Mahmud	Mehmed Beşe b. Hasan	Ali Beşe b. Receb	Abdulkaki b. Mustafa	Yunus Beşe ve Mehmed b. Receb	... akçe
1851,1 2/3	Cemaziyele hir 1089	Fatıma bt. Hacı Osman (seyyib)	Ömer b. Receb	Maruf Çelebi ...	Mahmud Efendi	Ahmed b. Murad ve Molla Kasım b. Süleyman Şeyh	10.000 Akçe
1851,1 2/5	Cemaziyele hir 1089	Ayşe bt. Hasan (seyyib)	Hamza Beşe b. El Beşe	Mirza Beşe b. Derviş	Yunus Beşe b. İbrahim Beşe	Mehmed Beşe b. Hüdaverdi ve Molla Hasan	1000 Akçe
1851,1 2/6	Cemaziyele hir 1089	Ümmühan bt. ...	Salih b. Fazlı	İbrahim	İbrahim b. Ahmed	Ali b. İlyas ve ...Mehmed	3000 Akçe
1851,1 3/2	Cemaziyele hir 1089	... bt. Mustafa	Mustaf Beşe b. Hasan Esseyid Elhac Şaban Efendi b. Abdul	Ebuhel Mezbur	---	Mustafa Beşe b. Mahmud ve Mehmed Çelebi b. Süleyman	3500 Akçe
1851,1 3/4	Receb1089	Ayşe bt. İkram (Seyyib)	Ömer b. Ali	Mehmed b.Ali	Satılmış Çelebi b. Osman	İbrahim b. Şaban ve Ali b. Ahmed	1000 akçe
1851,1 6/2	Receb1089	... bt. Ömer	Ahmed Ağa b. Hüseyin	Ahmed b. Mahmud	Çukadar Mehmed Beşe	İsmail ağa Elhac Ahmed Mehmed Ağa b. Ahmed Ağa	4000 akçe
1851,1 6/2	Receb1089	Rahime bt. Hasan	...Ağa ...	Mehmed b. ...	Ahmed Ağa b. Mehmed Ağa	Elhac Mustafa ...Mehmed	4000 Dirhem
1851,1 6/6	Şaban1089	Fatıma bt. Hasan Ali (Seyyib)	Şahbaz b. Abdullah	Ali Beşe b. Hasan	Hüseyin Çelebi b....b. Molla Mustafa Çavuş	Abidin Hasan ve Bostan Hüseyin b. Mustafa	300 Akçe
1851,1 9/1	Receb1089	Fatıma bt. Mehmed	İslam b. İbrahim	Ahmed	Ali b. Osman	Mehmed Beşe b. Kurd ve Mehmed b. Ali	1000 Akçe
1851,1 9/5	Receb1089	Havva bt. Hüseyin Ağa	Hüseyin Çelebi b. Osman	Cafer Ağa b. Abdullah	Elhac Osman b. Abdullah	Fazlı Ağa b. Abdullah ve Cafer Ağa b. Abdullah	25.000 ...
1851,2 0/2	Şaban1089	... bt. Abdullah (Seyyib)	Elhac Kenan b. Abdullah	Mustafa Beşe b. Çakır	---	Süleyman b. Mustafa Veli b. Ali	2000 akçe
1851,2 0/3	Şaban1089	Refiye bt. Mehmed	Mustafa b. Hasan	Hasan b. ...	---	İbrahim Çelebi b. Mustafa ve Rıdvan b. Ahmed	2000 akçe
1851, 20/4	Şaban1089	... Süleyman bt. Ahmed	Murad b. Hasan	Ali b. Mustafa	Ahmed ...	Murad b. Mehmed ve Hasan b. Fazlı	1000 akçe
1851, 21/2	Şaban1089	İsmihan bt. Süleyman	... Mehmed b. İbrahim	Maruf Çelebi b. Bünyamin	---	... Mustafa Çelebi b. Mehmed Ahmed Beşe b. Mustafa	2500 akçe
1851, 21/3	Şaban1089	Raziye bt. Ebubekir (seyyib)	Elhac Mustafa b. Abdullah	Mehmed Beşe b. Rıdvan	---	Hasan b. Mehmed ve Mehmed b. Ali	3000 akçe

Tablo 1: (Devamı)

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1851, 21/4	Şaban1089	Rabia bt. Şeyh Mahmud Çelebi	Hüseyin Çelebi b. Bostan beşe	Ebû-hâl mezbur	Ebû-hâl mezbur	Mustafa Beşe Hasan ve Elhac Ali b. Mahmud	8000 akçe
1851,2 1/5	Şaban1089	Fatıma bt. Abdullah (seyyib)	Esseyid Bali b. Murad	Elhac Mehmed Ağa b. Abdullah	Ali Beşe b. Abdullah	Süleyman Ağa b. Abdullah ve Ahmed b. Mehmed	2000 akçe
1851,2 1/9	Şaban1089	Ayşe bt. Mustafa	Süleyman Beşe b. Budak	Ahmed Ağa b. ...	Hasan Çelebi Ebuhelel Mezbur	Mehmed Beşe b. Abdulkaki ve Mustafa Çelebi b. Ali	8000...
1851,2 1/10	Şaban1089	Emine bt. Sinan	Mehmed b. Mustafa	Ebû-hâl mezbur	Esseyid Ahmed Efendi Bayram	Ali Beşe İbni Murad ve Hüseyin b. Ali	5000 akçe
1851,2 1/11	Şaban1089	Ayşe bt. İshak	Derviş b. Rıza Beşe	Ebuhelel Mezbur	Satılmış Çelebi İbni Osman	Mahmud b. Ali ve Mehmed b. Mustafa	...
1851,2 2/3	Şaban1089	Belkız bt. Ramazan (Seyyib)	İbrahim Çelebi b. Halil	Mehmed Beşe b. Musa	---	Ahmed b. Mahmud Beşe ve Ahmed b. İbrahim	1500 akçe
1851,2 2/4	Şaban1089	Saliha bt. Mehmed (Seyyib)	Ahmed Beşe b. Abidin	Ahmed b. Mahmud Beşe ve Ahmed b. İbrahim	Satılmış Çelebi b. Osman	İbrahim Beşe b. Ahmed ve Derviş b. Murtaza	4000 akçe
1851,2 2/6	Şaban1089	Saliha bt. Ali (Seyyib)	Hüseyin b. Mustafa	Hamza b. Mustafa ve Hüseyin b. Safer	Hamza b. Mustafa ve Hasan b. Sefer	---	1000 akçe
1851, 22/7	Şaban1089	Fatıma bt. Mustafa (Seyyib)	İbrahim	Resul b. Süleyman	---	Osman b. Veli ve Murtaza b. Sefer	3000 akçe
1851, 23/3	Şaban1089	... bt. Süleyman Beşe	Mustafa b. Mehmed Çelebi	Elhac Musa b. Ali	Oğlu Mehmed Beşe	Ali b. Mustafa ve Ahmed b. Süleyman	1500 akçe
1851,2 3/4	Şaban1089	Havva bt. Yusuf	... b. Süleyman	... Ali	Süleyman b. Veli	Hasan b. Ali ve ... b. Mehmed	2500 akçe
1851, 24/2	Ramazan 1089	Ayşe bt. Abdullah	Abdulrahman b. Mehmed	Esseyid Ahmed Efendi b. Esseyid Eyüb Efendi	Abdulrahman Beşe b. İbrahim	Molla İbrahim Efendi b. Ali ve Ömer b. Mehmed	50 esedi guruş
1851, 24/5	Ramazan 1089	Hanife bt. İbrahim (seyyib)	Ahmed b. İbrahim Beşe	Ali beşe b. Yusuf	Elhac Şaban Efendi	Mehmed b. Ömer ve Hasan b. Mehmed	10 esedi guruş
1851, 24/6	Ramazan 1089	Rabia bt. Ahmed	Mehmed b. Ahmed	Ramazan b. Abidin	---	Abdulkadir b. Ali ve Mustafa Beşe b. Davud	10 esedi guruş
1851, 24/7	Ramazan 1089	Melike bt. Ali (Seyyib)	Mahmud Efendi b. Süleyman	Mahmud Beşe b. Osman	Ebubekir Efendi ibni Kurd	Ebulkasım Efendi b. Süleyman ve Molla Yusuf Efendi b. Hasan Şeyh	3000 akçe
1851, 24/8	Ramazan 1089	Nesibe bt. Mehmed Ali Beşe	Ali b. Mehmed Beşe	Eyub Çelebi b. Ali	Ebû-hâl mezbur	Ömer b. Hasan ve Abdulkaki b. Mehmed Ali	20 esedi guruş
1851, 24/9	Ramazan 1089	Fatıma bt. Ahmed Beşe	Salih b. Mehmed Beşe	Ebû-hâl mezbur	Ebû-hâl mezbur	İshak Beşe b. Hasan ve Bostan b. Ali	6000 akçe
1851, 24/10	Ramazan 1089	Ayşe bt. Abidin (Seyyib)	Receb b. Mehmed	Mustafa Ağa b. Mehmed	Satılmış b. Osman	Hüseyin Beşe ... Yusuf Beşe b. Abidin	2000 akçe
1851, 25/3	Ramazan 1089	Melike bt. Abdullah	Bayram Beşe b. Hüseyin	Hasan Beşe b. Abdullah	Mehmed Çelebi b. Seyid	Mehmed b. Şahbaz ve Yusuf b. Abdullah	3000 akçe
1851, 26/2	Ramazan 1089	Esmâ bt. İbrahim	Ali b. Hasan	Şaban b. Hüseyin	Mehmed b. Mustafa	Veli b. Hasan ve Uzun Ali b. Bayezid	3000 akçe
1851, 26/3	Ramazan 1089	Havva bt. Hamza ...	Ömer b. Mehmed	Hamza ...	Musa	..... Hüseyin b. Mehmed	1000 akçe

Tablo 1: (Devamı)

Sicil No	Yıl	Kadın İsmi	Erkek İsmi	Kadının vekilleri	Erkeğin vekilleri	Şahitler	Mehir
1851, 26/4	Ramazan 1089	Esmâ bt. Mustafa	Hamza b. Satılmış	Hüseyin b. Hasan	Ebû-hâl mezbur	Hasan b. Mustafa ve Ömer b. ...	2000 akçe
1851, 26/5	Şevval 1089	Fatıma bt. Hasan (Seyyib)	Hasan Beşe b. Ali	Derviş Bey b. Hasan	Derviş Ağa b. Mahmud Ağa	Hüseyin b. Süleyman ve ...Ağa b. Abdullah	4000 akçe
1851, 26/6	Şevval 1089	Rabia bt. Bostan (Seyyib)	Mustafa b. Ali	Mehmed b. ...	Molla Mehmed b. Ali	İbrahim b. Hasan ve Osman b. Süleyman	500 akçe
1851, 26/7	Şevval 1089	Fatıma bt. Ali Beşe	Ahmed b. İbrahim	Mehmed Çelebi ibni	Hasan Efendi b. Yusuf	Halil b. Ahmed ve Mustafa b. Ahmed	8000 akçe
1851, 26/8	Şevval 1089	Fatıma bt. Mustafa	Ömer b. Mahmud	İslâm b. Mehmed	Hüseyin Çavuş Abdullah	Mustafa b. Mehmed ve Ebubekir b. Mahmud	2000 akçe
1851, 26/9	Şevval 1089	Hatice bt. Abdullah	Ahmed Beşe	İbrahim Beşe b.Hamza ...	—	Satılmış b. Fazlı ve Murad b. Hasan	1000 akçe
1851, 26/10	Şevval 1089	Belkis bt. İbrahim (Seyyib)	Turmuş ...Ali	Hasan Çelebi ibni Derviş	Elhac ...b. İsmail	Şahin b. Abidin Yusuf ... Abdullah	4000 akçe
1851, 28/6	Şevval 1089	Rabia bt. Mahmud (Seyyib)	Ömer b. Sinan	Elhac Ahmed b. Ömer	Süleyman b. Mehmed	Esseyid Ahmed b. Bayezid ve Ebubekir Efendi b. Kurd	4000 akçe
1851, 28/7	Şevval 1089	Ümmühan bt. Hamza	Sinan b. Abdullah	Şahin Abidin	Osman Çelebi b. Elhac Mehmed ebuhel mezbur	Ali Beşe b. Hasan Beşe Mahmud b. Abdalbaki	80 akçe
1851, 30/1	Şevval 1089	Rabia bt. Mehmed Ağa	Ömer Ağa b. Elhac Mehmed	Hüseyin Ağa Ebû-hâl mezbur	Hasan Ağa Ebû-hâl mezbur	Süleyman Ağa b. ... Ömer Ağa Satılmış Ağa	40.000 akçe

Yukarıda verilen tabloda bir yıllık süreç içerisinde mahkemeye intikal eden nikâh kayıtları verilmiştir. Bu tablodan elde edilen sonuçlara göre en çok nikâh kaydı 23 adet ile H. 1088 Zilhicce /M. 1677 Ocak-Şubat ay içerisinde gerçekleşmiştir. H. 1089 Zilhicce/M. Ocak-Şubat 1679 tarihli en çok nikâh kaydının olduğu aydaki sayı ise 27 adettir. En az nikâh kaydı ise 8 adet ile H. 1088 Zilkade/M. 1678 Aralık-Ocak ayında gerçekleşmiştir. H. 1089 Rebiülevvel/M. 1678 Nisan-Mayıs en az nikâh kaydı sayısı ise beştir. H. 1090 Rebiülevvel/M. 1679 Nisan-Mayıs ayında otuz adet nikâh kaydı gerçekleşmiştir.¹³⁷

2.1. Aile Hukuku

2.1.1. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Nikâh Akidleri

Nikâh, sözlük anlamı olarak birleştirme, bir araya getirme, evlenme anlamına gelmektedir. Arapça'da zevac kökünden türeyen kelimelerde benzer manalara gelen, evlenme, evlendirme, evlilik gibi anlamlarda yaygın biçimde kullanılmaktadır.¹³⁸ Nikâh aynı zamanda ailenin oluşmasını

¹³⁷Tablo üzerinde gösterilen, kayıtlarda okunamamış kısımlar ...şeklinde belirtilmiştir. ____ şeklinde belirtilen kısımlar ise vekil tayin edilmeyen kayıtlardır.

¹³⁸ Fahrettin Atar, "Nikâh", **DİA**, c. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s.112-117. Detaylı bilgi için bkz. J. Schacht, "Nikâh", **İA**, c.9, MEB, Eskişehir, s. 261.

sağlayan en önemli adımdır. Osmanlı Devleti'nde nikâh akitleri doğrudan kadılar tarafından ya da kadıların verdiği izinname ile yetkili kılınan din adamları aracılığıyla yapılmıştır.¹³⁹ İncelemiş olduğumuz 1850 ve 1851 numaralı iki adet Trabzon şer'iyeye sicil defterlerinde tespit edilen toplam 597 adet davadan 405 adetini nikâh kayıtları oluşturmaktadır. Bu veri de toplam vekil- vekâlet davalarının % 68'ini oluşturmaktadır. İncelenmiş olan iki defterdeki nikâh kayıtlarında yüz otuz dört adet seyyib¹⁴⁰ nikâha rastlanmaktadır. Ayrıca beş adet gayrimüslim nikâh kaydı vardır.¹⁴¹ Bunların ikisinde taraflar gayrimüslimken erkeklerin vekilleri Müslüman'dır.¹⁴² Müslüman birine gayrimüslim birinin vekil olmasında hukuken bir sakınca görülmemiştir. Bu durum Osmanlı toplumunda farklı iki tebaanın ne denli yakın ilişkide bulunduğunu göstermektedir.¹⁴³ Nikâhın kıyılması hususunda vekil bulunması şartı aranmamaktadır. İncelenmiş olan davalardaki nikâh kayıtlarının iki tanesinde her iki taraf da vekil tayin etmemiştir.¹⁴⁴ Erkeklerin vekil tayin edip kadınların vekil tayin etmedikleri dokuz adet nikâh kaydı bulunmaktadır.¹⁴⁵ Erkeklerin vekil tayin etmediği kayıt sayısı ise kadınların vekil tayin etmediği dava sayısından beş kat fazla olup kırk beş adettir.¹⁴⁶ Aşağıda gösterilen grafikte vekâlet uygulamasına başvurarak mahkemeye intikal eden iki defterde ki toplam nikâh kayıtlarının diğer kayıtlara oranı gösterilmektedir.

---

¹³⁹M. Akif Aydın, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 2, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 438.

¹⁴⁰ Seyyib: Boşanma, ölüm gibi sebepten dul kalmış kadın için kullanılan tabirdir. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, c. 3, s. 200.

¹⁴¹ TŞS Defter No. 1851, 66/4, 92/2-6, 123/2, 142/2.

¹⁴² TŞS Defter No. 1851, 92/2, 142/2.

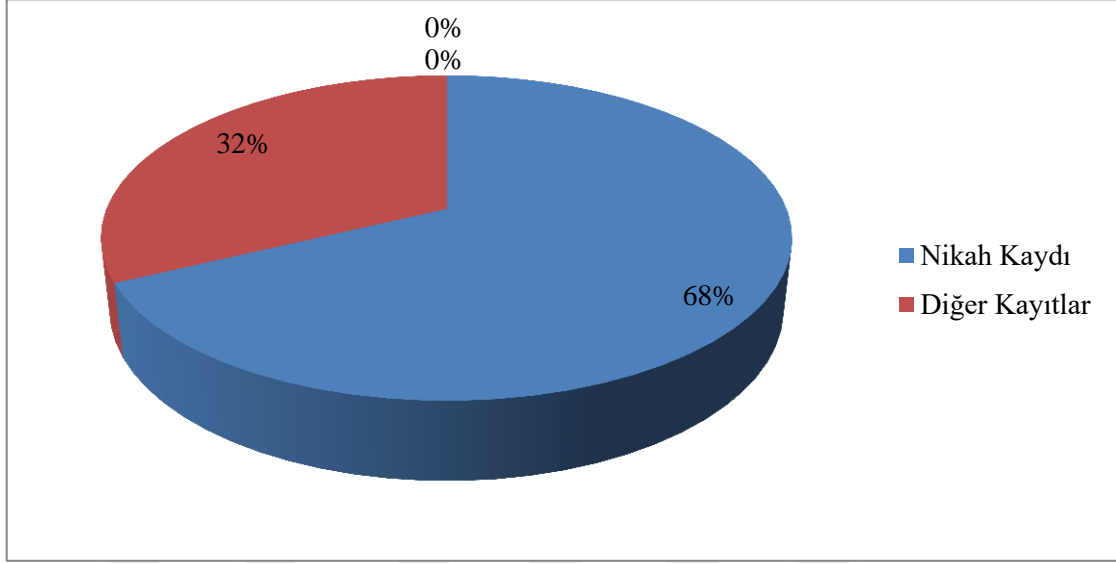
¹⁴³ Ahmet İnanır, *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslâm Hukuku*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015, s. 166.

¹⁴⁴ TŞS Defter No. 1851, 5/3, 8/1.

¹⁴⁵ TŞS Defter No. 1850, 2/5, 19/2, 55/2, TŞS Defter No. 1851, 3/4, 43/5, 82/3, 111/3, 111/11, 122/3.

¹⁴⁶TŞS Defter No. 1850, 13/3, 24/5, 32/5, 46/3, TŞS Defter No. 1851, 3/1, 5/6, 9/1, 13/2, 20/2-3, 21/2-3, 22/3-7, 24/6, 26/9, 31/3, 32/1, 33/3-5, 41/2, 42/1-8, 53/1, 54/7, 65/3-6, 67/6, 69/2-8, 77/4, 79/4, 92/6, 103/4, 104/8, 107/4, 109/7-16, 111/6, 12/8, 121/6, 123/2, 126/4, 130/4, 141/5.

Grafik 2: Nikâh Kayıtlarının Diğer Kayıtlar İçindeki Yüzdesi

Yukarıda vermiş olduğumuz grafikte iki defterdeki vekil tayini ile gerçekleştirilen kayıtların yüzdesi ile nikâh kayıtlarının toplamının yüzdesi verilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı gibi nikâh kayıtlarının yüzdesi diğer kayıtların yüzdesinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuç bize 1850 ve 1851 numaralı sicilde nikâh kaydının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Vekil tayin edilerek gerçekleştirilen davaların dışında asaleten mahkemeye başvuru davalarının sayısı yukarıda da belirtildiği gibi 483 adettir. Bu sayı içerisinde erkekler ve kadınların asaleten gerçekleştirmiş oldukları toplam nikâh kaydı sayısı ise 56 adettir.¹⁴⁷ Şahitlik, sözlükte hazır bulunmak, haber vermek, gözlemek gibi anlamlarına gelen, fıkıh terimi olarak bir olaya tanıklık eden şahsı ifade eden şahit, şehadet kökünden türemiştir.¹⁴⁸ Nikâh kayıtlarında dikkat çeken husus bazı kayıtlarda şahitlerin kullanılmamış olmasıdır. Toplam bu şekilde 7 adet nikâh kaydına rastlanmıştır.¹⁴⁹ Bu durumdan çıkartılacak kanı ise kâtibin şuhud'ul hâl de yer alan kişilerin muhtemelen şahitlerdeki kişiler ile aynı olduğunu bilmesi üzerine tekrar yazma gereksiniminde bulunmamış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü aksi takdirde şahitsiz nikâhların geçersiz olduğu bilinmektedir.

Evlilik müessesesinin ilk adımının teşkili olan nişan sicillerde de karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁰ Osmanlı Türkçesinde Namzed¹⁵¹ olarak geçmektedir. Nişan-namzedlik genellikle ebeveynlerin ya da diğer yakın akrabalarının yaşı küçük olan kız çocuklarını damat adayı için söz vermeleri ile

¹⁴⁷ Kadınların ve erkeklerin asaleten gerçekleştirdiği nikâh kayıtlarıyla ilgili detaylı bilgi bir önceki sayfada verilmiştir.

¹⁴⁸ H. Yunus Apaydın, "Şahit", *DİA*, c. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 278-282.

¹⁴⁹ TŞS Defter No. 1850, 2/5, 32/1. TŞS Defter No. 1851, 8/4, 22/6, 40/2, 46/7, 82/3,

¹⁵⁰ TŞS Defter No. 1850, 17/3

¹⁵¹ Nişanlı, sözlü ve yavuklu anlamına gelmektedir. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 944.

gerçekleşmiştir.¹⁵² Nişanlılık sürecine erkek ya da kadın tarafından çeşitli sebeplerden ötürü son verilebilir. İncelenen defterde nişanın bozulmasına neden olarak iki taraftan birinin ölmesi durumudur. Aşağıda vermiş olduğumuz örnekte de bozulan nişan sonucunda takdim edilen eşyalar geri alınmıştır.¹⁵³

2.1.2. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mehir Talepleri

Aile, toplum yapısının en küçük birimini teşkil etmektedir. Bu tüm toplumlar tarafından kutsal görülmüş ve gerek İslam hukuku gerekse Osmanlı devletinde olsun aile hukuku adı altında muhafaza edilmiştir. Evlilik tarafların rızaları çerçevesinde karşılıklı olarak anlaşmaları üzerine kurulan bir akitir. Mehir ise bu nikâh akdi sonucunda eşler arasında erkeğin kadına ödemek mecburiyetinde olduğu para veyahut mal olarak ifade edilmektedir.¹⁵⁴

Vekâlet yoluyla işlem görülerek kayda geçen toplam dokuz adet mehir kaydı vardır.¹⁵⁵ Bu kayıtlar dışında vekil kullanılmadan asaleten işlem görmüş her iki defterdeki toplam kayıt sayısı ise altıdır.¹⁵⁶ 1850-1851 numaralı Trabzon Şer'iyye sicillerinde Mehir davalarında en çok kaydı mehir-i müeccel kayıtları oluşturmaktadır. Mehir-i müeccel ise nikâhtan sonra veya boşanma, ölüm gibi durumlarda mehrin kalanının daha sonra verilmesine denir.¹⁵⁷ İncelediğimiz dokuz adet mehir kaydında davacı vekâlet yoluyla mehir-i müeccel bedelini talep etmiş ve almıştır. Davacının mehir bedelini para, eşya ve mülk şeklinde aldığı kayıtlara ulaşılmıştır.¹⁵⁸ H. 4 Cemaziyelahir 1087/M. 14 Ağustos 1676 tarihli kayıta, Tekfur Çayırı mahallesi sakinlerinden olup vefat eden Ahmed müteveffanın eşi olan Ümmühan bint Arslan, Ali Beşe'yi vekil tayin ediyor, Ali Beşe'de mahkemede müvekkilesinin, ölmüş olan eşinin zimmetinde on bin akçe mehir-i müecceli olduğunu

¹⁵² İzzet Sak, "Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)", **SÜSBE Dergisi**, sy. 16, 2006, s. 497

¹⁵³ Medine Trabzon mahallatından Aşağıhisar mahallesi sakinlerinden olup Azak muhafazasında fevt olan Ali Ağanın karındaşı Ahmed Ağa tarafındıra ve atiyül beyana vekil olup Hüseyin Ağa Mehmed ve Ömer Ağa b. Elhac Mehmed Ağa nam Zaimler şahadetleri ile sabitül vekale olan Mustafa Ağa Mehmed nam Sipahi meclisi şeri hatrül lazımt tevkirede iş bu sahibül kitab Süleyman ağa b. İbrahim Bey nam zaim muvacehesinde takriri kelim ve tabiül kiram eylediği müvekkilem Ahmed Ağanın müteveffa olan Ali hali sıhhatine merhum Süleyman Ağanın sülbi sagire kızı Merziye nam bikri bakire nişanı tarifa ile beş kumaş ve bir altun takıyı ve bir altun yüzük ve otuz guruş arifan virüb mezbure Merziye kabz ve kabul eyledikten sonra mezbur Ali Ağa fevt olunmağla vekaletim hasebiyle zikr olunan beş kumaş ve bir altun takıyı ve bir altun yüzük nişan ve otuz esedi arifan mezbur Süleyman Ağanın yedinde ahzu kabz eyleyüb zimmetini ibrai amme ile ibra ve iskatı tam ile iskat eyledim badel yevm zikr olunan beş kumaş bir altun takıyı ve bir altun yüzük ve otuz esedi guruş için dava ve nizamız yokdur eğer olur ise lidel hükkamül kiram makbule ve mesmua olmasun deyu bil vekale ikrar ve itiraf eyledikten sonra sıhhati ibra ve iskat hüküm birle ma vaki bittaleb ketb olundu Tahriren fi yevmül hadi aşer zilhiccetül haram sene seman ve semanin ve elf. TŞSDefter No. 1850, 17/3.

¹⁵⁴ Mehmet Akif Aydın, "Mehir", **DİA**, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 389-391. Detaylı bilgi için bkz. Geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, s. 135, 136; Jülide Ayüz, "Evllenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan 'Mehir' Hakkında Bazı Düşünceler", **AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 24, sy. 37, 2005, s. 213-230.

¹⁵⁵ TŞS, Defter No. 1850,9/4, 32/2, TŞS, Defter No. 1851, 12/2, 71/3, 108/1, 114/2, 129/2, 130/6, 137/1.

¹⁵⁶ TŞS, Defter No. 1850, 48/3, 67/2. TŞS, Defter No. 1851, 4/2, 8/3, 16/4, 108/5, 115/4.

¹⁵⁷ Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, **Türk Hukuk Tarihi**, s. 75, Aydın, Mehir, s. 390.

¹⁵⁸ TŞS, Defter No. 1850, 32/2, TŞS Defter No. 1851, 71/3, 114/2, 130/6.

beyan ediyor ancak İskender Paşa Mahallesi İmamı ve Debbaghane Mahallesi İmamı Hasan Efendi Ümmühan'ın mehri misli altı bin akçe olduğunu söyleyip buna karar kılıyorlar.¹⁵⁹ Kayıtlar arasından en dikkat çekici olanı ise H. Şaban 1090/M. Eylül-Ekim 1679 tarihinde gönderilmiş olan fermada Rukiye Hatun'un eşi Mehmed'in vefat etmesi üzerine geride para bırakmaması, kocasının terekesine de üvey oğlu Ali'nin bakıyor olması üzerine, Rukiye Hatun tarafından mehrinin alınması için Silahşör Mehmed'i vekil tayin ediyor ve tüm bu yapılanların doğru ise yapılacaklar hususunda emir çıkartılıyor.¹⁶⁰

2.2. Borçlar Hukuku

2.2.1. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mülk Satışları

Mülk sahibi olmak, kişinin birikimini tutumlu bir biçimde kullanması ve bunu ihtiyaca dönüştürmesi bakımından tarih boyunca süregelen ve değişmeyen araçlardan olmuştur. Osmanlıda gerek kadınlar gerekse erkekler olsun kendi adlarının yanında bir de baba adlarıyla *Ayşe bint Recep nam Hatun, Ahmet Beşe bin Mahmut*¹⁶¹ şeklinde anılıp mevcut kayıtlarda bu şekilde karşımıza çıkmaktadırlar. Haliyle bir mülkü satan taraf ya da satın alan tarafın bilgisine ulaşmak oldukça güç olup, özellikle bu taraflardan herhangi biri kadın ise onunla alakalı özel bilgi olan evli mi, eşinden ayrılmış mı gibi bir takım bilgilere bazı kayıtlardan ulaşamıyoruz.¹⁶² Vekâlet yoluyla elde edilen 86 adet mülk satış kaydı aynı zaman da satış ve alımların gerçekleştiği bölgenin sosyal ve ekonomik hayatıyla alakalı bilgiler verir. İncelediğimiz defterde nikâh kayıtlarından sonra kayıt sayısındaki çokluğuyla ikinci sırada olan mülk kayıtlarında vekâlet uygulamasını kullanmadan asaleten işlem görüp kayda geçen kayıt sayısı ise 280 adettir.¹⁶³ Vekâlet yoluyla gerçekleşen bu kayıtlardaki vekil tayin edilen kişilerin akrabalık durumlarına bakıldığında 86 kayıttan 20 adet kayıta akrabalık ilişkisi söz konusudur.¹⁶⁴ Kadınların vekillerindeki akrabalık durumları ise; oğlu¹⁶⁵, üvey oğlu¹⁶⁶,

¹⁵⁹ TŞS, Defter No. 1851, 4/2.

¹⁶⁰ TŞS, Defter No. 1851, 137/1. Transkripsiyonun tamamı ikinci bölümde verildiği için tekrar verilmemiştir.

¹⁶¹ TŞS Defter No. 1850, 57/2.

¹⁶² Suraiya Faroqhi, **Orta Halli Osmanlılar**, çev: Hamit Çalışkan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 184.

¹⁶³ TŞS, Defter No. 1850, 6/2-3, 7/1-3, 11/2-4, 16/5, 17/6-7, 18/8, 21/1, 22/3, 23/1-3, 26/1, 28/3-5, 29/2, 33/3, 34/1-2-5, 35/3, 36/3, 37/4, 38/4, 38/5, 39/1, 40/2, 41/3-4, 43/6, 45/2, 46/2, 50/1-5, 51/2, 55/4, 56/3, 57/1, 67/3. TŞS, Defter No. 1851, 6/2-5, 9/2-5, 10/6, 11/1-5, 14/2-3, 15/2, 16/1, 19/6, 21/7-8, 25/2, 27/4, 28/1, 29/5, 30/3, 31/6-8, 32/3, 37/8, 38/1-2, 40/7, 41/1-3-7, 44/3-5-7, 45/1-4-5, 46/1, 47/4, 49/5, 52/2, 54/8, 55/1-4, 56/5-7, 57/1-3-6, 58/4-5, 59/2-3, 60/1-5, 61/4-7, 62/1-2-3-4, 63/1-5, 64/1-4-10, 65/8, 66/3-6-7, 67/1, 69/5-6, 70/2-3, 71/1-5-6, 72/4-8, 75/2-3-4-5, 76/2, 77/2-3, 80/1, 82/1, 99/3, 100/1, 102/1, 104/2, 105/2, 106/1-4, 110/3-4, 112/3-9, 113/2-3, 114/1, 115/2-3, 118/4-6-7, 119/8-10, 120/3, 121/2, 122/1, 123/3, 124/8, 126/3-8, 127/7, 128/1, 129/5-8, 130/2-3-7, 131/1-5, 144/4, 146/3, 149/1-2-3-6.

¹⁶⁴ TŞS, Defter No. 1850, 15/6, 16/9, 42/3, 47/3, 50/4, TŞS Defter No. 1851, 5/7, 7/3, 10/4, 19/3, 22/2, 27/2, 30/2, 34/1, 66/1, 75/1, 101/4, 123/6, 126/6, 127/5, 144/1.

¹⁶⁵ TŞS, Defter No. 1850, 15/6, 16/9.

¹⁶⁶ TŞS, Defter No. 1850, 42/3.

küçük oğlu¹⁶⁷, eşi¹⁶⁸, kardeşi¹⁶⁹ ve babası¹⁷⁰ şeklindedir. İncelenen kayıtlarda kadınların vekil olduğu davaya rastlanmamıştır. Ancak mülk alım ve satım konusunda taraf oldukları davalarda mahkemeye başvurdukları kayıtlar mevcuttur. Erkeklerin vekil kullandıkları kayıtlarda akrabalık ilişkisine rastlanmamıştır. Aşağıda verilen tabloda incelenen sicillerdeki vekâlet yoluyla mülk satımı gerçekleştirilen Müslüman→Müslüman arasındaki kayıtların tablo üzerinde sicillerdeki dağılımının gösterimi verilmiştir.

2.2.2. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Gayrimüslimlere Ait Mülk Satış Kayıtları

İmparatorluk yapısının farklı etnik grupları devletin bünyesinde barındırmasının en güzel örneğini Osmanlı İmparatorluğu teşkil etmektedir. Diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Trabzon'da da gayrimüslimler imparatorluğun kendilerine tanımış olduğu muazzam hoşgörü altında hayatlarını sürdürmüşlerdir.¹⁷¹ Bu birliktelik beraberinde iki farklı grubun etkileşim içine girmesine ve toplum hayatında farklı alanlarda kendini göstermesine sebep olmuştur. Bunların en belirgin örneği olarak karşımıza sicillerdeki kayıtlar çıkmaktadır. Mahkemelere intikal etmiş bu davaların duruşması esnasında Müslüman ile gayrimüslim arasında herhangi bir sınıf ayrımı ya da etnik köken farklılığına gidilmemiş duruşmalar aynı hassasiyetle görülmüştür. Osmanlı Devleti İslam hukukunu esas almasının bir getirisi olarak, İslâm hukukuna göre gayrimüslim bir şehir fethedilince bu şehirde iskân edenlerle zimmet akdi dadı altında bir anlaşma yapılır ve yapılan bu anlaşmayı kabul eden gayrimüslimlere zimmî denilmektedir. Haklarını yapılan anlaşmayla garanti altına alan gayrimüslimler, birçok konuda Müslümanlarla eşit duruma gelir ve Müslümanlar gibi bütün hususi haklardan istifade ederler.¹⁷² İmparatorluğun onlara tanımış olduğu müdafaa hakkıyla zimmiler muazzam bir kolaylıkla istedikleri anda bu müdafaa hakkını kullanmışlardır. Böylelikle kendi içerisinde oluşan sorunlarda mahkemeye başvurmuş hem de Müslümanlarla oluşan problemlerde Müslümanları dava etmişlerdir.¹⁷³ İncelenen kayıtlarda iki Müslüman taraf arasında duruşma nasıl gerçekleşiyorsa, ister iki taraf zimmî, isterse biri zimmî diğer Müslüman olsun bu duruşmalarda da iki Müslüman arasında yapılan duruşmadan hiçbir fark söz konusu değildir.¹⁷⁴

¹⁶⁷ TŞS, Defter No. 1851, 5/7.

¹⁶⁸ TŞS, Defter No. 1850, 47/3, 50/4, Defter No. 1851, 3/6, 19/3, 22/2, 27/2, 34/1, 66/1, 75/1, 101/4, 123/6, 126/6, 127/5, 144/1.

¹⁶⁹ TŞS, Defter No. 1851, 30/2.

¹⁷⁰ TŞS, Defter No. 1851, 10/4.

¹⁷¹ Kenan İnan, "1831 Nolu Şer'îye Siciline Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Mülk Satışları", **Türk Dünyası Araştırmaları**, sy. 120, İstanbul 1999, s. 104.

¹⁷² Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15, sy. 1, Bursa, 2006, s. 268.

¹⁷³ Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 248.

¹⁷⁴ Ercan, a.g.e., s. 248.

İncelenen sicillerdeki 86 mülk davasından 14 tanesi gayrimüslimlerin vekâlet yoluyla mahkemeye taşınmış oldukları kayıtlardır.¹⁷⁵ Vekil tayin etmeden işlerini asaleten gördükleri kayıt sayısı ise 5 adettir.¹⁷⁶ Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında gerçekleşen üç adet mülk kaydı vardır.¹⁷⁷ Müslümanlar ile zimmîler arasında gerçekleşen bir adet mülk satış kaydı vardır.¹⁷⁸ Zımmî→Müslüman arasında gerçekleşen mülk satışında zımmî taraf vekil tayin etmiş, müvekkilin vekil tayin ettiği kişi ise babasıdır.¹⁷⁹ Bir diğer kayıttaki akrabalık durumu ise zımmî kadın eşini vekil tayin ederek mülkünü satmış, mülkü alan taraf ise Müslüman olup gerçekleşen mülk alım satımında asaleten mahkemede bulunmuştur.¹⁸⁰ Aşağıda vermiş olduğumuz tabloda incelemiş olduğumuz sicillerdeki gayrimüslimlerin vekâlet yoluyla gerçekleştirmiş olduğu kayıtların sicillere göre dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 2: Gayrimüslimler Arasında Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mülk İhtilafları

Gayrimüslim Mülk İhtilafları (Z→Z)	
1850 Numaralı Defter Kayıt No	23/4, 27/1,
1851 Numaralı Defter Kayıt No	3/6, 5/7, 7/3, 19/3, 20/6, 21/1, 22/2, 28/4, 43/2, 50/, 126/6.

Medine Trabzon mahallatından Ganita mahallesi sakinelerinden Sona bt. Yanol nam zımmiye tarafından beyi atiyül beyana vekil olub Ramazan b. Hüseyin ve İbrahim b. Gezer Ali nam kimesneler şahadetleri ile sabitül vekale olan Alek Veledi Yorgi nam zımmi meclisi şeri hatırlazımüt tevkirde mezburenin zevci iş bu sahibüs sefer Panayod Veledi Sava nam zımmi muvacehesinde bittav izsaf ikrar ve itiraf idüb müvekkilem mezburenin Yomra nahiyesinde Hostpirulak (hoçpirolak/palavrak) nam karye de vaki birr tarafdandan Tanas zımmi mülki ve bir tarafdandan Fazlı mülki ve bir tarafdandan İbrahim mülki ve bir tarafdandan Bostan mülki ile mahdud ve mumtaz olub silki mülkinde ve tahtı yedinde müselik olan hendek dahilinde bir bab fevkani ve bir bab tahtani mülk menzillerini ve bir sarbi tabir olunur ambarı çardak ile eçarı müsmire ve gayri müsmiresiyle ve tevabi ve levahıkıyla yüz kıta esedi guruşa tarafeynden icab ve kabul havi beyi bati sahih şeri ile zevci merkum Penayod zımmiye bey idüb kabzı maadud ve teslim ve mahdud eyledi badelyevm menzili mezbur merkum Penayod zımminin mülki müşterasıdır keyfe mayeşa ve yehtar mülkiyet üzere mutasarrıf olsun deyu bilvekale ikrar ve itiraf eyledikten sonra mukırrır mezburın vechi meşruh üzere cari olan ikrar ve kelimatını el mukırrır leh el merkum Penayod vecahen kabul ve şifahen tasdik ve tahdik idecek ma vaka bittaleb ketb olundu Fi yevmussalis aşere min şehri Rebiülevvel sene seba ve semanin ve elf.¹⁸¹

Bu örnek gayrimüslimlerin kendi aralarında vekil tayin ederek gerçekleştirdiği mülk kayıtlarından bir örneği teşkil etmektedir. Kaydı diğer gayrimüslim kayıtlarından farklı kılan mahkemede bulundurdukları şahitlerin Müslümanlardan *Ramazan b. Hüseyin ve İbrahim b. Gezer*

¹⁷⁵ TŞS, Defter No. 1850, 23/4, 27/1, 34/4, TŞS Defter No. 1851, 5/7, 7/3, 19/3, 20/6, 21/1, 22/2, 28/4, 43/2, 46/2, 50/1.

¹⁷⁶ TŞS, Defter No. 1850, 7/1, 11/2, 23/3. TŞS, Defter No. 1851, 9/5, 82/1.

¹⁷⁷ TŞS, Defter No. 1851, 10/4, Bu kayıttaki mülkü alan taraf Müslüman bir kadındır. 123/6, 149/5.

¹⁷⁸ TŞS, Defter No. 1851, 105/6.

¹⁷⁹ TŞS, Defter No. 1851, 10/4.

¹⁸⁰ TŞS, Defter No. 1851, 123/6, 126/6.

¹⁸¹ TŞS Defter No. 1851, 3/6

*Ali*¹⁸² olmalarıdır. Bu kayıttaki mülk zimmi kadın tarafından eşine satılmıştır. Bu mülk satış işlemi sırasında kadın vekâlet uygulamasını kullanarak satış işlemini gerçekleştirmiş, mülkü alan taraf olan eş ise asaleten mahkemeye başvurmuştur.

Mülk satışı, kayıtlarda mülkü satan taraf mı alan taraf mı yoksa her iki tarafın birden satış ya da alış işlemi sırasında vekil kullanıp kullanmadığı, bu vekâlet olayında akrabalık durumunun olup olmadığı, akrabalık varsa derecesi, satış bedeli olarak ne kadar alındığı hususundaki bilgilerin anlaşılması için aşağıda vermiş olduğumuz tablo konuya açıklık getirmektedir.

---

¹⁸²TŞSDefter No. 1851, 3/6

Tablo 3: Mülk Satışlarında Gerçekleşen Vekâlet ve Akrabalık Durumu

Sicil No:1850	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
8/1	Ortahisar Mahallesi	Emine bt. Ömer b. ve kızları Atike Neslihan bt. Ahmed b.	Yazıcı Ali Çelebi b. Derviş		Ahmed Ağa			Bey bati kat	75 Esedi Guruş
14/1	Bayburd Kazası	Havva bt. Furuc kethudâ	Ömer Ağa		Neslihan bt. Ahmed Bey	Elhac Osman Ağa		Bey bati kat	70 Esedi Guruş
15/2	Çömlekçi Mahallesi	Hasan Ağa	—		Esmâ Hatun	Hacı Osman Ağa		Bey bati kat	190 Esedi Guruş
15/6	Bayburd Kazası	Havva bt. Furuc kethudâ	Ömer Ağa	Oğlu	İbrahim Ağa			Bey bati kat	600 Esedi Guruş
16/9	Tekfur Çayırı Mahallesi	Havva bt. Abdullah	Hüseyin	Oğlu	Esseyid Ali Çelebi			Bey bati kat	150 Esedi Guruş
19/5	İskender Paşa Mahallesi	Eyüb Beşe	Ahmed Çelebi		Ali Beşe b. Kurd ve kardeşleri Murtaza ve Mahmud			Bey bati kat	80 Esedi Guruş
23/4	Kasım Beşe Mahallesi	Savalor bt. Bendazi	...		Penayod			Bey bati kat	440 Esedi Guruş
25/6	Tekfur Çayırı Mahallesi	Havva bt. Abdalbaki Çelebi	Ali Çelebi		Esseyid Ali Çelebiye			Bey bati sahih	50 Kıta Esedi Guruş
27/1	Maçuka Kazası	Horşosta	İkhana		Kostantin			Bey bati kat	120 Esedi Guruş
27/4	İskender Paşa Mahallesi	Rabia bt. Muharrem	Mehmed Çelebi	Oğlu	Seyid Beşe			Bey bati kat	80 Esedi Guruş
29/1	Şinik nam Karye	Demir Ağa	Mehmed	Kardeşi	Osman Beşe			Bey bati kat	80 Esedi Guruş
30/5	Eksotha Mahallesi	Havva ve İnsaf Hatunlar Ahmed b. derviş validesi Fatma ve teyzeleri Asiye Emine ve Ayşe ve Havva	Hasan Ağa(1.vekil) Ahmed (2.vekil)		Osman Beşe			Bey bati sahih	10 Esedi Guruş

Tablo 3: (Devamı)

Sicil No:1850	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
33/2	Hacı Kasım Mahallesi	Havva	Mehmed Çelebi		Ahmed Beşe			Bey bati kat	100 Esedi Guruş
42/3	Eksotha Mahallesi	Abbas Çelebi			Fatıma Hatun	Üvey Oğlu İbrahim	Üvey oğlu		110 Esedi Guruş
47/3	Aşağıhisar Mahallesinden Monla Siyah Mahallesi	Havva Hatun	Ali Beşe	Eşi	Süleyman			Bey bati kat	500 Esedi Guruş
50/4	İskender Paşa Mahallesi	Mumine Hatun	Ali Ağa	Eşi	Ahmed Ağa			Bey bati kat	60 Esedi Guruş
51/1	Mut nam Karye	Musa Beşe			Afiye Hatun	Osman Ağa		Bey bati kat	50 Esedi Guruş
52/1	Bab Bazar-1 mahallesi	Hüseyin Çelebi			Fatıma Hatun	Mustafa Çelebi		Bey bati kat	142 Esedi Guruş
54/3	Hacı Kasım Mahallesi	... Ömer Efendi			Ayşe Hatun	Elhac Hasan Efendi			360 Esedi Guruş
55/1	Boztebe Mahallesi	Hasan Beşe			Havva Hatun	Hamza Beşe		Bey bati kat	350 Esedi Guruş
Sicil Kayıt No:1851	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
3/6	Kanita Mahallesi	Sona bt. Yanol	Alek		Penayod		Eşi	Bey bati sahih	100 Kıta Esedi Guruş
3/8	Tekfur Çayırı Mahallesi	Ümmühan Hatun	Murtaza Beşe		Hasan Beşe			Bey bati sahih	95 Kıta Esedi Guruş
5/1	Boztebe Mahallesi	Mahmud Ağa	Ali Çelebi		Sabire Hatun			Bey ve semen	5 Kıta Esedi Guruş
5/7	Eksotha Mahallesi	Hatone	İstefan	Sülbi sagir oğlu	Penayod			Bey bati kat	45 Kıta Esedi Guruş
6/4	Öksi nam Karye	Safiye Hatun	Mehmed Beşe		Osman Beşe			Bey	20.000 Kıta Esedi Guruş

Tablo 3: (Devamı)

Sicil Kayıt No:1851	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
7/3	Ayogorgor Mahallesi	Tudor			Yani	Zefire	Eşi	Bey bati kat	100 Esedi Guruş
8/5	Aşağhisar	Fahru'l-akrân İsmail Ağa	Molla İbrahim		İsmail Ağa			Bey bati sahih	165 Kıta Esedi Guruş
10/4	Debbağhane Mahallesi	Hirstudor	Kirako	Babası	Aynı bt. Musli nam Hatun			Bey bati kat	100 Kıta Esedi Guruş
10/7	Kavak Meydanı Mahallesi	Naime Hatun	Ahmed Beşe		İbrahim			Bey bati kat	65 Esedi Guruş
15/1	Ortahisar Mahallesi	Elhac Ali Efendi	Elhac Osman Ağa		Ali Odabaşı			Bey bati sahih	25 Kıta Esedi Guruş
17/1	Ortahisar Mahallesi	Emine ve Atike ve Süleyman	Fahrul Sipah İsmail Ağa		Osman Ağa			Bey bati sahih	50 Kıta Esedi Guruş
18/1	...	Zülfikar Ağa	Mehmed Ağa		Fahrul Ayan Musli Ağa			Bey bati sahih	210 Kıta Esedi Guruş
18/2	Boztebe Mahallesi	Emine	İbrahim Çelebi		Hüseyin			Bey bati sahih	34 Kıta Esedi Guruş
19/3	Ayvasıl Mahallesi	Aleksandıra bt. Kostantin	Yani	Eşi	Yorgi ve ...			Bey bati sahih	130 Kıta Esedi Guruş
22/2	Eksotha Mahallesi	...	Medule	Eşi	İyostole	Savo		Bey bati sahih	100 Kıta Esedi Guruş
24/4	...	Ayşe Hatun	Hasan Çelebi		Fatıma Hatun			Bey bati sahih	200 Kıta Esedi Guruş
25/4	Meydan-1 Şarki Mahallesi	... Abdullah nam Hatun	Ömer Efendi		Ali Ağa			Bey ve teslim	55 Esedi Guruş

Tablo 3: (Devamı)

Sicil Kayıt No:1851	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
27/2	Monla Siyah Mahallesi	Ömer Ağa			Fatıma Hatun	Tuhl Ali Beşe	Eşi	Bey bati sahih	80 Kıta Esedi Guruş
28/4	Ayamorina Mahallesi	Agradzi bt. Yorgi			Beraseva	Yani		Bey bati sahih	80 Kıta Esedi Guruş
30/2	...	Hasan Efendi	Derviş Çelebi		Mümine Hatun	Mustafa Çelebi	Kardeşi	Bey bati sahih	276 Kıta Esedi Guruş
34/1	Ortahisar Mahallesi	Emine	Satılmış Beşe		Kanuye	Mehmed	Eşi	Bey bati sahih	80 Esedi Guruş
35/4	Galimone Mahallesi	Bostan Beşe			Ümmühan	Ali Çelebi		Bey bati sahih	80 Kıta Esedi Guruş
36/1	Eski Saray Mahallesi	Mehmed Efendi Ramazan Efendi	Hüseyin Efendi Osman Ağa		Yakub Çelebi			Bey ve teslim	230Kıta Esedi Guruş
42/9	Ortahisar Mahallesi	Emine Hatun	Hasan		Mehmet Ağa	Hüseyin Çelebi		Bey bati sahih	120 Esedi Guruş
43/2	Urgancı Mahallesi	Vasıl	Asane		Asane bt. Tabas			Bey bati sahih	90 Kıta Esedi Guruş
45/2	Monla Siyah Mahallesi	Havva ve Rabia ve Nezafe	İsmail Çelebi		Osman Beşe			Bey bati sahih	123Kıta Esedi Guruş
46/4	İskender Paşa Mahallesi	Mehmet			Hazalna	Mahmut Beşe		Bey bati sahih	260Kıta Esedi Guruş
50/1	Ayayorgi Mahallesi	Başetodri	...		Masatli			Bey bati sahih	200Kıta Esedi Guruş
52/5	Debbağhane Mahallesi	Fatıma bt. Abdi nam Hatun	Osman Çelebi		Fatıma Hatun bt. Mustafa	Sadıroğlu Ali Çelebi		Bey bati kat	105Kıta Esedi Guruş
58/1	Galimone Mahallesi	Bostan Çelebi	Abdül Baki Beşe		Ali Çelebi			Bey ve Teslim	...
60/2	...	Ümmühan	El Hac Süleyman					Bey bati sahih	400 Esedi Guruş
61/1	Akçakale nam Karye	Mustafa	Hüseyin Çelebi		Ali Çelebi			Bey bati sahih	120Kıta Esedi Guruş

Tablo 3: (Devamı)

Sicil Kayıt No:1851	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
66/1	Mumhane Mahallesi	Fatıma Hatun	Ali Beşe	Eşi	Ali Ağa			Bey bati sahih	18 Kıta Esedi Guruş
70/4	Boztebe Mahallesi	Receb Beşe			Saliha Hatun	Mustafa Çelebi		Bey bati sahih	35 Kıta Esedi Guruş
75/1	Ortahisar Mahallesi	Fahrul Akran Ali Ağa			Havva Hatun	Elhac Ali	Eşi	Bey bati sahih	300Kıta Esedi Guruş
77/1	Kemer Kaya Mahallesi	Süleyman Çelebi			Elhac Hasan	Mahmud Beşe		Bey bati sahih	47,5Kıta Esedi Guruş
78/4	...	Belkıs Hatun	Süleyman		Osman Beşe			Bey bati sahih	80 Kıta Esedi Guruş
99/2	Molla Siyah Mahallesi	Şehseman Hatun	Hasan Efendi		Elhac Ali			Bey bati sahih	60 Kıta Esedi Guruş
101/4	Faroz Mahallesi	Havva Hatun	Ahmed Beşe	Eşi	Hasan Ağa			Bey bati sahih	22 Kıta Esedi Guruş
104/4	Boztebe Mahallesi	Havva Hatun	Mustafa Beşe		Esseyid Mehmed			Bey bati sahih	85 Kıta Esedi Guruş
105/6	Kanita Mahallesi	Hüseyin Beşe			Mesmere zımmi	Anron Veledi		Bey bati sahih	55 Kıta Esedi Guruş
108/6	Akçaabat nahiyesi Sovuksu nam Karye	Emine Hatun	Sadrioğlu Ahmed Beşe		Ayşe Hatun	Ahmed Ağa		Bey bati sahih	100Kıta Esedi Guruş
112/6	Yeni Cami Mahallesi	Sabire Hatun	Demir Beşe		Raziye Hatun	Ahmed Efendi			4 Kıta Esedi Guruş
116/1	Muhyiddin Mahallesi	Ümmühan Hatun	Elhac Mehmed Efendi		Hasan	İbrahim Çelebi		Bey bati sahih	150 Esedi Guruş
116/2	Muhyiddin Mahallesi	Veli Beşe			Saliha Hatun	Esseyid Mustafa			
121/1	Boztepe Mahallesi	Merziye Hatun	Hasan Çelebi		Mehmed Beşe ve Ahmed Beşe			Bey bati sahih	60 Kıta Esedi Guruş

Tablo 3: (Devamı)

Sicil Kayıt No:1851	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
121/7	...	Hüseyin Paşa	Arslan Ağa		Mustafa Ağa			Bey bati sahih	1000Kıta Esedi Guruş
123/1	Şirin Hatun Mahallesi	Sabire Hatun	İbrahim Efendi		Mustafa ve Osman			Bey bati sahih	78 Kıta Esedi Guruş
123/6	Frenk Hisarı Mahallesi	Hiyale	Safir	Eşi	Elhac Osman Ağa			Bey bati sahih	3040 Meşkal Altun bilezik
125/1	Kasım Beşe	Saliha ve Rabia ve Ayşe	İbrahim Beşe		Elhac Mehmed	Mehmed Çelebi		Bey bati sahih	130Kıta Esedi Guruş
125/5	Görel kazasına tabi Ahmed Çavuş nam Karye	Hasan Ağa			Fatıma Hatun	Mustafa Ağa		Bey bati sahih	700Kıta Esedi Guruş
126/1	Akçaabad nahiyesi İbşira Mahallesi nam Karye	Süleyman Beşe ve kardeşi Ali Beşe			Ahmed Beşe			Bey bati sahih	65 Kıta Esedi Guruş
126/6	Ayogorgor Mahallesi	Sofya	... zımmi	Eşi	İvanos			Bey bati sahih	250Kıta Esedi Guruş
126/7	Köhne Hamam Mahallesi	Bakiye Hatun	İbrahim Çelebi		Hasan Beşe			Bey bati sahih	181Kıta Esedi Guruş
127/5	Bab-ı Bazar Mahallesi	Havva Hatun	Mahmud	Eşi				Bey bati sahih	85 Kıta Esedi Guruş
128/2	Muhyiddin Mahallesi	Havva	Yunus Beşe		Bayram			Bey bati sahih	28 Kıta Esedi Guruş
128/3	Faroz Mahallesi	Safiye ve Emine ve Ayşe Hatunlar	İbrahim Beşe		Fati Hatun	Davud Beşe		Bey bati sahih	45 Kıta Esedi Guruş
128/5	Faroz Mahallesi	Fati Hatun	İbrahim Beşe		Davud Beşe			Bey bati sahih	40 Kıta Esedi Guruş

Tablo 3: (Devamı)

Sicil Kayıt No:1851	Yer/Mahalle	Mülk Satan Taraf	Vekili	Akrabalık	Mülk Alan Taraf	Vekili	Akrabalık	Satış Şekli	Fiyat
130/1	Urgancı Mahallesi	Ali Beşe			Süleyman Beşe	Fahru'l-a'yân Osman Ağa		Bey bati sahih	145Kıta Esedi Guruş
130/8	Kule Mahallesi	Fatıma Hatun	Ömer Efendi		Osman Beşe			Bey bati sahih	70 Kıta Esedi Guruş
131/3	Kule Mahallesi	Fatıma Hatun	Ömer Efendi		Osman Beşe			Bey bati sahih	80 Kıta Esedi Guruş
144/1	Ayvasıl Mahallesi	Sofya	Musobi	Eşi	Mesfuryor			Bey bati sahih kati	220 Guruş
146/6	Yomra Nahiyesi Hoça nam Karye	Bakiye			Havva	İsmail Çelebi		Bey	50Aded Guruş
149/5	Köhne Hamam Mahallesi	... Bt. ... Nasrani	Penayod		Ahmed Beşe			Bey bati sahih	82Aded Esedi Guruş

Yukarıda vekil tayin edilerek gerçekleştirilen mülk satışlarıyla alakalı verilen tabloda bilgilerden yola çıkarak erkeklerde olduğu kadar kadınların da mülk alım satım hususunda oldukça etkin bir rol oynadığı görülmektedir.

2.2.3. Vekil Tayin Edilen Borç Alacak Kayıtları

Borç alacak kayıtlarındaki 13 adet kayıttan ikisini gayrimüslim borç alacak kayıtları oluşturmaktadır.¹⁸³ Vekil tayin edilmeden asaleten başvurarak kayıtlara geçmiş olan dava sayısı ise her iki defterde toplamda otuz altı olup bunların ikisi gayrimüslim borç alacak davasıdır.¹⁸⁴ İncelemiş olduğumuz defterlerdeki kayıtlardan elde ettiğimiz sonuçlardan hareketle, Trabzon'daki borç alacak davalarındaki konular şahsi hadiseler doğrultusunda cereyan ettiği görülmektedir. Bunların borç ödeme şekillerinin bir kısmının muhalefattan kalanlar şeklinde karşılanması sebebiyle kişinin hayattayken nakit olarak karşılayacağı meblağın elinde olmayışından dolayı ölümü ardından bıraktıkların verilmesi bize para edinme kaynaklarının sınırlı olduğu yorumunu yaptırmaktadır. Gerek kadınlar gerekse erkekler arasında borç alıp verme ilişkisi dava konusu olmuştur. H. 20 Zilkade 1090/M. 23 Aralık 1679 tarihli kayıta müvekkile-i mezbur Belkis Hanım'ın babası Mehmed Paşa'dan kalan mallar mevzusunda babasının terekesinden alacağı olduğunu ve bu alacağın tahsisi için Ahmed'i vekil tayin itmiş, vekil Ahmed'de bu alacağın peşine düşmüştür.¹⁸⁵

Bu borç alacak durumu yalnızca halk arasında olmayıp örneğin; H. 10 Zilhicce 1090/M. 12 Ocak 1680 tarihli kayıta, Erzurum valisi olan Hüseyin Paşa ailelerden üç bin kıta esedi gurus borç alıyor, bu meblağı ise borç verenlerden biri vekil kullanıyor ve para Selim Ahmed ve Pehlivan Mahmud aracılığıyla Erzurum valisine ulaştırılıyor.¹⁸⁶ H. Safer 1087/M. Nisan-Mayıs 1676 tarihli kayıta borç alacak hususunda mal ve paradan başka koyun alacağı hususunda dava kaydına da rastlanmıştır.¹⁸⁷ İncelediğimiz kayıtlarda davacı ya da davalı herhangi bir tarafın vekâlet vererek işlerini halletmesi hem kadın hem de erkekler açısından söz konusu olmuştur. Kadınların asaleten buldukları gibi vekâleten de olsa borç alacak ilişkisi içerisinde yer aldıkları görülmektedir.¹⁸⁸

¹⁸³ TŞS Defter No. 1850, 10/1, 15/5, 17/3, 47/4, 53/4, 54/5, TŞS, Defter No. 1851, 4/1, 18/4, 45/6, 61/5, 101/1, 101/3, 117/5, 119/1, 128/6, 135/2, 144/2, 145/6.

¹⁸⁴ TŞS Defter No. 1850, 8/2, 10/3, 14/4, 23/5, 35/2, 37/5, 38/1, 44/5, 43/2, 48/1, 53/1-2-3-4-5-6-7, 54/1-2-4, 61/2. TŞS Defter No. 1851, 14/4, 35/2, 48/5, 49/1-4-6, 51/1-2-3, 56/1, 88/2, 106/2, 115/1, 120/, 140/3,

¹⁸⁵ TŞS Defter No. 1851, 117/5.

¹⁸⁶ TŞS Defter No. 1851, 101/3.

¹⁸⁷ TŞS Defter No. 1850, 54/5.

¹⁸⁸ TŞS Defter No. 1850, 10/1, 15/5, 54/5, TŞS Defter No. 1851, 45/6, 117/5, 135/2, 145/6.

2.2.4. Vekil Tayin Edilen Hibe Akidleri

Hibe, bir malın herhangi bir karşılık gütmeksizin bir başkasına verilmesi anlamına gelmektedir.¹⁸⁹ İncelemiş olduğumuz iki defterde vekâlet yoluyla işlem görülmüş toplam 4 kayıt olup, bu 4 kayıttan bir tanesini gayrimüslim hibe davası oluşturmaktadır.¹⁹⁰ Bunun dışında vekil kullanılmadan asaleten gerçekleştirilmiş iki adet kayıt vardır.¹⁹¹H. 10 Muharrem 1091/M. 11 Şubat 1680 tarihli kayıttta, Rabia Hatun eşi Mehmed Beşe'ye vekâlet vererek hala sakin durumda oldukları Musa Paşa mahallesindeki mülki kızı Ayşe Hatun'a hibe ettiğini kızı da kendine kardeşi Mehmed Ağayı vekil göstererek mülki almış olduğuna dair kayıttır.¹⁹²H. Rebiülevvel 1094/M. Şubat-Mart 1683 tarihli bir başka davada ise Trabzon mahallatından Bayram Bey mahalesi sakinelerinden olan Kamer Hatun oğlu Ahmed Reisi vekil olarak görevlendirerek Yomra nahiyesinde olan köydeki mülkü Mehmed Beşeye hibe ediyor.¹⁹³ Bu kayıtlardaki her iki davada da kadınların kendi yerlerine vekil olarak tayin ettikleri kişilerin akrabalık durumuna baktığımızda ya eşi ya oğlu ya da kardeşi olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Hibe eğer bir bedel karşılığında oluyorsa bu ivazlı olarak tabir edilir ve hibe olmaktan çıkar bey' olur. İvazlı hibe bir mal mülk bedel karşılığında gerçekleşir.¹⁹⁴ İvazlı hibe kaydı ise yalnızca 1 adettir.¹⁹⁵ Bu davayla alakalı kayıt ise; H. Rebiülevvel 1087M. Mayıs-Haziran 1687 tarihli kayıttta, Faroz Mahallesi sakinelerinden olan Ayşe Hatun, vekili Ahmed Beşe aracılığıyla adı geçen mahallede bulunan mülki bahçesi meyveli meyvesiz ağaçlarıyla, içerisindeki ev on iki dib zeytin ağacı ve diğer mülklerle Şahbaz Ali'ye ivaz olarak beyaz taşlı bir yüzük karşılığında verdiğini anlatan kayıttır.¹⁹⁶

2.3. Şahıs Hukuku

3.3.1. Vekil Tayin Edilen Sulh Kayıtları

Sulh, her iki tarafın rızası sonucunda karşılıklı olarak tartışmanın ortadan kaldırılmasıyla üzerinde durulan davanın uzlaşmayla sonuçlanmasını sağlayan akid anlamına gelmektedir.¹⁹⁷

¹⁸⁹ Ali Bardakoğlu, "Hibe", **DİA**, c. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 421-426.

¹⁹⁰ TŞS Defter No. 1850, 34/4. TŞS Defter No. 1851, 114/5, 129/4, 144/5.

¹⁹¹ TŞS Defter No. 1851, 44/1, 49/2.

¹⁹² TŞS Defter No. 1851, 129/4.

¹⁹³ TŞS Defter No. 1851, 144/5.

¹⁹⁴ Bilal Aybakan, "İvaz", **DİA**, c. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 488.

¹⁹⁵ TŞS Defter No. 1850, 57/2.

¹⁹⁶ TŞS Defter No. 1850, 57/2.

¹⁹⁷ Fahrettin Atar, "Sulh", **DİA**, c. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 481-485. Ahmet Yaman, a.g.m., s. 485-489. Nebi Bozkurt, a.g.m., s. 489-490. Mehmet İpşirli a.g.m., s. 490-492.

Sözlük anlamı uzlaşmak olup, sulhun aslı halin doğru düzgün olması anlamına gelen salâh'dır.¹⁹⁸ Sulh kayıtları incelemiş olduğumuz iki adet sicildeki Müslüman ve gayrimüslim olarak dava sayısı 18 adettir.¹⁹⁹ Vekil kullanılmadan gerçekleştirilen dava sayısı ise toplamda beş adettir.²⁰⁰ Gayrimüslim sulh dava sayısı toplam dörttür.²⁰¹ Bu dört davadan bir tanesi Müslüman→Zımmi arasında gerçekleşmiştir. Bu davada kadın, eşi Osman Beşe'yi vekil edip gayrimüslim Gregor'dan sulh bedelini almıştır.²⁰²

İncelemiş olduğumuz on yedi adet sulh kaydında vekil tayin ettikleri kişilerde akrabalık durumuna bakıldığında gayrimüslim kayıtlarda vekil olarak kendilerine oğlunu tayin ettiği görülmektedir.²⁰³ H. 20 Receb 1087/M. 28 Eylül 1676 tarihli kayıta ise kadın, eşi Penayod Veledi Yorgi'yi vekil tayin ederek babalığının terekesinden intikal eden hissesi hususunda sulh yoluna gittiği görülmektedir.²⁰⁴ Başka bir kayıta Rabia Hatunun damadı Murteza bin İbrahim'i vekil tayin etmiştir.²⁰⁵ Özellikle 1850 Nolu sicilin ilk sayfalarındaki kayıtlarda adına sıkça rastladığımız Bayburd Kazası sakinlerinden olan Havva binti Furuc Kethüda nam Hatun, sulh davasında davacı taraf olarak iki kayıta karşımıza çıkmaktadır. Sulh davalarına konu olan bu kayıtlardan ikisinde de Havva Hatun vekil olarak kendine oğlu Ömer Ağa'yı seçmiştir.²⁰⁶ H. Şevval 1088/M. Kasım-Aralık 1677 tarihli kayıta, Ömer Ağa'nın vekâleti vezir huzurunda gerçekleşen bu mülk davası, sulh yoluyla davacı Havva Hatunun vekili olan oğlu Ömer Ağa aracılığıyla sulh bedeli olan yüz yetmiş beş esedi gurusu almış ve dava kapanmıştır.²⁰⁷ Müslüman ve gayrimüslim olarak toplamda on yedi adet olan sulh kayıtlarından meydana gelen ve aralarında miras, mülk anlaşmazlığı, diyet talebi gibi davalardan oluşan kayıtlarda davacı taraf vekâlet yoluyla sulh bedelinin alınıp anlaşma sağlanarak sonuçlanan davalar kayıtlara geçmiştir. Bu kayıt altında mahkemeye başvurulmuş on yedi kayıttan on üçün de kadınların vekil tayin ederek işlerini gödükleri tespit edilmiştir.²⁰⁸

¹⁹⁸ Molla Hüsrev, Gurer ve Durer, s. 288.

¹⁹⁹ TŞS Defter No. 1850, 1/2, 3/1, 14/2, 23/2, 24/1-2, 35/1, 45/1, 46/1, Defter No. 1851, 28/3, 36/2, 39/1, 53/2, 129/3, 131/1, 19/4, 20/5.

²⁰⁰ TŞS Defter No. 1850, 33/1, 36/2, 47/5. TŞS, Defter No. 1851, 37/3, 80/7.

²⁰¹ TŞS Defter No. 1850, 24/2, Defter No. 1851, 14/1, 19/4, 20/5.

²⁰² TŞS Defter No. 1851, 14/1.

²⁰³ TŞS Defter No. 1850, 24/2

²⁰⁴ TŞS Defter No. 1851, 19/4.

²⁰⁵ TŞS Defter No. 1851, 36/2.

²⁰⁶ TŞS Defter No. 1850, 1/2, 3/1.

²⁰⁷ TŞS Defter No. 1851, 1/2.

²⁰⁸ TŞS Defter No. 1850, 1/2, 3/1, 23/2, 45/1, 24/2, TŞS, Defter No. 1851, 28/3, 36/2, 39/1, 53/2, 131/1, 14/1, 19/4, 20/5, 129/3.

2.3.2. Vekil Tayin Edilen Miras Kayıtları

Miras, birinin diğerinden devraldığı, bir kişiden bir kişiye ya da topluluğa intikal eden şeydir.²⁰⁹ Ölen kişinin bıraktığı muhalefatından geride kalanlara düşen hisse taleplerinin konu olduğu, vekâlet yoluyla mahkemeye başvurulmuş dava kayıtlarının sayısı 20 adettir.²¹⁰ Vekil tayin etmeden asaleten görülen her iki defterdeki toplam kayıt sayısı ise 10 adettir.²¹¹ İncelenen belgelerdeki veriler ışığında mirastan hak talebinde bulunma konusunda erkeklere nazaran kadınların biraz daha fazla talepte bulunduğu görülmektedir. Osmanlı toplumunda miras davalarında kadınlar, miras bırakan ya da mirasçı olabiliyorlardı. Bu gibi durumlarda İslam miras hukuku hükümlerine göre miras paylaşımı yapılmıştır.²¹² Kadınların miras kayıtlarındaki çokluğunun bir sebebi olarak ise yine kayıtlar neticesinde ulaştığımız sonuca dayanarak mehir talepleridir diyebiliriz. Kadınlar eşlerinin ölümü sebebiyle bırakmış olduğu muhalefatından, kadınların miras olarak mehr-i müeccelini istemesidir.²¹³

1850 numaralı defterin ilk sayfalarında daha önceki davalarda da karşımıza çıkan Bayburt kazası sakinlerinden Havva Hatun'u miras davasında da kayıtlara geçmiştir. H. 1 Şevval 1088/M. 27 Kasım 1677 tarihli bu kayıta yine Havva Hatun kendisine oğlu Ömer Ağa'yı vekil olarak tayin etmiştir. Kayda geçen bu davada Ömer Ağa annesi Havva Hatun'un, müteveffa olan Hasan Bey'in kızı olduğunu söyleyerek, şahitlerin ifadeleri sonucunda Havva Hatun'un Hasan Bey'in kızı olduğu ispatlanmıştır, Ömer Ağa dedesinin terekesinden kalan mallardaki hakkını annesi adına talep etmiştir.²¹⁴ H. 1 Zilkade 1088/M. 26 Aralık 1677 tarihli bu kayıta miras davasına konu olmuş fakat mahkemeden umduğunu alamayan iki kardeşin kaydı ise şöyledir; Fatıma ve Meryem Hatunlar, babalarından intikal eden hisselerini ölmüş olan erkek kardeşi Hüseyin'in eşi Ayşe Hatun'dan talep ediyorlar. Yengeleri bu durum karşısında kardeşi Mustafa Yazıcı'yı vekil tayin ediyor. Vekil de bu olay karşısında, adı geçen hatunların babaları öldükten sonra kardeşlerinden miras talep etmediler, diyerek şeyhülislamın bu durum karşısındaki fetvası olduğunu bunun beyanının ardından da hatunlar davanın zaman aşımına uğramasıyla hak talep edememişlerdir.²¹⁵ Gayrimüslimlerin vekil tayin ederek gerçekleştirdikleri kayıt sayısı incelenen defterlerdeki 20 adet miras kaydı içinde 6 tanesini oluşturmaktadır.²¹⁶ H. Safer 1094/m. Ocak-Şubat 1683 tarihli bu kayıta gayrimüslimlerin miras davasında vekil tayin edilen kişinin Müslüman olduğu kayıt ise şöyledir, mürd olan

²⁰⁹ Hamza Aktan, "Miras", **DİA**, c. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 143-145.

²¹⁰ TŞS, Defter No. 1850, 1/3, 7/2, 14/5, 33/4, 49/2, 50/2, 12/4-6, 32/7. TŞS, Defter No. 1851, 4/3, 27/3, 30/5, 33/4, 58/2, 61/5, 136/5, 144/3-6, 145/1-2-3.

²¹¹ TŞS Defter No. 1850, 1/5, 39/2, 42/2. TŞS, Defter No. 1851, 3/2, 36/5, 37/2, 43/4, 47/8, 80/2, 106/5.

²¹² Gül Akyılmaz, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", **GÜHFD**, 11, sy. 1-2, 2007, s. 484.

²¹³ TŞS Defter No. 1850, 33/4.

²¹⁴ TŞS Defter No. 1850, 1/3.

²¹⁵ TŞS Defter No. 1851, 2/2.

²¹⁶ TŞS Defter No. 1850, 12/4-6, 32/7. TŞS, Defter No. 1851, 46/2, 144/3, 145/3.

Kostantin nam zımminin sülbi sagir kızları, Satılmış bin Osman'a vekâlet vererek mürd olan babalarının terekesinden kalan mülk ve paranın erkek kardeşi Dimitri'den talep edilip malların paylaşımı konusunda mahkemeye intikal etmiştir.²¹⁷

2.3.3. Vekil Tayin Edilen Vasi Kayıtları

Vesayet, uygulama yetkisi olmayan, yetersiz olan ya da bu yetkisi sonradan kısıtlanan kişilerin mallarını korumak, onlar adına işlem yapma yetki ve sorumluluğunun bir kişiye hâkim tarafından verilmesine denir.²¹⁸ Vekil tayin ederek gerçekleştirilen vesayet davası sayısı 2 adettir.²¹⁹ Asaleten gerçekleşen kayıt sayısı ise 43 adettir.²²⁰H. 17 Muharrem 1087/ M. 1 Nisan 1676 tarihli kayıta, Kasım Beşe mahallesinde sakin iken vefat eden babalarının muhalledatından kalan mülk için çocukları İsmail ve Ümmühan'ın işlerinin görülmesi için Osman Beşe vasileridir. İbrahim Beşe'ye verilen vekâlet sonucunda bahsi geçen mülkler adı geçen vasiye verildiğine dair kayıtlara geçmiştir.²²¹H. 25 Muharrem 1091/ M. 26 Şubat 1680 tarihli kayıt, Yomra nahiyesinden Ahmed'in ölümü ardından vesayeti alan Ahmed, yetim Mehmed ve Hüseyin adına vekil olan Mustafa'ya Mehmed'in zimmetinde olan altmış esedi gurusun vekil Mustafa'ya verildiğine dair kayıttır.²²²

2.3.4. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Köle Kayıtları

Hürriyeti elinden alınmış, hiçbir yasal hakkı bulunmayan, mülkiyet hakkından mahrum edilmiş, en bariz kaynağı savaş esiri olmak olan ve bunun getirisiyle beraber köleden doğmak olan kölelik, tarihi süreçte hemen her toplumda var olmuştur.²²³ Köle davalarında vekil yoluyla mahkemeye yansıyan 10 kayıt mevcut olup bunların hepsi hürriyet ispatı, azat davalarıdır.²²⁴ Vekil kullanılmadan kayıtlara geçen köle davası sayısı ise 13 adettir.²²⁵H. Zilhicce 1088/ M. Ocak-Şubat 1678 tarihli kayıta, Ortahisar Mahallesi sakinlerinden olan ve vefat eden Mehmet Çelebi, cariye olan Bağçenan'ı üç sene önce tedbir usulü azat eylediğini vefatının ardından da kızı Fatıma Hatun, eşi Ahmet Çelebiyi vekil göstererek kayınpederinin ölümü üzerine adı geçen cariyenin hürriyetine

²¹⁷ TŞS Defter No. 1851, 145/3.

²¹⁸ Ali Bardakoğlu, "Vesayet", **DİA**, c. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 66-70.

²¹⁹ TŞS Defter No. 1850, 35/4. TŞS, Defter No. 1851, 125/6.

²²⁰TŞS Defter No. 1850, 5/1-2, 15/3, 19/4, 20/3, 25/3, 26/2, 34/3, 36/4, 41/1, 44/1, 56/2. TŞS Defter No. 1851, 3/5-7, 7/5-7, 11/6, 12/4, 19/2, 28/5, 29/2-3, 38/4, 43/6, 44/2, 49/3, 51/5, 57/8, 68/4, 69/4, 71/5, 103/6, 108/3, 110/6-7, 124/2, 123/8, 130/5, 140/2-6, 146/2-4-5.

²²¹ TŞS Defter No. 1851, 125/6.

²²² TŞS Defter No. 1850, 35/4.

²²³Mehmet Akif Aydın, Muhammed Hamidullah,"Köle", **DİA**, c. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 237-246; Nihat Engin, "Köle", **DİA**, c.26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 246-248.

²²⁴ TŞS Defter No. 1850, 6/4-5, 22/4. TŞS Defter No. 1851, 8/2, 25/5, 72/7, 103/3, 125/2, 135/3-4.

²²⁵ TŞS Defter No. 1850, 40/5, 42/1, 46/5. TŞS Defter No. 1851, 17/3, 28/2, 38/3, 42/5, 43/3, 51/4, 89/2, 105/3, 113/7, 119/7.

karar verilmiştir.²²⁶ Tedbir usulü azat ise kişinin ölümü üzerine kölesini ya da cariyesini azat etmesidir.²²⁷ Vekilliklerde akrabalık durumunun söz konusu olan dava sayısı köle kayıtlarında toplamda üç adet kayıt olup bunlardaki akrabalık durumu ise eş, kardeş ve damattır.²²⁸

2.4. Vekil Tayin Edilen Diğer Kayıtlar

2.4.1. Asayiş Olaylarında Vekil Tayin

Şaki kelimesinin çoğulu olan eşkıya, toplum düzenini bozan ve asayişin bertaraf edilmesine sebep olan kişilerin çeşitli materyallerle zor kullanarak girişmiş oldukları her türlü hamlelerin icrası ise eşkıyalık olarak adlandırılmaktadır.²²⁹ Asayiş olayları başlığı altında incelediğimiz eşkıyalık faaliyetlerinin defterlerdeki vekil tayin edilerek kayıtlara geçen dava sayısı 6 adettir.²³⁰ Asaleten gerçekleşen 18 adet kayıt vardır.²³¹ Asayiş olaylarındaki 6 kayıt da ser eşkıya Ali ve oğullarıyla alakalıdır.

H.5 Zilkade 1087/ M. 9 Ocak 1677 tarihli kayıta, Rize kazasında oturan Emine Hatun bizzat kendisi mahkemeye başvurmuş, Trabzon Valisi Mehmed Paşa gönderilen emir üzerine Mehmed Paşa vekil olarak kendine Ali Ağa'yı tayin ederek ser eşkıya Ali ve oğullarının emval ve erzaklarının alınıp İstanbul'a gönderilmesi talep edilmiştir. Fakat bu eşyaların içerisinde köle olarak Yusuf kızı Emine Hatun da yer almaktadır. Emine Hatun da bunun üzerine mahkemeye başvurarak aslında kendisinin köle olmadığı, hür olduğunu ispat etmeyi amaçlamıştır. Mahkeme de bu durumun şahitlerle ve yemin edilerek kanıtlanmasını ister. Şahitlerin vermiş oldukları beyanlar ve Emine'nin yemini üzerine mahkeme, kadının hür olduğunu kayıtlara geçmektedir.²³² H. 13 Safer 1090/ M. 26 Mart 1679 tarihli kayıta, Trabzon Valisi Mehmed Paşa emri üzerine Trabzonlu eşkıya Hasan'ın Trabzon 'da emval ve erzak olarak nesi var ise Asitane-i Saadete gönderilmesini istemiştir. Müteveffanın kızları kendilerine Mustafa Ağa'yı vekil tutarak gönderilecek olan mallardan bu alacaklarının talep etmişler ve vekil Mustafa Ağa da bu meblağı alarak dava sonuçlanmış ve kayıtlara geçmiştir.²³³

²²⁶ TŞS Defter No. 1850, 22/4.

²²⁷ Fahrettin Atar, "Tedbir", **DiA**, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 258-259.

²²⁸ TŞS Defter No. 150, 22/4. TŞS, Defter No. 1851, 72/7, 103/3.

²²⁹ Detaylı bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, "Eşkıya", **DiA**, c.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 463-466.

²³⁰ TŞS Defter No. 1851, 15/4, 18/3, 31/6, 34/4, 40/5, 54/2.

²³¹ TŞS Defter No. 1851, 22/1, 27/1, 34/ , 35/1, 39/5, 4/4, 55/3, 56/3, 65/2, 86/4, 87/1, 93/1, 101/2, 102/4-6, 116/4, 117/2-3.

²³² TŞS Defter No. 1851, 31/6.

²³³ TŞS Defter No. 1851, 54/2.

2.4.2. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Vakıf Kayıtları

Bir malın, sahibi tarafından dini, sosyal ve hayır amacıyla ebediyen tahsis edilmesi anlamına gelen vakıf, aynı zamanda İslam medeniyetinin toplum ve kültür alanında önemli bir unsurunu oluşturan hayır kurumudur.²³⁴ Vakıf davasıyla ilgili vekil tayin ederek mahkeme kayıtlarına geçmiş 3 adet dava vardır.²³⁵ H. 1 Recep 1089/ M. 19 Ağustos 1678 tarihli kayıta, Ömer Paşa vakfının arazileri üzerine Ali Odabaşı binalar yapıyor, bu vakfın mütevellileri ise bu durumu dava ediyor ve Ahmed Bey’i vekil tutuyorlar. Kendisine dava açılan Ali Odabaşı da savunmasında bu arazilerin vakıfa ait olduğunu bilmediğini söylüyor. Dava ise Ali Odabaşının kendisine ait olduğunu söylediği adı geçen mahalledeki mülkler ile vakıf arazilerini karşılıklı olarak mübadele ederek dava sonuçlanıyor.²³⁶

2.4.3. Vekil Tayin Edilen Diyet Talebi

Diyet, İslam hukukunda bir kişinin haksız yere öldürülmesi, yaralanması ya da maruz kaldığı şiddet sonucunda engelli olarak hayatını idame etmesine sebep olan kişinin mağdur tarafa bedel olarak ödediği mallara denilmektedir.²³⁷ H. Zilkade 1087/M. Ocak-Şubat 1677 tarihli bu kayıta eşi öldürülen Alime Hatun ve kızları Havva, Ayşe ve Dürane tarafından vekil tutulan Ali, dem ve diyet talebinde bulunuyor.²³⁸

2.4.4. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Vergi Kaydı

Vergi, devletin malî gücünü oluşturan temel kaynaktır. İslâm âlimlerinin üzerinde ısrarla durduğu en önemli konulardan biri vergide adalet ilkesi olmuştur.²³⁹ Osmanlılarda kayıtlarda daha çok *virgü* olarak karşımıza çıkan, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bugünkü haliyle *vergi* olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁰ İncelenen defterlerde 2 adet vergi kaydı vardır.²⁴¹ H. Zilhicce 1088/ M. Ocak-Şubat 1678 tarihli kayıta, Gümüşhane Emmini olan Hüseyin Ağa tarafından Mustafa Ağa vekil tayin ediliyor. Ermenilerin farklı bir köye göç etmeleri sonucunda oluşan bir karışıklık sonucu

²³⁴ Hacı Mehmet Günay, “ Vakıf”, **DİA**, c. 42, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012 s. 475-479; Detaylı bilgi için bkz. Sebahattin Usta, Trabzon’da Vakıflar.

²³⁵ TŞS Defter No. 1851, 16/5, 17/2, 149/4.

²³⁶ TŞS Defter No. 1851, 16/5.

²³⁷ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, **DİA**, c. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 473-479.

²³⁸ TŞS Defter No. 1851, 32/7.

²³⁹ M. Macit Kenanoğlu, “Vergi”, **DİA**, c. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 52.

²⁴⁰ Kenanoğlu, a.g.m., s. 56.

²⁴¹ TŞS Defter No, 1850. 20/1, TŞS Defter No. 1851, 104/1.

hangi köyde vergi vermeleri gerektiğine dair mahkemeye intikal eden davada sonucunda ise İstanbul'daki defter-i hakaniye müracaat etmelerine karar verilmiştir.²⁴²

2.4.5. Vekil Tayin Edilerek Gerçekleşen Mütesellim Ataması

Trabzon valisi tarafından ataması gerçekleştirilen mütesellim kaydında şahit bulundurma durumunun olmadığı görülmektedir. İncelenen defterlerden hareketle bu durumla karşılaştığımız dava türleri daha çok sosyal statüsü bulunan kişilerin mahkemeye intikal eden kayıtlarında mevcut olduğu görülmüştür. Aşağıda bu ve buna benzer verecek olduğumuz kayıtlarda aynı durumun söz konusu olduğunu ve şahit kullanılmadığı görülmüştür.

Trabzon naibi zide kıdvetül emasi vel akran .. vekil Elhac Osman zide kadrehusun inha olunandırki ... darendeyi buyruldu ağalarımızdan kıdvetül emasi vel akran ... zide kadrehu tarafımızdan mütesellim nasb olunub zabt ve rabt için buyruldu tahrir olunmuştur gereği gibi tarihi buyruldudan merkumun tarafımızdan mütesellim bilüb vaki olan ... mühimmei müsliminde bezli ihtimam idüb mucebi ... buyruldu ile amil olasin 1089...²⁴³

2.4.6. Hancılık Vekilliği

İskender Paşa vakfının mütevellisi tarafından yazılmış kayıt örneğinde taraflarından vekil tayin edilen kişinin Murtaza Beşe olduğu görülmektedir. Bu kayıta da şahit kullanılmadığı görülmektedir.

Vechi tahriri teskere budurki iş bu bin doksan üç senesinde çarşuda olan İskender Paşa Hanının hancılığını ...hasebiyle ile iş bu baishul huruf Murtaza Beşe tarafımızdan vekil eylemişizdir ki hanı mezburda vaki oda kiralarnı mah be mah tahsil eyleyüb ve hasıl olan mahsulunden ola geldiği minval üzere ehli mürtezıkaya mah be mah vazifeleri eda eyleyüb veresiz ve beher sene bizümle muhasebesin görmek üzere tarafımızdan iş bu temessük tahrir olunub yedine def olunduki aherden kimesne müdahale eylemeye hurriren fi evail mah-ı Cemaziyel evveli sene selase ve tisin ve elf.²⁴⁴

2.4.7. Görev Vekilliği Atama Kaydı

Bu başlık altında İncelenen defterlerde 2 kayıt mevcuttur. Bu 2 davada 1851 nolu deftere aittir.²⁴⁵ Yukarıdaki diğer 2 kayıta olduğu gibi bunda da şahit kullanılmamıştır. Şahitliğe ihtiyaç duyulmamasında sosyal statüye sahip olma durumunu göz önünde bulundurarak unvanlar dikkat çekmektedir. Müvekkil olan Fahrül Akran Kara Hasan Ağa'nın reayadan herhangi birinin olmadığı görülmektedir. Vekil tayin edilen kişilerin de ele aldığımızda aynı durumun geçerli olduğunu

²⁴²TŞSDefter No. 1850, 20/1

²⁴³ TŞS Defter No. 1851, 88/4.

²⁴⁴ TŞS Defter No. 1851, 150/2.

²⁴⁵ TŞS Defter No. 1851, 134/4, 137/5.

vekillerinde müvekkileri kadar denk pozisyonda olduğu görülmektedir. Örneğin; H. 28 Muharrem 1091/ M. 29 Şubat 1680 tarihli kayıтта, Kıdvetül emasil vel akran şeklinde belirtilip ardından Mustafa Çavuş Ağa adını zikredip vekil tayin edilmesinden anlaşılmaktadır.²⁴⁶ Diğer kayıтта da aynı durum söz konusu olup şahit kullanılmadan vekil tayin edilen kişinin Derviş Bey olduğu görülmektedir.²⁴⁷

---

²⁴⁶Fahrul akran mütesellim Mahmud Ağa ibni Kaşif Mehmed Ağa Mehmed Ali Çelebi Çırakzade ve ekar Ali Beşe fahrul eşyan Benyad Ağa Elhac beşliyan Abdurrahman Ağa ve Ömer Ağa ibni Satılmış Ağa Elhac Ali ve uzun İbrahim Beşe Tekeli Mehmed Ağa ve Hamza Çavuş Ağa vesayirleri ayan vilayet cemi mahfir ve cemi keşir meclisi şeride fahrul akran kara Hasan Ağa ibni Hasan Reis nam kimesne kıdvetül emasil velakran Mustafa Çavuş Ağa yerine vekil nasb ve ... eylediğimdeği sicili mahruz .... Tahriren fi yevmüssami vel işrin min Muharremül haram li sene ehadi ve ttisin ve elf. TŞS Defter No. 1851, 134/4.

²⁴⁷Velhıfı temessük budurki bindoksan bir senesine mahsub olmak üzere Trabzon Eyaletinin Çakırcı reayasının hizmetine emri pahişahıyla memur olduğumuz hasebiyle tarafımızdan Derviş beyi vekil nasb idüb irsal eylemişizdir zikr olunan kazalarda her ne kadar Çakırcı var ise mezbur Derviş Beğ yedinde olan emri pahişahı sureti mucebince vaki olan rüsumlarınıverübmuhafefet eylemeyesüz deyu İbrahim Ağa böyle bir rustüm yazmış. TŞS Defter No. 1851, 137/5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE M. 1088-1091/H. 1677-1681 TARİHLİ VEKİLLİK/VEKÂLET KAYITLARI VE ANALİZİ

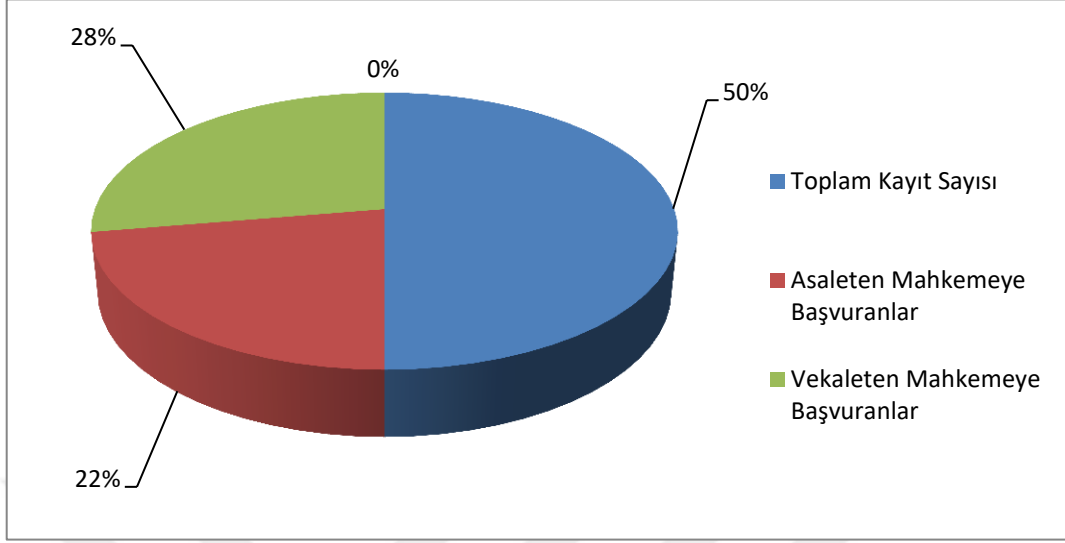
Tezin kaynağını teşkil eden 2 defterde 597 adet vekâlet kaydı vardır.²⁴⁸ Tespit ettiğimiz kayıt sayısından yola çıkarak vekâlet uygulamasının Osmanlı'da geniş bir alanda etkin olduğu görülmektedir. İncelemiş olduğumuz kayıtlar neticesinde Osmanlı'da halk farklı sebeplerden ötürü mahkemeye bizzat başvurmayarak aynı işlemi kendi adına görmesi için başkalarını kendi yerine vekil tayin etmekteydiler. Bu durum yalnızca Osmanlı'da görülmemiş hem günümüz hem de geçmiş zamanlarda insanlar işlerini daha kolay halletmesi bakımından vekâleti yaygın bir biçimde kullanmıştır. Bu sistemin en çok uygulama merci mahkemeler olup, şer'iyye sicillerinin bu uygulamadaki rolü, bu sistemin işleyişini kayıt altına almaktır. Bu başlık altında alt başlıklar olarak Trabzon özelindeki mahkemeye vekâlet uygulamasını kullanarak başvuran üst merciden halk tabanına kadar olan tüm kayıtlar mercek altına alınmış, değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yapmış olduğumuz değerlendirme sonucunda toplumun her kesiminden insanın bir şekilde vekil tayin ettiği görülmektedir. Bu yolla Müslüman, gayrimüslim fark etmeksizin hepsinin vekâlet uygulamasına başvurduğu anlaşılmaktadır. Vekâlet uygulaması, erkek kadın ayırt etmeksizin her iki tarafın tercih ettiği bir uygulama olduğu görülmektedir. Kimi zaman kayıt örneklerinin tam metnini kimi zaman da özetlenmiş halini metin içerisinde sunup konunun daha iyi idrak edilmesine çalışılacaktır.²⁴⁹

---

²⁴⁸ Trabzon Şer'iyye Sicilleri Defter Numarası 1850, 1851. Bundan sonra TŞS Defter No. Şeklinde kısaltılarak belirtilecektir.

²⁴⁹Kayıtlardaki bazı yerler belgenin tahribi ve yazının okunaklı olmayışından ötürü (...) şeklinde belirtilmiştir.

Grafik 3: Toplam Kayıt Sayıları İçinde Asaleten ve Vekâleten Mahkemeye Başvuranlar

3.1. Vekillik ve Mahkeme Kayıtlarında Yazılma Usûlleri

İncelenen sicillerdeki vekâlet kayıtlarında ilk olarak göze çarpan husus müvekkil ile vekili belirtirken kullanılmış olan tabir ve bunun kayıtta bir kalıp şeklinde yazılmış olmasıdır. Bu yazı tarzı genel itibarıyla aynı üslup ile kaleme alınmıştır. Belgenin yazım düzeni ilk olarak kayda geçen şehir, iskân edilen mahalle-köy adı ve davacı ya da davalı tarafların adları zikredilip akabinde davanın konusu, vekâletin geçerli olduğuna dair şahitlik eden şahitler ve vekili tanıtan kalıp ardından kimin dava açtığına dair ibareyle birlikte kayıt tutulup kayıt bir sonuca bağlanıp tarih ve şuhudül hal ile sonlanmaktadır. Aşağıda verilen örnek metin yukarıdaki paragrafta anlatılmak istenilenin izah etmektedir.

Medine-i Trabzon mahallatından Hacı Kasım mahallesi sakinlerinden Mustafa b. Ali ve karındaşları Ahmed ve Mahmud ve kız karındaşları Fatıma ve Havva ve Emine nam hatunlar tarafından sulhü atiyül beyan vekilleri olub Osman ve İbrahim nam kimesneler şahadetleri ile sabitül vekale Ahmed beşe b. Ali nam kimesneler meclisi şeri hatırül lazımüt tevkirde iş bu sahibül kitab Süleyman b. Hasan nam şab-ı emret muvacehesinde takriri kelam ve tabiri anül miram eylediler ki bundan akdem müteveffa olan dedemiz Derviş Reis hali hayatında kendi silki mülkinde olan sefinesini Gorgor Reis nam zimmiye bin beş yüz esedi guruşa bey idüb hali sıhhatinde beş yüz esedi guruş Derviş Reis Gorgor zimmiden alub bin guruşu Gorgor zimmi zimmetinde baki kalub veraseti babamız Ali 'ye ve emmimiz Hasan'a münhasira olduğu zahir ve mütebeyyin iken bin guruşu Gorgor Reis zimmiden emmimiz Hasan alub kibelül kısme babamız Ali ve emmimiz mezbur Hasan ikisi dahi fevt olub bin guruşun beş yüz guruşu babamız Ali'ye ve beş yüz guruşu emmimiz Hasan'a intikal ider iken mezbur Hasan kendü masrafına harc-u sarf eyleyüb bizim babamıza intikal iden beş yüz esedi guruşu mezbur Süleyman'dan dava taleb etmek sadrında olduğumuzda essulhu seyyidül ahkam fehvasınca mabeynimize müslimun-u muslihün tavassut idüb bizi yüz elli esedi guruş sulh idüb badel-i sulh olan yüz elli esedi guruşu mezbur Süleyman yedinden bit tamam vel kemal ahzu kabz idüb zimmetini ibrayı aam ile ibra ve ıskatı tam ile ıskat eyledik badel yevm her birimizden hususu mezbure müteallik asaleten ve vekaleten dava ve nizamız yokdur eğer olur ise ledel hükkamul kiram makbule ve mesmua olmasun dediklerinde ikrar kelimatlarını merkur Süleyman ve vecahen kabul ve şifahen tasdik ve tahkik idecek sıhhati sulh ve ibra ve ıskata hüküm birle ma vaka bit taleb ketb

olundu. Tahiren fi yevmüs sadis aşere min şehri Muharremül haram sene tisa ve semanin ve elf.²⁵⁰

Yukarıdaki örnekte mahkemeye intikal eden bir davanın sicile kaydediliş şekli, yazım düzeni ile ilgili bilgi verilmiştir. İlerleyen paragraflarda vekillik müessesesini kadın ve erkek boyutu olarak ele alınıp ınceleyeceğiz.

3.2.Trabzon'da Vekil Tayin Eden Erkeklerde Sosyal Statü

Vekâlet müessesesi kullanılarak kişilerin mahkemede kendilerini temsil ettirdikleri anlaşılmaktadır. Bu kayıtların yanında asaleten mahkemeye başvurmak suretiyle, insanların meselelerini takip ettikleri kayıt sayısı 483 adet olup bu rakam oldukça fazladır. Yapılan araştırmalar sonucunda vekil kullanılan davalarda vekâlet şekli, sebebi, bu vekilliğin bir bedelinin olup olmaması gibi konularda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Vekil tayinine neden gerek duyulduğu ya da herhangi bir vekâlet verme işlemi gerçekleştirilmeden meselelerini kendileri halletme nedenleri hususunda yine bir bilgiyi bulunamamıştır. Bu bölümde elde edilen bulgular üzerinden gidilerek vekil kullanılan kayıtlarda inceleme yapılacaktır. Unvan sahibi ve vekil durumunda olan kişilerin varlığı da kayıtlarda mevcuttur. Naib, Molla, Derviş, Seyyid, Reis, gibi unvanlar kişilerin sosyal statüsünün belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Vekâlet verenlerdeki sosyal statü dağılımı özelden genele doğru yapılp, bu dağılım resmi görevliler, resmi görevi olmayıp dini unvana sahip olan kişiler, kadınlar ve vekil tayin ettikleri kişilerin unvanları olarak detaylı şekilde incelenip tablo üzerinde gösterilecektir.

Vekâlete ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden biri resmi görevlilerin birden fazla işle ilgilenmek zorunda kalmaları olabilir. Bu durumda işlerin aksamadan ilerlemesi için en etkili araç vekâletti. Aşağıda verilen dava örneğinde Trabzon valisi Mehmed Paşa'nın vekili müsecceli olan Ali Ağayı sereşkıya Ali'nin mallarına el konulması hususunda görevlendirdiği görölmektedir.

Fil asl Rize kazası mahallatından Başyan Mahallesi sakinelerinden rafiül vesika Emine bt. Yusuf nam Hatun meclisi şeri hatrül lazımüt tevkirde hala vali-i Trabzon olan vezir ruşenül zamir saadetlü Mehmed Paşa hazretleri tarafından hususu atiyül beyana vekil-i müsecceli olan Ali Ağa b. Hasan nam kimesne mahzarında üzerine dava ve tavriri kelim idüb işbu sene-i mübarekede kasabayı mezbure sükkanından ser eşkıya Ali ve oğulları ve tevabilerinin baferman-ı ali haklarından gelinüb emval ve erzakları miri için ahz ve kabz olunduğu hiynde iken şaki-i mezburun tevabiinden şahin nam kimesnenin menziline bulunmağla ahz olunmuşdum müvekkil müşarülielyh Mehmed Paşa hazretleri miriye aiddir deyu beni Asithanei Saadete irsal murad ider sual olunsun dedikde gıbbet sual ve tahkibül inkâr müddeayi mezburenden müddeasını mübeyyine beyyine taleb olundukda yine mahalleyi mezbur sükkanından İbrahim Çelebi ibni Elhac Halil ve Ali Beşe ibni Mustafa nam kimesneler li eclişhade meclisi şeri hazıran olub esirül istihşad fil hakika müddeiyyei mezburenin babası mezbur Yusuf hürdür biz bu hususa bu vech üzere şahidler şehadet dahi ederiz deyu her biri edai şehadet-i şeriye eylediklerinde gibbe reayaül merasimül kabul şehadetleri hin-i kabulde vaka oldukdan sonra

²⁵⁰ TŞS, Defter No. 1850, 35/1.

mucebiyle müddeiyyei mezburenin hürriyetine hüküm olunubma hüvel vaki bittaleb ketb olundu fi yevmühamis Zilkadei şerif li sene seba ve semanin ve elf.²⁵¹

Trabzon Valisi tarafından ataması gerçekleştirilen bir mütesellim kaydı örneği şöyledir.

Trabzon naibi zide kıdvetül emasi vel akran .. vekil Elhac Osman zide kadrehusun inha olunandurki ... darendeyi buyruldu ağalarımızdan kıdvetül emasi vel akran ... zide kadrehu tarafımızdan mütesellim nasb olunub zabt ve rabt için buyruldu tahrir olunmuştur gereği gibi tarihi buyruldudan merkumun tarafımızdan mütesellim bilüb vaki olan ...mühimmei müsliminde bezli ihtimam idüb mucebi ...buyruldu ile amil olasin 1089.252

Görev vekilliği ataması hususunda kayda geçmiş davalardan ikisi şu şekildedir. Bu kayıtlarda diğer kayıtlarda olduğu gibi şahit kullanımı söz konusu değildir.²⁵³

Fahrul akran mütesellim Mahmud Ağa bin Kaşif Mehmed Ağa Mehmed Ali Çelebi Çırakzade ve Bekar Ali Beşe fahrul eşbah Bünyad Ağa Elhac bin Süleyman Abdurrahman Ağa ve Ömer Ağa ibni Satılmış Ağa Elhac Ali ve Uzun İbrahim Beşe Tekeli Mehmed Ağa ve Hamza Çavuş Ağa vesayirleri ayan-ı vilayet cem-i gufr ve cem-i keşir meclisi şeride fahrul akran Kara Hasan Ağa binHüseyin Reis nam kimesne kıdvetül emasil velakran Mustafa Çavuş Ağa yerine vekil nasb ve makamına naibi minab eyledim dediği sicili mahfuzakaydolundu tahriren fil yevmüssami vel işrin min Muharremül haram li sene ehadi ve tisin ve elf.²⁵⁴

İncelemiş olduğumuz kayıtlar arasında yönetici sınıfına (askerî) mensup olması sebebiyle vekâlet yolunu tercih edenlerin başında vali gelmektedir. Bu konuya dair örnek oluşturabilecek kayıtlarla ilgili bilgi aşağıda tablo üzerinde belirtilmiştir olup sicil kayıt numarası, kaydın konusu, vekâlet veren taraf ile vekil olan tarafla alakalı unvanlar ve lakaplar ile bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 4: Yönetici Sınıfına (Askerî) Mensup Vekâlet Veren ve Vekil Tayin Edenlerin Unvan ve Lakapları

Sicil No	Konu Tasnifi	Vekalet Verenlerde Sosyal Statü	Vekil Olanlarda Sosyal Statü
1850, 20/1	Vergi Kaydı	Gümüşhane Emini İzzetlû Hüseyin Ağa	Fahrü'l-Akrân Hüseyin Ağa
1851, 88/4	Mütesellim Ataması	Trabzon Valisi...	Elhac Osman

²⁵¹TŞS, Defter No. 1851, 31/7.

²⁵² TŞS, Defter No. 1851, 88/4.

²⁵³Velhıfsı temessük budurki bindoksan bir senesine mahsub olmak üzere Trabzon Eyaletinin Çakırcı reayasının hizmetine emri pahişahıyla memur olduğumuz hasebiyle tarafımızdan Derviş beyi vekil nasb idüb irsal eylemişizdir zikr olunan kazalarda her ne kadar Çakırcı var ise mezbur Derviş Beğ yedinde olan emri pahişahı sureti mucebince vaki olan rüsumlarını verüb muhalefat eylemeyesüz deyu. T.Ş.S. Defter No. 1851, 137/5. İbrahim Ağa tarafından yazılmış rusüm örneğidir.

²⁵⁴ TŞS, Defter No. 1851, 134/4.

Tablo 4: (Devamı)

Sicil No	Konu Tasnifi	Vekalet Verenlerde Sosyal Statü	Vekil Olanlarda Sosyal Statü
1851, 15/4	Asayiş Olayları	Kupucubaşlarından Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Zülfikâr Ağa	Hazinedar Hüseyin Ağa
1851, 18/3	Asayiş Olayları	Kupucubaşlarından Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Zülfikâr Ağa	Vekil-i müseccel Hüseyin Ağa
1851, 25/5	Köle Davası (Azat)	Fahrü'l-â'yân Osman Ağa	Mehmet Çelebi
1851, 31/7	Asayiş Olayları	Trabzon Valisi Mehmed Paşa	Vekil-i müseccel olan Ali Ağa
1851, 34/2	Asayiş Olayları	Mehmed Paşa Hazretleri ve Kethudâsı	Vekil-i müseccel Fahrü'l-â'yân Osman Ağa
1851, 34/4	Asayiş Olayları	Trabzon Valisi Mehmed Paşa Hazretleri ve Kethudâsı	Vekil-i müseccel Fahrü'l-â'yân Osman Ağa
1851, 72/7	Köle Davası (Hürriyetinİspatı)	Bölükbaşı Ali Bey	Hüseyin Çelebi
1851, 101/1	Borç Alacak Davası	Trabzon Valisi Mehmed Paşa	Trabzon Mütevellisi Fahrü'l-â'yân Ahmed Ağa
1851, 104/1	Vergi Davası	Fahrü'l-â'yân Zaim Yusuf Ağa	Vekil-i Mutlak İsmail Ağa
1851, 119/1	Borç Alacak Davası	Fahrü'l-emâcid ve'l-a'yân Hasan Ağa	Hazine ŞehriyârîKıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Elhac Mehmet Bey
1851, 134/2	Görev Vekilliği	Mütesellim Mahmud Ağa	Kara Hasan Ağa
1851, 137/5	Görev Vekilliği	İbrahim Ağa	Derviş Bey
1851, 150/2	Hancılık Vekilliği	İskender Paşa Vakfının Mütevellisi	Murtaza Beşe

Vekâlet uygulamasına dair incelemiş olduğumuz kayıtların hemen hepsinde var olan belgenin yazım düzeninde şahitlere rastlanırken yönetici sınıfa (askerî)mensup olan incelemiş olduğumuz kayıtlarda dikkat çeken nokta ise şahitlere rastlanmamış olunmasıdır.²⁵⁵Kayıtlardaki yönetici sınıfına (askerî)mensup görevlilere ait vekâlet uygulamasına başvurulmuş örneklerden yalnızca bir tanesinde farklılık olup şahit kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu kayıta kullanılan şahit kadın tarafından tutulmuştur. Bu duruma örnek olarak vermiş olduğumuz aşağıda ki kayıta kadın hürriyetinin ispatı için iki şahit tutmuş ve kendisinin sereşkiya olan Ali ve oğullarıyla birlikte olmadığını kanıtlamıştır. Kayıta adı geçen kadın Emine Hatunun hürriyetine karar verilerek sonuçlanmıştır.²⁵⁶

²⁵⁵ TŞS Defter No, 1851, 104/1

²⁵⁶ TŞS Defter No, 1851, 31/7

Osmanlı Devleti zamanında gerek devlet gerekse toplum hayatında olsun şahısların isimleriyle birlikte kullandıkları unvan ve lakaplara sıkça rastlamak mümkündür. Bu durum sonucunda çıkarılacak temel kanı ise bu şahısların toplum içinde bulunmuş olduğu konumun ne olduğunu, hangi meslek grubuna mensup olduğu bilgisini vermekle birlikte aynı zamanda belirli bir unvan ve lakaba sahip olan bu şahısların geneli varlık sahibi olduklarını göstermektedir. Vekil tayin eden şahıs nasıl bir mertebe sahibi ise vekil tayin ettiği kişi de sıradan bir şahıs olmadığını incelemiş olduğumuz kayıtlardan elde etmiş olduğumuz sonuçlara dayanarak söylenebilir.

Tablo 5: Vekil Tayin Eden Erkeklerde Unvan ve Lakap

Unvan ve Lakaplar	Sicil ve Kayıt Numarası	Toplam
Çelebi	1850, 32/2 ²⁵⁷ , 1851, 18/4,	2
Ağa	1850, 17/3, 20/1 ²⁵⁸ , 1851, 4/1, 15/4 ²⁵⁹ , 18/3, 25/5 ²⁶⁰ , 28/3, 30/5, 104/1 ²⁶¹ , 119/1 ²⁶² ,	10
Bey	1851, 72/7 ²⁶³	1

Yukarıda vekil tayin eden erkeklerle ilgili gösterilen unvan tablosunda müvekkillerde en çok rastlamış olduğumuz unvan Ağa olmuştur. Aşağıdaki tabloda vekillerin kullanmış oldukları unvan ve lakaplar hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 6: Erkeklerin Vekâlet Verdikleri Vekillerde Unvan ve Lakap

Unvan ve Lakap	Sicil ve Kayıt Numarası	Toplam
Beşe	1850, 24/1, 47/1, 1851, 18/4, 125/6, 150/2	5
Çelebi	1850, 32/2 ²⁶⁴ , 1851, 25/5, 28/3, 40/5 ²⁶⁵ , 72/7	5
Ağa	1850, 17/3, 20/1 ²⁶⁶ , 1851, 4/1, 15/4 ²⁶⁷ , 18/3, 30/5, 31/6, 33/4 ²⁶⁸ , 34/2 ²⁶⁹ , 34/4 ²⁷⁰ , 101/1 ²⁷¹ , 104/1 ²⁷²	12

²⁵⁷ Molakazade Hasan Çelebi

²⁵⁸ Gümüşhane Emîni İzzetlü Hüseyin Ağa

²⁵⁹ Kupucubaşlarından Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Zülfikâr Ağa

²⁶⁰ Fahru'l-â'yân Osman Ağa

²⁶¹ Fahru'l-â'yân zâim Yusuf Ağa

²⁶² Fahru'l-emâcid Vel Ayan Hasan Ağa

²⁶³ Bölükbaşı Ali Bey

²⁶⁴ Fahru'l-akrân İbrahim Çelebi

²⁶⁵ Pehlivan Mehmed Çelebi

²⁶⁶ Fahru'l-akrân Mustafa Ağa

²⁶⁷ Hazinedar Hüseyin Ağa

²⁶⁸ Salioğlu Mustafa Ağa

²⁶⁹ Vekil-i Müseccel Fahrü'l-â'yân Osman Ağa

Tablo 6: (Devamı)

Unvan ve Lakap	Sicil ve Kayıt Numarası	Toplam
Bey	1851, 119/1 ²⁷³	1
Elhac	1851, 88/4	1

Yukarıda erkek vekillerin kullanmış olduğu unvan ve lakaplar hakkında verilen bilgi neticesinde müvekkillerde olduğu gibi burada da en çok karşımıza çıkan unvan *Ağa* olmuştur. Bir sonraki paragraflarda yukarıda verilen tabloda yer alan unvan ve lakaplar hakkında fazla detaya girilmeden bilgi verilecektir.

Çelebi unvanı, asil, zarif, bilgili kişiler için kullanılmıştır. Kelimenin kökeni hakkında farklı görüşler olsa da halen baskın olan görüş İbn Kemal ile Hasan Kâfi'nin *çelebi* unvanı için Türkmen dilinde Allah'ın isimlerinden *çalaptan* geldiği görüşüdür. Bu unvanın Osmanlılar'da kullanımına bakıldığında özellikle XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar kültürlü üst gruba mensup kişiler, ilmiye kesimi, divan şairleri, kalem kalem ehli, Divan-ı Hümayun kâtipleri gibi geneli okumuş ve bilgili kişiler için kullanılmaktadır. Ayrıca bu unvan ilk dönemlerde Osmanlı şehzadeleri için de kullanılmıştır.²⁷⁴ Bu unvan aynı zamanda Osmanlı şehirlerinde halk arasında toplum hayatında geniş bir kesim tarafından da yaygın olarak kullanılmıştır.²⁷⁵

Beşe unvanı, sicillerde kullanımı oldukça yaygın olan bu unvan Trabzon sicillerinde incelemiş olduğumuz kayıtlardan elde ettiğimiz sonuçlara dayanarak oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Genellikle askeri zümreye ithafen kullanılan bir unvan olmakla birlikte ilerleyen zamanlarda Trabzon'un genelinde toplum arasında yaygın olarak kullanılan unvan haline gelmiştir.²⁷⁶ Trabzon'da *beşe* unvanının bu kadar yaygın olarak kullanılması Turan Açık tarafından beylerbeyi üzerinden bir takım açıklamalar getirerek;... *Beylerbeyilerin kendi kapı halkından cebeci, topçu namında birlikler oluşturmuş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla cebecilerin ve topçuların kullandıkları bu unvanları, beylerbeyilerin "cebeci ve topçu kulları" da kullanıyor olabilir...*²⁷⁷ Şeklinde ifade etmiştir. Zaman içinde Trabzon'da yaşayan insanlar arasında da yaygın

²⁷⁰ Fahu'l-â'yân Osman Ağa

²⁷¹ Trabzon Mütevellisi Fahu'l-â'yân Ahmed Ağa

²⁷² Vekil-i Mutlak İsmail Ağa

²⁷³ Hazine Şehriyari Kıdvetül Emacid Vel Ekarim Mehmed Bey

²⁷⁴ Mehmet İpşirli, "Çelebi", *DİA*, c. 8, 1993, s. 259.

²⁷⁵ Saim Yörük, "Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 4, sy. 18, 2011, s. 290-297.

²⁷⁶ Turan Açık, "Beşe Unvanı Hakkında", *Türk Tarih Dergisi*, sy. 64, İstanbul, 2016, s. 54.

²⁷⁷ Turan Açık, "Beylikten Ağalığa: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Unvan Enflasyonu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, yıl, c. 8, sy. 16, 2014, s.22-23. Detaylı bilgi için bkz. Turan Açık, *Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon, 2012.

biçimde kullanılmış olması çalıştığımız dönemde de reveçta olması gerçekten askerî bir kesimi ifade ediyor yoksa babadan oğluna geçen bir unvan mı bilemiyoruz.

Ağa unvanı, İtibarlı emirlere, birçok kuruluşun başındaki amirlere, yörelerin idaresini ellerine almış kimselere verilen unvandır. Osmanlı Devleti teşkilatının genişleme ve gelişmesi üzerine ağa, askeri teşkilatta en çok kullanılan unvan haline geldi.²⁷⁸ İncelemiş olduğumuz sicillerden birkaç örnekle izah etmek gerekirse, Gümüşhane emini izzetlü Hüseyin Ağa,²⁷⁹ Hazineedar Hüseyin Ağa,²⁸⁰ Fâhru'l-âyân Zaim Yusuf Ağa,²⁸¹ Trabzon Mütevellisi Fâhru'l-âyân Ahmed Ağa.²⁸²

Bey unvanı, Türklere ait eski bir unvan olmakla birlikte, Osmanlı da uzun süre önemini koruyan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar devam etmiştir.²⁸³ İncelediğimiz siciller doğrultusunda Trabzon'da da bu unvanı kullananlara rastlamak oldukça mümkündür.²⁸⁴ Eyaletin ve sancağın en üst düzey yöneticileri bu unvanı taşımaktadır. Böylelikle bu unvanın ne kadar mühim olduğu ilerleyen süreçte ise bu unvanın *ağalık* unvanına yerini bıraktığı görülmektedir.²⁸⁵

El-hac incelediğimiz sicillerde bu lakap tek başına isimle birlikte kullanıldığı gibi²⁸⁶ aynı zamanda isimden sonra unvanla da kullanılmaktadır.²⁸⁷ Bu lakap hacca gidip gelenler için kullanılmaktadır. Bu durum da bir varlık göstergesi olup bu lakap ile anılanlar için zengin oldukları kanısına varılabilir.

Aşağıda verilen tabloda vekiller ile müvekkiller arasındaki akrabalık ilişkisi gösterilmiştir.

Tablo 7: Vekâlet Uygulamasında Erkeklerde Akrabalık Durumu

Sicil ve Kayıt Numarası	Vekâlet Veren	Vekil	Akrabalık
1851, 4/1	Hasan Ağa	Ömer Ağa	Kardeşi
1851, 72/7	Bölükbaşı Ali Bey	Hüseyin Çelebi	Kardeşi
1851, 40/5	Ahmed, Mustafa, Mahmud Çelebi	Pehlivan Mehmed Çelebi	Kardeşi

²⁷⁸ Faruk Sümer, "Ağa", *DİA*, c. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 452.

²⁷⁹ TŞS Defter No. 1850, 20/1

²⁸⁰ TŞS Defter No. 1851, 15/4

²⁸¹ TŞS Defter No. 1851, 104/1

²⁸² TŞS Defter No. 1851, 101/1

²⁸³ Orhan F. Köprülü, "Bey", *DİA*, c. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.12.

²⁸⁴ TŞS Defter No. 1851, 72/7, Bölükbaşı Ali Bey, 119/1, Hazine şehriyari Mehmed Bey.

²⁸⁵ Turan Açıık, "Beylikten Ağalığa", s. 17.

²⁸⁶ TŞS Defter No. 1850, 6/4.

²⁸⁷ TŞS Defter No. 1851,114/2, El-hac Mehmed Bey, 145/1, El-hac Hasan Efendi.

Tablo 7: (Devamı)

Sicil ve Kayıt Numarası	Vekâlet Veren	Vekil	Akrabalık
1851, 30/5	Mehmed Ağa	Benyad Ağa	Kardeşi
1851, 28/3	Mehmed Ağa	Murtaza Çelebi	Oğlu

Yukarıda verilen tabloda vekil tayin eden erkekler ile vekilleri arasındaki akrabalık durumu incelenmiştir. İncelenmiş olunan sicillerden elde edilen veriler doğrultusunda tabloda da görülen sonuç akrabalar arasında en çok vekillik için kardeşlere vekâlet verildiğidir. Erkeklerin vekâlet uygulamasıyla alakalı verilecek olan bilginin burada sona ermesi durumunda şimdi bir başka konu başlığı olarak vekâlet uygulamasında kadınlara değinilecektir.

3.3. Vekâlet Uygulamasında Kadınlar

Kadınların kimi zaman asaleten, kimi zaman da vekilleri aracılığıyla kendilerine verilmiş olan hukuki haklarını kullanmak için tıpkı erkeklerde olduğu gibi mahkemelere başvurdukları görülmektedir.²⁸⁸ Vekâlet uygulamasından faydalanma hususunda kadınlara baktığımızda incelemiş olduğumuz 196 adet kayıta kadınların vekâlet vererek işlerini görmüş oldukları dava sayısı 103 adettir. Kadınların farklı konularda kendilerini temsil yolunu seçtikleri görülürken, vekâlet uygulamasında konu tasnifi olarak en çok kaydın mülk satışları olduğu görülmektedir. Kadınların vekâlet uygulamasına olan rağbeti onların toplum da sosyal hayatın dışında tutulması, iktisadi bilgisizlikten ya da eksiklikten kaynaklanmış olduğu anlamına gelmemektedir. Bu tercih toplumsal eğilimler sonucunda gelişmiştir.²⁸⁹ Kadınların mülk satışlarında gerek alan taraf gerekse satan taraf olarak vekil tayin ettikleri görülmektedir. Kayıtlarda kadınlar hem erkeklerle mülk alım satımı hem de kadınlar kendi aralarında mülk alım satım konusunda mahkemeye başvurmuşlardır.

Kadının kocasına mülk satışı gerçekleştirdiği kayıtlar da var olup bu husus gayrimüslimler arasında gerçekleşen mülk alım satım davalarında mevcuttur.²⁹⁰ Mülk alım satım kayıtlarında 3 kayıta kadınlar asaleten mahkemeye gelmişlerdir. Bu 3 kayıttan 2'sinde mülk alım işlemini yapan taraf asaleten²⁹¹, geri kalan 1 kayıta ise mülk satım işlemini gerçekleştirmiş ve bu uygulamada

²⁸⁸ İbrahim Solak-Zeynep Uysal, "Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)", **Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır**, s. 1000.

²⁸⁹ Kadriye Yılmaz Koca, **Osmanlı'da Kadın ve İktisat**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 91.

²⁹⁰ TŞS Defter No, 1851, 3/6.

²⁹¹ TŞS Defter No, 1851, 5/1, bu kayıta mülkü satan taraf Mahmud Ağa'dır ve Ali Çelebiyi kendisine vekil tayin etmiştir. Mülkü alan taraf Sabire Hatun ise mahkemede asaleten bulunmuştur. 1851, 24/4, bu kayıta mülk alım satım işlemi iki kadın arasında gerçekleştirilmiştir. Mülkü satan taraf olan Ayşe Hatun kendisine Hasan Çelebiyi vekil tayin etmiş, mülkü alan taraf olan Fatıma Hatun ise asaleten mahkemeye başvurmuştur.

vekil tayin etmemiştir.²⁹² Bu uygulamayı gerçekleştirirken vekil tayin ettikleri kişilerin 6'sının akraba bağı olduğu kişilerden seçmiştir. Akrabalık bağı olmayanlarda birinci derece yakınlık olup olmadığı ya da vekil tayin ettiği kişi ile herhangi bir tanışıklığının olup olmadığı hususunda bir bilgiye rastlanmamıştır. Mülk satışlarıyla alakalı bilgi tablo 8 de mevcuttur.

Kadınlar kendilerine ait mallar üzerinde istedikleri gibi kullanım hakkına sahiptiler. Buna bağlı olarak kimi zaman eşine, çocuğuna ya da kardeşi gibi yakın akrabalarına kimi zamanda hiçbir akrabalık ilişkisi bulunmayan kişilere evini, bahçesini, dükkânını hibe ederek kendilerine ait malların tasarruf hakkını da istedikleri gibi kullandıkları görülmektedir. Bu duruma örnek teşkil eden dava incelemiş olduğumuz kayıtlardan birinde mevcut olup kadın kendine ait mülkü beyaz taşlı bir yüzük karşılığında bir başkasına satmıştır.²⁹³

İncelemiş olduğumuz defterler sonucunda mahkemeye intikal eden davalarda kadınların çoğunlukta olması kadınların ekonomik ve ticari hayatta oldukça aktif şekilde olduklarını göstermektedir. Mülk alım-satım konusunda, borç-alacak ilişkilerinden hibeye kadar çeşitli ekonomik uğraşlar içerisinde kadınlara rastlamak mümkündür. Kadınlar bu işlerini bazen asaleten kimi zaman da vekâlet uygulamasından faydalanarak gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların haklarını aramak için her iki yola da başvurarak mahkemeye müracaat ettiklerini göstermektedir. İncelemiş olduğumuz iki defterdeki en çok kayıt yoğunluğunu oluşturan konu olan 405 nikâh kaydı içerisinde kadınların asaleten başvurduğu kayıt sayısı 9 adettir.²⁹⁴ Aşağıda vekâlet uygulamasına başvuran kadınların ve vekil tayin ettikleri kişilerin sosyal statüleri ile birlikte akrabalık durumu incelenmiş tablo üzerinde gösterilmiştir.

²⁹² TŞS Defter No, 1851, 146/6, bu kayıtta iki taraf da kadın satan taraf Bakiye vekil tayin etmemiş olup mülkü alan taraf olan Havva ise İsmail Çelebiyi vekil tayin etmiştir.

²⁹³ Medinei Trabzon mahallatından Faroz mahallesi sakinelerinden Ayşe bt. Recep nam Hatun tarafından hibe-i atiyül beyana vekil olub Osman Beşe Mustafa ve İmam Mustafa Efendi b. Abdullatif nam kimesneler şahadetleri ile sabitül vekale olan Ahmed Beşe b. Mahmud nam kimesne meclisi şeri hatırı lazımlık tevkiirde işbu sahibul kitab mezbure Ayşe Hatun'un abdi mutıkı olan Şahbaz Ali b. Abdullah nam şab-ı emret muvaceheside bil vekale bittav izsaf ikrar ve itiraf eylediki müvekkilem mezbure Ayşe Hatun'un mahalei mezburede vaki bir taraftan Kara Mahmud mülki ve bir taraftan Kahraman mülki ve bir taraftan Osman mülki ve bir taraftan tariki amme müntehi olan mülki bağçesi eşcarı müsmire ve gayrı müsmiresiyle ve içinde vaki mülk evini ve iki tencere ve üç sahan ve bir tava ve bir baklava tebsisi ve bir çift altun kübe ve bir gümüş hancer ve Akçekalada kendü zapt ve tasarrufunda olan on iki dib zeytun eşcarını tevabi ve levahikiyla mezbur Şahbaz Ali'ye hibe sahihe ile hibe ve tahliye ve teslim idüb mezbur Şahbaz Ali dahi kabz ve kabul eyledikden sonra mezbure Ayşe Hatun bir beyaz taşlı altun yüzük ivaz virüb mezbure Ayşe Hatun dahi zikr olunan beyaz taşlı altun yüzüğü ivaz alub kabz ve kabul eyledi deyu bil vekale Ahmed Beşe meclisi şeride bil muvacehede ikrar ve itiraf eyledikden sonra ve mezbur Şahbaz Ali hibe mezkure vecahen kabul ve şifahen tasdik ve tahkik idecek sıhhati hibe ve ittihaba hüküm birle ma vaka bittaleb ketb olundu Tahriren fi evail şehri Rebiülevvel sene seba ve semanin ve elf. TŞS Defter No. 1850, 57/2.

²⁹⁴ TŞS Defter No. 1850, 2/5, 19/2, 55/2, TŞS Defter No. 1851, 3/4, 43/5, 82/3, 111/3, 111/11, 122/3.

Tablo 8: Vekil Tayin Eden Kadınlar ve Vekillerde Sosyal Statü ve Akrabalık Durumu

Sicil ve Kayıt Numarası	Kadın	Vekil	Akrabalık
1850,1/2,1/3,3/1,2/4,7/2	Havva Hatun	Ömer Ağa	Oğlu
1850, 14/2	Havva, Emine, Nefise, Hatunlar	Hüseyin Efendi	—
1850, 23/2	Kerime Hatun	Hasan Efendi ²⁹⁵	—
1850,35/1	Havva, Emine, Fatıma Hatunlar	Ahmed Beşe	—
1850, 45/1	Ümmühan Hatun Hüseyin, Mustafa, Fatıma, Emine, Osman Reis	İbrahim Çelebi ²⁹⁶ Hasan Beşe	— Amcası
1850, 32/2	Hanife Hatun	Osman Beşe	Babası
1850, 6/4	Ayşe Hatun	Elhac Mehmed	—
1850, 6/5	Ayşe Hatun	Ömer Efendi	—
1850, 22/4	Fatıma Hatun	Ahmed Çelebi	Eşi
1850, 10/1	Sabire Hatun	Süleyman Ağa ²⁹⁷	Eşi
1850, 15/5	Ayşe Hatun	Esseyid Ebubekir	—
1850, 54/5	Saliha Hatun ²⁹⁸	Hamza ²⁹⁹	—
1850, 14/5	Ayşe Hatun	Hasan Efendi	—
1850, 33/4	Çaker Hatun	Ömer Çelebi ³⁰⁰	—
1850, 50/2	Belkıs Hatun	Hasan Çelebi	—
1850, 46/1	Saliha Hatun	Mustafa	—
1850, 47/4	Havva	İbrahim Çelebi	—
1850, 13/2	Ayşe Hatun	Ahmed Çavuş	—
1850, 47/1	Naslı Hatun	Hasan Ağa	—
1850, 57/2	Ayşe Hatun	Ahmed Beşe	—
1851, 45/6	Emine Hatun	Elhac Ali	—
1851, 117/5	Belkıs Hanım	Ahmed	—
1851, 128/6	... Hatun	Ali Çelebi	—
1851, 135/2	Fatma Hatun Havva Hatun	Ömer Efendi Derviş Çelebi	— —
1851, 45/6	Emine Hatun	Elhac Ali	—
1851, 4/3	Safiye Hatun	Murad Ağa	—
1851, 27/3	Fatıma ve Hadice	Ali Beşe	—
1851, 58/2	Emine Hatun	Osman Çelebi	—
1851, 136/5	Ayşe ve Melek Hatunlar Ümmü	İbrahim Beşe Murad	— Eşi
1851, 145/1	Belkıs Merziye Hatun	Elhac Hasan Efendi Ramazan Efendi	Eşi Eşi

²⁹⁵Fahru'l-akrân Mütevelli Hasan Efendi

²⁹⁶ Fahru'l-akrân İbrahim Çelebi

²⁹⁷Fahru'l-akrân Süleyman Ağa

²⁹⁸ Fahru'l-muhadderât Saliha Hatun

²⁹⁹ Fahru'l-akrân Hamza Zade

³⁰⁰ Nabızade Esseyid Ömer Çelebi

Tablo 8: (Devamı)

Sicil ve Kayıt Numarası	Kadın	Vekil	Akrabalık
1851, 145/2	Nuriye Hatun Fatıma	Mustafa Çelebi Bektaş Ağa	— —
1851, 2/2	Ayşe Hatun	Mustafa Yazıcı	Kardeşi
1851, 4/2	Ümmühan Hatun	Ali Beşe	—
1851, 4/5	Safiye Hatun	Süleyman Ağa	Babası
1851, 61/5	Emine Hatun	İbrahim Çelebi	—
1851, 1 25/6	Ümmühan	İbrahim Beşe	—
1851, 8/2	Atike Hatun	İbrahim Çelebi	—
1851, 103/3	Ayşe Hatun	Ali Çelebi ³⁰¹	Damadı
1851, 125/2	Afiye	Eyne Ağa	—
1851, 135/3-4	Emine Hatun	Derviş Çelebi	—
1851, 54/2	Ayşe, Emine, Refiye Hatunlar	Mustafa Ağa	—
1851, 32/7	Alime, Havva, Ayşe, Dürane	Ali	—
1851, 28/3	Ayşe	Ali	—
1851, 36/2	Rabia Hatun	Murtaza	Damadı
1851, 39/1	Emine, Neslihan, Atike	Derviş Ağa ³⁰²	—
1851, 53/2	Havva, Fatıma, Hadice, Hazalna	Hasan Beşe	—
1851, 129/3	Rahime Hatun	Ali	—
1851, 131/3	Ayşe	Mehmed Beşe ³⁰³	—
1851, 14/1	Emine Hatun	Osman Beşe	Eşi
1851, 12/2	Ümmühan	Fazlı Çelebi	—
1851, 71/3	Ayşe Hatun	Mustafa	—
1851, 108/1	Esmâ	Mehmed Çelebi	—
1851, 114/2	Kaya Hanım	Elhac Mehmed Bey	—
1851, 129/2	Ayşe Hatun	Mehmed Beşe ³⁰⁴	—
1851, 130/6	Fatıma	Ömer Efendi	—
1851, 137/1	Rukiye Hatun	Silahşör Mehmed	—
1851, 16/5- 17/2	Belkis ve Miyase Hanım ³⁰⁵	Ahmed Bey ³⁰⁶	—
1851, 129/4	Rabia Hatun	Mehmed Beşe	Eşi
1851, 144/5	Kamer Hatun	Ahmed Reis	Oğlu

Yukarıda vermiş olduğumuz tabloda da görüldüğü üzere kadınların vekil tayin ettikleri kişilere akrabalık açısından bakıldığında en çok vekâlet verilen birinci derece akraba sıralamasında çoğunlukla eşler olmuştur. Bu durum mülk satışlarında da aynı olup kadınlar vekil tayininde tercihi

³⁰¹ Kefelizade Meşhur Ali Çelebi

³⁰² Fährü'l-akrân Derviş Ağa

³⁰³ Çukadar Mehmed Beşe

³⁰⁴ Cuka Mehmed Beşe

³⁰⁵ Fährü'l-muhadderât ve Tâcü'l-mestûrât

³⁰⁶ Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim

eşlerinden yana kullanmışlardır. Gayrimüslim kadınlarda da durum farklı olmamış vekil tayini hususunda çoğunluğun tercihleri eşleri olmuştur.

Aşağıda verdiğimiz örnek kayıttta Ayşe Hatunkendi adına asaleten başvurmuş kızı Saliha'nın adınada Esseyid Ebubekir'i vekil olarak tayin etmiştir. Küçük kızı olan Fatıma'da annesi Ayşe Hatunun vesayeti altındadır.

Medine-i Trabzon divanında veziri alişan saadet-i nişan saadetlü Mehmed Paşa yesirullahi bil hayr mayeşa hazretlerinin huzuru alilerinde akdi meclisi şeri şerif olundukda Ortahisar Mahallesi sakinelerinden Ayşe binti Veli nam Hatun kendü asaleten ve sulbiye sagire kızı Saliha vekâleten ve sulbiye sagire kızı Fatımayı vesayeten meclisi şeri hatırı lazımut tevkirde işbu sahibül kitab Mehmed Reis bin Hasan muvacehesinde dava ve takriri kelim eylediki bundan akdem iki seneden mukaddem oğlum Hüseyin bin Tatar Ahmed nam müteveffanın kendü mülki olan sefinesi ve üç yüz esedi gurus sermaye teslim eyledi mezbur Mehmed Reysden taleb ettiğinde vermede tealil ider suval olunub icrayı hak olunması matlubumdur dedikde gibbes suval Mehmed Reis cevabında zikr olunan sefineyi ve üç yüz esedi gurusu mezbure Ayşe Hatuna vekil ve mezbure Fatıma'ya vasi-i şerisi olan Esseyid Ebubekir Çelebiye teslim eyledim diyecek mezbure Ayşe münkire oldukda Mehmed Reysin sıdkı mukabiline mütabık beyyine taleb olundukda uduli rical müsliminden Abdurrahman Beşe bin Abdi ve Osman Beşe bin Mustafa nam kimesneler li ecli şehade meclisi şeri hazıran olub iştişhad olunduklarında her bir şöyle şehadet eyledikler ki mezbur Mehmed Reis zikr olunan sefineyi üç yüz esedi gurusu mezbur Esseyid Ebubekir bizim huzurumuzda teslim eyledi bu hususa şahidleriz şehadet dahi ederiz deyu her bir edai şehadeti şeriyye eylediklerinden sonra badel tadil vel tezkiye şehadetleri hini kabulde vaki oldukda mezbure Ayşeyi asaleten ve vesayeten Mehmed Reis üzerine muarızadan men birle ma vaki bit taleb ketb olundu.Tahriren fi yevmüs salis min Zilhicce-i haram sene seman ve semanin ve elf.³⁰⁷

Yukarıda verilen örnekte kadın asaleten mahkemeye başvurmuştur. Kızı Saliha için neden kendisi vekil olmayıp bir başkasını vekil tayin ettiği bilinmemektedir. Kendisi asaleten ve küçük kızı için vesayeten mahkemeye müracaat etmiştir. Kendisine meblağın verildiğinin inkâr üzerine Mehmed Reysden bu durumu ispatlaması istenir v eşahitler getirerek meblağı verdiğini ispatlar ve kayıtlara geçer.

3.4. Vekâlet Uygulamasında Kadınların Statüleri

Trabzon Şer'iyye Sicillerinde incelemiş olduğumuz kayıtlarda kadınlara hitap şekli üzerinde durulmuştur. Yukarıda tabloda da göstermiş olduğumuz gibi yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere dayanarak kadınlar için en çok kullanılan unvan *hatun* olmuştur. Bu unvan sicillerdeki bütün Müslüman Osmanlı kadınlarının yer aldığı kayıtların hemen hepsinde kullanılmıştır. Buna örnek olarak, *Ümmühan Hatun*³⁰⁸ ya da *Emine Hatun*³⁰⁹ gösterilebilir. Bunun dışında yukarıdaki tabloda da belirttiğimiz gibi *Kaya Hanım*,³¹⁰ *Belkıs* ve *Miyase Hanım*³¹¹ şeklinde

³⁰⁷TŞS Defter No. 1850, 15/5

³⁰⁸TŞS Defter No, 1850, 45/1

³⁰⁹TŞS Defter No. 1851, 14/1.

³¹⁰TŞS Defter No. 1851, 114/2

unvan da vardır. Ayrıca hanım unvanını alan bu 3 kadın isimlerinin başında *fahrülmuhadderat*³¹² ifadesi geçmektedir. Bunların varlıklı ailelere mensup olduğu babalarının isimlerinden sonra almış oldukları unvandan yola çıkarak söylenebilir. Ayrıca küçük çocuklar için *sülb-isagir* ve daha çok nikâh kayıtlarında karşılaştığımız genç kızlar için *bikr-i baliğa* tabiri ve dul kadınlar için de *seyyib* ifadesi kullanılmıştır. Dönem itibarıyla de ele alındığında kadınlara atfedilen itibar, saygınlık, zenginlik gibi hususlar babadan ya da kadının kocasından geçmektedir. Bu durum günümüzde de farklı değildir demek yanlış olmaz. Sicillerde karşılaştığımız Müslüman kadınlar arasında yaygın olarak kullanılan hatun unvanı gayrimüslim kadınlar içinde kullanıldığını yine sicillerde görmekteyiz. Bu konuyla alakalı bilgi bir sonraki gayrimüslim kadınlar başlığı altında verilecektir.

3.5. Vekâlet Uygulamasında Gayrimüslim Kadınlar

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde hayatlarını idame ettiren gayrimüslimler erkek veya kadın olsun, evlenme ve boşanma konularında olduğu gibi miras paylaşımı ya da mirasla alakalı herhangi bir anlaşmazlık hususunda da kendi cemaat mahkemeleri yerine şer'i mahkemelere taşıyorlardı.³¹³ Bu suretle Trabzon özelinde ve Osmanlı genelinde yaşayan gayrimüslimlere bakıldığında gerek toplumsal yaşam ve gerekse hukuk uygulamaları olsun hiçbiri bunların dışında bulunmamışlardır. Aynı zamanda toplumsal yapıyla bir bütün olarak şehirde yaşamış ve aynı Müslümanlarda olduğu gibi normal bir uygulama içinde yer almışlardır.³¹⁴

İncelemiş olduğumuz kayıtlardan elde ettiğimiz sonuçlara dayanarak gayrimüslimlerin her konuda şer'i mahkemelere başvurduklarını söyleyebiliriz. Zımmi kadınlar vekâlet uygulamasını kullanarak vekil tayin ettikleri kişiler akrabalık açısından bakıldığında çoğunluğu eşleri olmuştur. Zımmi kadınlarla ilgili mülk satım kaydında kadın mülkünü eşine satmıştır.³¹⁵ Bu kayıta kadın vekil olarak kendisine gayrimüslim birini tayin ederken şahit kullanımı hususunda kendisine Müslüman olan *Ali Beşe* ve *Şahin*'i seçmiştir. Nikâh kayıtlarında da az olsa karşılaştığımız gayrimüslimlerin bu kayıtlarında dikkat çeken unsur ise ya vekil tayininde ya da şahitlerde Müslüman birinin bulunması olmuştur. İncelemiş olduğumuz iki defterde toplam gayrimüslim nikâh kaydı sayısı 5 adettir.³¹⁶ Zımmi kadınlar bu 5 kaydın hepsinde de vekil tayin etmiştir. Vekâlet verdikleri kişilerin hepsinde zımmidir. Gayrimüslim erkeklerin ise 5 kayıttan 2'sinde asaleten

³¹¹TŞS Defter No. 1851, 16/5, 17/2

³¹² Muhadderât; kapalı, örtülü, namuslu kadın. Müslüman kadın anlamlarına gelmektedir. Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 1308; Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1996, s. 665.

³¹³ Ali İhsan Karataş, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı Bursa Örneği**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 91.

³¹⁴ Miraç Tosun, **Trabzon'da Cemaatler Arası İlişkiler (1700-1770)**, Serender Yayınları, Trabzon, 2018, s. 240.

³¹⁵ TŞS Defter No. 1850, 23/4.

³¹⁶ TŞS Defter No. 1851, 66/4, 92/1-6, 123/2, 142/2.

katıldıkları görülmektedir.³¹⁷Zımmi erkeklerin 3 nikâh kaydında da vekil olarak kendilerine Müslüman birini tayin ettikleri görülmektedir.³¹⁸ Şahitler bakımından ele alındığında 3 kayıta şahitlerin Müslüman kişilerden seçildiği görülmektedir.³¹⁹Müslüman şahitlerinkullanıldığı kayıta 1 zımmi 2 Müslüman şahit olan kayıt diğer iki kayıttan farklıdır.³²⁰

Gayrimüslim kadınlar için de *hatun* sıfatının da kullanıldığını incelemiş olduğumuz kayıtlardan anlaşılmaktadır.³²¹ Kayıtlara baktığımızda söz konusu Müslümanlar olduğu zaman oğlu anlamında *bin-ibn*, kadınlar içinse *bint* ifadeleri kullanılmaktadır. Gayrimüslimlerde ise oğlu anlamında *veled* ibaresi geçmektedir. Gayrimüslim kadınlar için de *bint* ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Aşağıda verilen kayıt bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Medinei Trabzon mahallatından Ganita mahallesi sakinelerinden Sona bt. Yanol nam zımmiye tarafından beyi atiyül beyana vekil olub Ramazan b. Hüseyin ve İbrahim b. Gezer Ali nam kimesneler şehadetleri ile sabitül vekale olan Aleks Veledi Yorgi nam zımmi meclisi şeri hatırlazımüt tevkirde mezburenin zevci işbu sahibüs sefer Panayod Veledi Sava nam zımmi muvacehesinde bittav izsaf ikrar ve itiraf idüb müvekkilem mezburenin Yomra nahiyesinde Hostpirulak (hoçpirolak/palavrak) nam karye de vaki birr tarafdand Tanas zımmi mülki ve bir tarafdand Fazlı mülki ve bir tarafdand İbrahim mülki ve bir tarafdand Bostan mülki ile mahdud ve mumtaz olub silki mülkinde ve tahtı yedinde müselik olan hendek dahilinde bir bab fevkani ve bir bab tahtani mülk menzillerini ve bir sarbi tabir olunur ambarı çardak ile eşcarı müsmire ve gayrı müsmiresiyle ve tevabi ve levahıkıyla yüz kıta esedi guruşa tarafeynden icab ve kabul-ü havi beyi bati sahih şeri ile zevci merkum Penayod zımmiye bey idüb kabzı maadud ve teslim ve mahdud eyledi badelyevm menzili mezbur merkum Penayod zımminin mülki müşterasıdır keyfe mayeşa ve yehtar mülkiyet üzere mutasarrıf olsun deyu bilvekale ikrar ve itiraf eyledikten sonra mukırrır mezburun vechi meşruh üzere cari olan ikrar ve kelimatını el mukırrır leh el merkum Penayod vecahen kabul ve şifahen tasdik ve tahdik idecek ma vaka bittaleb ketb olundu tahriren fi yevmussalis aşere min şehri Rebiülevvel sene seba ve semenin ve elf.³²²

Aşağıda göstermiş olduğumuz grafikte incelenen iki defterdeki nikâh kayıtlarının dışarda tutulduğu vekil tayin edilerek gerçekleştirilen 192 kayıta vekâlet uygulamasına başvuran kadınların 103 kayıt ile mahkemeye başvurduğu erkeklerin vekil tayin ettiği 93 kaydın grafik üzerinde yüzdellik oranları gösterilmiştir

³¹⁷TŞS Defter No. 1851, 92/6, 123/2.

³¹⁸TŞS Defter No. 1851, 1851, 66/4, 92/1, 142/2.

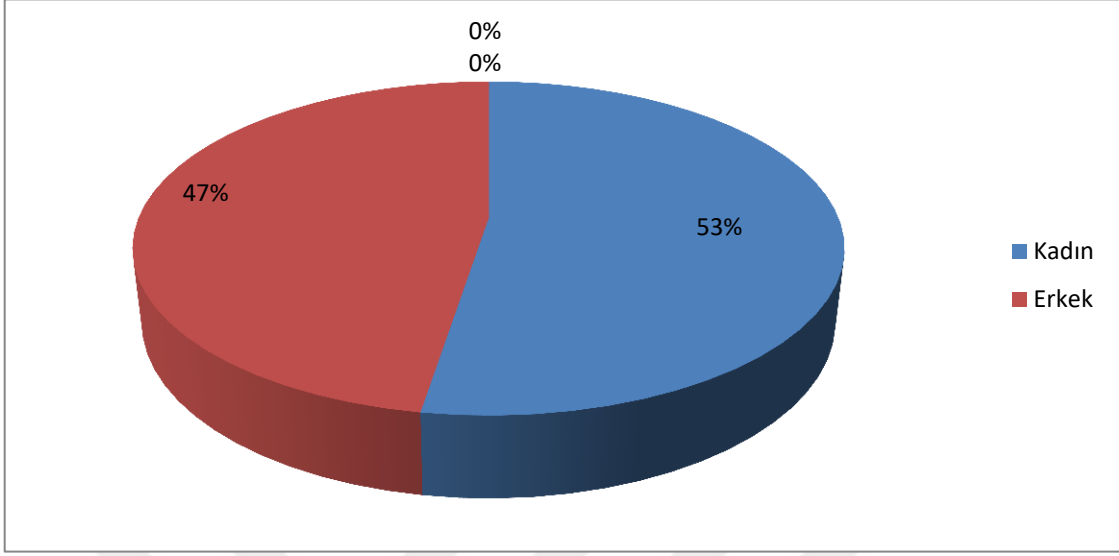
³¹⁹TŞS Defter No. 1851, 92/6, 123/2, 142/2.

³²⁰TŞS Defter No. 1851, 123/2.

³²¹TŞS Defter No. 1850, 23/4.

³²²TŞS Defter No. 1851, 3/6.

Grafik 4: Vekil Tayin Eden Kadın ve Erkeklerin Yüzelik Dağılımı

Yukarıda nikâh kayıtlarının dışarıda tutularak verilen grafikte 192 kayıt içerisinde kadınlar ve erkeklerin vekil tayin etme yüzelikleri verilmiştir.

SONUÇ

Tarih boyunca vekâlet uygulamasını neredeyse tüm devletler hukuk sistemi içerisinde ele alarak kullanmıştır. Değişen ve gelişen dünya düzeninde vekâlet uygulaması da bundan kendine düşen payı almıştır. Vekillik ya da temsil, sosyal ilişkilerin geniş bir alana yayılması, gelişmesi ve yaygınlaşması gibi sebeplerle, hukuki işlemlerde herhangi bir şahsın kişi adına temsil edilmesi mecburiyetinin artması sonucunda önemini artırmıştır. Bu duruma ilerleyen teknoloji bile yetememiş, insanın insana olan ihtiyacı her devirde kendini göstermiştir. Kişinin her zaman tek başına her şeye yetemeyeceği iş bölümü ve yardımlaşmaya mutlaka ihtiyaç duyaç duymuştur. Şer'iyeye mahkemeleri hukuk adına yargılama yeri olup, asırlar boyunca her türlü hukukî itilafların çözüldüğü yer olmuştur. İslam hukukunda teorik olarak çok hâkimli mahkemeler olup uygulamada az da olsa bu tür mahkemelere rastlanırken, tatbikat genel olarak tek hâkimli mahkemeler şeklinde olmuştur. Osmanlı adli teşkilatının temel taşı olan kadılar, yükümlü oldukları yasama buyruklarını resmi sicil belgelerine kaydetmişlerdir. Adil bir yargılama ve akabinde gelen hüküm, varılan kararın delillere dayanarak gerçekleşmesini sağlamıştır. Mahkemeler, adaletin tescil ettiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun beraberinde hukuk kurallarını ve kendini müdafaa etmesini de bilmek her zaman önemli olmuştur. Bu durum belli bir bilgi birikimini de bünyesinde barındırmayı gerektirmektedir. Mahkemelerde insanların kendi yerlerine bir başkaları tarafından temsil edildiği görülmüştür.

Sosyal bir varlık olarak yeryüzünde yaşayan insanoğlu, diğer türler gibi tek başına yaşamaktan ziyade toplu halde yaşamıştır. Bu sebepten, tek başına gideremediği birçok ihtiyaçlarını toplumun diğer fertlerinden aldığı destekle karşılamıştır. Gelişen bu sosyal şartlar ve ihtiyaçlar sonucu insanlar ikinci şahıslara ihtiyaç duymuştur. İnsanlar farklı sebeplerden ötürü mahkemeye bizzat başvurmuyarak aynı işlemi kendi adına görmesi için yerine bir başkasını vekil tayin ettiği görülmüştür. Bu durum yalnızca Osmanlı'da görülmemiş hem günümüz hem de geçmiş zamanlarda insanların işlerini daha kolay halletmesi bakımından yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Bu sistemin en çok uygulama merci ise hiç şüphesiz mahkemeler olmuştur. Belirli bir ihtiyacın sonucu olan, her devirde ve toplumda vekâlet ilişkisi var olmuştur. İnsanların içinde bulunduğu sorunları çözüme ulaştırmada olanak sağlamak, görev dağılımı ve iş birliği yapmaya sevk etmiştir. Vekillik de aslında tam olarak bu sebepten dolayı meydana çıkmıştır.

Osmanlı devletinin kurulmasının ardından beraberinde yeni bir hukuk sistemi ve mahkeme yapısı meydana gelmemiştir. Osmanlı Devleti bir İslam devleti olması sebebiyle idari ve şer'i teşkilatlanmasında diğer İslam Devletleri'ni kendisine örnek almıştır. Bilindiği üzere Osmanlı

devleti önceki Türk ve İslam devletlerinin hukuki kuruluşlarını miras almıştır. Yüzyıllar boyunca yargılama hukukunda Osmanlı devleti temel bakımından İslam hukukunun hükümlerini uygulamıştır. Osmanlı devleti yeni bir hukuk sistemi getirmemiş olsada karşılaştırma yapıldığında Osmanlı devletindeki hukuk sistemi ve mahkemelerin daha gelişmiş, uzmanlaşmış bir niteliğe sahip olduğu görülmüştür. Osmanlı devleti çok kapsamlı ve zengin olan bu mirası, zamanın ve ihtiyaçların doğrultusunda bir takım değişiklikler yaparak geliştirmişlerdir. Vekilliğin hukuki alanda kullanım şekli olan vekâlet, iki taraflı hukuki bir uygulamadır. Vekâlet, Osmanlı yargı sisteminde de yaygın bir biçimde kullanılmış ve kendine uygulama alanı bulmuştur.

Engin bir bilgi birikimi içeren ve Osmanlı tarihi adına önemli kaynak grubu arasında zikredilen şer'iyeye sicillerinde dönemin sosyal hayatıyla alakalı bilgiler verilmiştir. İncelemiş olduğumuz sicillerden vekâlet uygulamasının nasıl cereyan ettiği hususunda belli başlı çıkarımlarda bulunmaya çalışılmıştır. Osmanlı genelinde ve Trabzon özeline indirgenerek şehir hakkında sosyal hayata dair bilgilere ulaşılmıştır. Vekâlet uygulamasının Osmanlı'da yaygın bir şekilde kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Bu denli yaygın bir biçimde kullanılmış olmasına rağmen ne yazık ki Osmanlıyla alakalı üzerinde çalışma yapılmış 3 makale dışında vekâlet uygulaması hakkında yüksek lisans tezi, doktora tezi ya da herhangi bir kitap çalışmasına rastlanmamıştır. İlahiyat, hukuk gibi vb. fakültelerde önemli ölçüde bu konu üzerine yer verilerek çalışmalar ortaya koyulmuştur. Ancak, Osmanlı üzerinden yola çıkılarak vekâlet uygulaması hususunda herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür.

Vekâlet uygulamasının kadınlar ve erkekler arasında yaygın bir biçimde kullanıldığı sonucuna yine incelemiş olduğumuz veriler doğrultusunda ulaşılmıştır. Kadınların mahkemeye intikal ettikleri kayıtlarda hemcinsleriyle olan davalı ve davacı pozisyonlarında kendilerine vekil olarak yine hemcinslerini seçmek yerine akraba olmayan biri vekil tayin edilmiş ya da akrabalık durumu devreye girmiştir. Kayıtlarda vekillerin hepsini erkekler oluşturduğu kadınların vekil olarak kullanılmadığı görülmüştür. Bu bir çıkarım değil yalnızca bizim ele aldığımız dönemde mahkemeye intikal eden davalarda vekil tayini için erkeklerin seçildiği, beklide kadınların ilgilenmek zorunda olduğu çok fazla iş olması sebebiyle bu tür hukukî işlemlere ayıracak vakitlerinin olmaması erkek vekillerin oransal olarak artmasının nedeni olarak yorumlanabilir. Vekil tayin edilen kişilerde ki akrabalık durumları çoğunluğu eşlerden yana olmuştur. Bu çoğunluğu beraberinde kardeş, erkek çocuk, baba ve amca takip etmiştir. İncelenen kayıtlardan elde edilen sonuçlara dayanarak gayrimüslimlerin her konuda şer'i mahkemelere başvurdukları görülmüştür. Zımmî kadınlar vekâlet uygulamasını kullanarak vekil tayin ettikleri kişiler akrabalık açısından bakıldığında çoğunluğu eşleri olmuştur.

Vekil tayini hususunda akrabalık yüzdesi akraba olmayan yüzdesinden az tutulmuştur. Hangi durumlarda akrabaların vekil olarak tayin edildiği bunun sebepleri hususunda sicillerde herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Akraba olmayan bir kişinin vekil tayin edildiği bir davada bunun

karşılığında herhangi bir meblağ alıp almadığı hususunda da herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Tüm bunlarda bir bulgu olarak kayıtlara geçmiştir. İncelenen kayıtlarda dikkat çeken bir başka husus ise şahitlik durumu olmuştur. Belgelerin inşa düzeni ile ilgili vermiş olduğumuz bilgi dışında oluşan bazı kayıtlarda şahitlerin olmadığı görülmüştür. Şahit kullanımına gerek görülmeyen kayıtlara bakıldığında ise bunların seçkin bir zümreye sahip olduğu anlaşılmıştır.

Belli bir sosyal statü sahibi olan kişilerin yerlerine vekil olarak tayin ettikleri kişilere bakıldığında yine belli bir sosyal statüye sahip olduğu görülmüştür. Vekil tayin eden erkeklerle ilgili yapmış olduğumuz araştırma sonucu en çok rastlanmış olduğumuz unvan *Ağa* olmuştur. Müvekkillerde olduğu gibi vekillerde de en çok karşılaştığımız unvan yine *Ağadır*. Kadınlarda en çok kullanılan unvan ise *Hatundur*. Bu unvan sicillerdeki bütün Müslüman Osmanlı kadınlarının yer aldığı kayıtların hemen hepsinde kullanılmıştır. Müslüman kadınlar arasında yaygın olarak kullanılan hatun unvanı gayrimüslim kadınlar için de kullanıldığı bilgisine incelenen sicillerden ulaşılmıştır. Dava sayısı bakımından 405 adet kayıt ile nikâh akidleri vekâlet uygulamasının en yoğun biçimde kullanıldığı dava olmuştur. İkinci en çok kayıt sayısını 86 adet kayıt sayısı ile mülk satışları oluşturmuştur. 1850 numaralı Trabzon Şer'iyye Sicil defteri toplam 87, 1851 numaralı Trabzon Şer'iyye Sicil defteri ise toplamda 155 varaktır. Her iki defterde asaleten gerçekleşen dava sayısı ise 483 vekâleten gerçekleşen kayıt sayısı ise 597 adet olup defterlerdeki toplam kayıt sayısı ise 1080 adettir.

Yapmış olduğumuz bu çalışma ile akademik alanda Osmanlı'daki vekillik/vekâlet uygulaması adına var olan boşluğu bir nebze de olsa doldurmaya çalıştık. İncelenen dönemde Trabzon toplumunda vekâlet uygulamasının yaygın bir biçimde kullanılmış olduğunu elde ettiğimiz verilerle ortaya koymuş olduk. Vekâlet uygulamasına olan talebin çokluğu bizi 4 yıllık kısa bir zaman zarfı içerisinde hareket etmeye mecbur bıraksada ortaya çıkarmış olduğumuz çalışmanın daha sonra derinlemesine yapılacak olan çalışmalara ışık tutması temennisindeyiz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

T.Ş.S. Defter No: 1850 (1088-1089)

T.Ş.S. Defter No: 1851 (1088-1091)

Diğer Kaynaklar

Açık, Turan (2007), **Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Mülk Satışları (1160-1170/1747-1757)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

_____ (2012), **Gelenek ve Modernlik arasında bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da Siyaset**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

_____ (2016), “Beşe Unvanı Hakkında”, **Türk Tarih Dergisi**, (62), İstanbul, 37-64.

_____ (2014) “Beylikten Ağalığa: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da UnvanEnflasyonu”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 16 (8),22-23.

_____ (2012) **Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da Siyaset**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon.

Akdağ, Mustafa (1995), **Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, 1, Cem Yayınevi, İstanbul.

Akgündüz, Ahmed (2011), **İslam ve Osmanlı Hukuk Külliyyatı: Kamu Hukuku (Anayasa – İdare – Ceza – Usul - Vergi – Devletler Umumi)**, 1, OSAV, İstanbul.

_____ (1993), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 6, OSAV, İstanbul.

_____ (2009), “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Sicilleri”, **İHAD**, (14), Ekim, 13-48.

_____ (1988), **Şer’iyye Sicilleri**, 1, İstanbul.

Aktan, Hamza (2005), “Miras”, **DİA**, 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 143-145.

Akyılmaz, Gül (2007), “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, **GÜHFD**, 11, (1-2), 471-502.

- Akyüz, Jülide (2005), “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan ‘Mehir’ Hakkında Bazı Düşünceler”, **AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24, (37), 213-230.
- Ali Bardakoğlu vd., (1998), **İlmihal İman ve İbadetler**, 1, Promat Yayın, İstanbul.
- Ansay, Sabri Şakir (1958), **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku**, AÜİF, Ankara.
- Apaydın, H. Yunus, (2010), “Şahit”, **DİA**, 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 278-282.
- Atar, Fahrettin (2007), “Nikâh”, **DİA**, 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 112-117.
- _____ (2009), “Sulh”, **DİA**, 37, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 481-485.
- _____ (2011), “Tedbir”, **DİA**, 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 258-259.
- _____ (2001), “Kadı”, **DİA**, 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 66-69.
- Aybakan, Bilal (2013), “Vekâlet” , **DİA**, 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1-2.
- Aybakan, Bilal (2001), “İvaz”, **DİA**, 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 488.
- Aydın, Mehmet Akif (2013), **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2003), “Osmanlı Devletinde Mahkeme”, **DİA**, 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 341-344.
- _____ (2003), “Mehir”, **DİA**, 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 389-391.
- _____ (1992), “**Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü**”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2017), **Osmanlı Devleti’nde Hukuk ve Adalet**, Klasik Yayınevi, İstanbul.
- Aydın Mehmet Akif ve Hamidullah, Muhammed (2002), “Köle”, **DİA**, 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 237-246.
- Bardakoğlu, Ali (2013), “Vesayet”, **DİA**, 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 66-70.
- _____ (1998), “Hibe”, **DİA**, 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 421-426.
- _____ (1995), “Eşkiya”, **DİA**, 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 463-466.
- _____ (1994), “Diyet”, **DİA**, 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 473-479.
- Barkan, Ömer Lütfi (1997), “Kanunname”, **İA**, 6, MEB, İstanbul, 185-196.
- Bayındır, Abdulaziz (1999), “Osmanlı’da Yargının İşleyişi”, **Osmanlı**, 6, Ankara, 429-446.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1967), **Hukuk-u İslamiyye İstılahatı Fıkhiyye Kamusu**, 5, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

- Bülbül, Zekeriya (2000), **Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Nobel Yayınevi, Ankara, Büyük sözlük Türkçe Fransızca Milliyet (1990).
- Ceziri, Abdurrahman (1993), **Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı**, 3, (Çev: Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), **Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı**, 4, (Çev: Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Cin Halil - Ahmet Akgündüz (2011), **Türk Hukuk Tarihi**, Osmanlı Araştırma Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1988), **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Çolak, Ali (1997), **1868 Nolu Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Abdullah (2010), **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), **Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- _____ (2006), **Şeyhülislam Ebusuud Efendi Devlet-i Aliyye'nin Büyük Hukukçusu**, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Demirkaya, Yüksel (1998), "Osmanlı Devletinde Belediye (Hisbe) Teşkilatı", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (41-42), 303-317.
- Develioğlu, Ferit (1996), **Osmanlıca-Türkçe Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dursun, Yücel (2015), **Trabzon Eyaleti'nde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği (1461-1682)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (2012), **Ebusuud Efendi Fetvaları**, Fetva 43, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Üçok, Coşkun, Mumcu, Ahmet Bozkurt, Gülnihal (2017), **Türk Hukuk Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Eminoğlu, Mehmet (2012), **Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş**, TDV Yayınevi, Ankara.
- Engin, Nihat (2002), "Köle", **DİA**, 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 246-248.
- Ercan, Yavuz (2001), **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Erten, Hayri (2000), "Sosyolojik Veri Olarak Şer'iyeye Sicillerinin Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (10), Konya, 531-546

- Faroqhi, Suraiya (2014), **Orta Halli Osmanlılar**, (Çev: Hamit Çalışkan), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gedikli, Fethi (2005), “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, **TALİD**, 3, (5), 187-213
- Gökbilgin, M. Tayyib (1992), **Osmanlı Paleografya ve Diplomatika İlmi**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Günay, Hacı Mehmet (2012), “Vakıf”, **DİA**, 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 475-479.
- Gündoğdu, Raşit (2011) “Osmanlı Mahkemesi Nasıl İşlerdi?”, **Yedikıta Aylık Tarih ve Kültür Dergisi**, (37), 20
- İbrahim Halebi, (2013), **Mevkufat Multeka Tercümesi**, (Sadeleştiren: Ahmed Davudoğlu), Sağlam Yayınları, İstanbul.
- İnalçık, Halil (2001), “Kanunname”, **DİA**, 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 333-337.
- _____ (1997), Mahkeme, **İA**, 7, MEB, Eskişehir, 149-150.
- _____ (1958), “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi- Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,13, (2), 102-126.
- _____ (2012), **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev. Ruşen Sezer), YKY, İstanbul.
- _____ (1943), “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, **AÜDTCF Dergisi**, 1, (2), Ankara, 89-.
- İnan, Kenan (2013), **Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon.
- _____ (1998), “Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)”, **Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies**, XVIII, İstanbul, 161-186.
- _____ (1999), “1831 Nolu Şer’iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Trabzon’da Mülk Satışı”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, (120), İstanbul, 103-124.
- _____ (1999), “Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç-Alacak İlişkileri”, **İslamiyet**, II, (4), Ankara, 91-109.
- _____ (2004), “Kadı Sicillerine Göre Akçaabat’ta Mülk Satışları”, **Akçaabat Yazıları I**, İstanbul, 105-115.
- _____ (1996), “Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni”, **OTAM**, (7), 119-133.

- _____ (1999), “Trabzon Sicillerinde Girit Seferi Hakkında Kayıtlar (1648-1669)”, **Uluslar Arası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, İzmir, 295-309.
- _____ (2003), “Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Esnafları ve Faaliyetleri”, **İÜEF ve İEOB İşbirliği ile Osmanlı Öncesi, Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, Bildiriler**, II, İstanbul, 257-277.
- _____ (2005), “Kadı Sicillerine Göre Trabzon’da Beşlü Taifesi (1648-1658)”, **XIV. Türk Tarih Kongresi, 9-13 Eylül Kongreye Sunan Bildiriler**, II, Ankara, 397-411.
- _____ (1999), “1831 Nolu Şer’iye Siciline Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Mülk Satışları”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, (120), İstanbul, 104.
- İnanır, Ahmet (2015), **İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Osmanlı’da İslâm Hukuku**, Gece Kitaplığı, Ankara.
- İpşirli, Mehmet (1993), “Çelebi”, **DİA**, 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 259.
- İskiripli Muhammed Atıf Hoca (1994), **İslâm Fıkhı**, 4, (Haz.), Abdullah Sivridağ ve Mümtaz Habib Güven, İstanbul.
- Jennings, Ronald (1999), “The Office of Vekil (Wakıl) in 17th Century Ottoman Sharia Courts” **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, The Isis Press, İstanbul, 277-
- _____ (1990), “Pious Foundation in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640”, **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, XXXIII, 271-336.
- _____ (1993), “Plague in Trabzon and Reaction to it According to Local Judicial Registers”, **Humanist and Scholar, Essays in Honor of Andreas Tietze**, ed.: Heath Lowry-Donald Quatert, The Isis Press, İstanbul; 27-36.
- _____ (1986), “The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon 1560-1640”, **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, , 129-154.
- Karaman, Hayreddin vd. (1999), **İlmihal İslam ve Toplum**, 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.
- _____ (1978), **Mukayeseli İslâm Hukuku**, 1, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1991), **Mukayeseli İslâm Hukuku Borçlar Hukuku Muamelât**, 2, Nesil Yayınları, İstanbul.
- Karataş, Ali İhsan (2009), **Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı Bursa Örneği**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.

- _____ (2006), "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15, (1), Bursa, 267- 284.
- Kırpık, Cevdet (1998), **1830 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1643-1644)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca Yılmaz, Kadriye (1998), **Osmanlı'da Kadın ve İktisat**, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, Mehmet Fuad (2004), **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Kaynak Yayınları, Ankara.
- _____ (1997), **İslam Ansiklopedisi**, 4, MEB, İstanbul, 614-617.
- Mehmet Fuad Köprülü, W. Barthold (1963). **İslam Medeniyeti Tarihi**, Alfa Yayınevi, Ankara.
- Köprülü, Orhan F. (1992), "Bey", **DİA**, 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11-12.
- Köse, Murtaza (2008), "İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet – Temsil İlişkisi", **EKEV Akademi Dergisi**, (34), 228.
- Mehmet, Erdoğan (1998), **Fıkıf ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat Yayınevi, İstanbul.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye**, (Sadeleştirenler: İbrahim Ural-Salih Özcan), İstanbul, 1995.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1995), **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, 4, Ankara.
- Molla Hüsrev, (1980), **Gurer ve Durer Tercümesi**, (Çev: Arif Erkan), 4, Eser Neşriyat Yayınevi, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2016), **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Kronik Kitap, İstanbul.
- _____ (2010), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara.
- _____ (2001), "Kadı", **DİA**, 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 69-73.
- Özcan, Aslı (2018) **Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3, MEB, İstanbul.
- _____ (1983), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 2, MEB, İstanbul.
- Redhouse İngilizce - Türkçe Sözlük (1974), İstanbul.
- Sak, İzzet (2006), "Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iyeye Sicillerine Göre)", **SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (16), Konya, 493-523.

- Schacht, Joseph (1986), **İslam Hukukuna Giriş**, (Çev. Mehmet Dağ, Abdülkadir Şener), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- _____ (1997), “Nikâh”, **İslam Ansiklopedisi**, 9, MEB, 257-261.
- Solak, İbrahim ve Uysal Zeynep, “Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)”, **Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır**, 1000.
- Sümer, Faruk (1988), “Ağa”, **DİA**, 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 451-452.
- Şemseddin Sâmî, (1989), **Kâmûs-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Şen, Murat (1999), “Osmanlı Hukukunun Yapısı”, **Osmanlı**, 6, Ankara, 327-339.
- Taş, Kenan Ziya (2003), “Osmanlı Kamu Hukukunda Hükümdara Vekâlet”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (7), 68-77.
- _____ (1998), “Arşiv Malzemesi Olarak Şer’iyye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Tarih Araştırmaları”, **T.C. Başbakanlık I. Şûrası Tebliğler-Tartışmalar 20-21 Nisan**, Ankara, 179-.
- Tosun, Miraç (2005), **Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Mülk Satışları (1148-1735/1153-1741)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2018), **Trabzon’da Cemaatler Arası İlişkiler (1700-1770)**, Serender Yayınları, Trabzon.
- Tulum, Mertol (1977), **Tursun Bey Târîh-i Ebü’l Feth**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
- Tuş, Muhiddin (1999), “Konya Şer’iyye Sicil Belgelerine Göre Osmanlı’da Temsil Müessesesi: Vekâlet”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, (14), 135-155.
- Türk Dil Kurumu, (1983), **Türkçe Sözlük**, 2, Ankara.
- Uğur, Yunus (2010), “Şer’iye Sicilleri” **DİA**, 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 9-11.
- Usta, Sebahittin (2004), **Trabzon’da Borç-Alack İlişkileri (1693-1700)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- _____ (2015), **Trabzon’da Vakıflar (1550-1650)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1963), **İlmiye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (1988), **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ (1988), **Osmanlı Tarihi**, 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara Yörük,
Saim (2011), “Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4, (18) 290-297.

Zeydan, Abdülkerim (1976), **İslâm Hukuku'na Giriş**, (Çev: Ali Şafak), Sırdaş Yayınları, İstanbul.

EKLER

مدینه طریفون علامتند قاشنه محل سکنه انزلت صوز بنت بانول
 نام ذممه طرفیند بیع انی البیایه وکیل اولور رمضان بن حسن
 و ابرهیم ابن کز علی نام کذلک شهادتله ایله ثابت الوکاله اولو الک اوله
 یورکه نام ذمی محبس شرح خط لازم التوقیر من یوم کذلک رفی ایشو صاحب
 السفر پنا بود و ولد صور نام ذمی و ابرهیم بن حسن بالطرح الصراف اقرار و اعتراف
 ایدوب موکلام فریورنگ یورک نا کیمین فوسیت بر اولوق نام ذمی ده
 واقع بر طرفین تناص ذمی ملک و بر طرفین فضیل ملک و بر طرفین ابرهیم ملک
 و بر طرفین بستان ملک ایله محدود و ممتاز اولور بیکر سکنه و کت
 یزیند منسکه اولو صندق و اقلند بر یار فوقه و بر باب تختانی
 ملک مندر لیس و بر صری تغییر اولور انباری چار طاقچه ایلیز منزه
 و غیر مندر کلیل و توابع و لواحقه یوز قطعه ایدوب فوسیت طرفیند اجماع
 قبول حاوی بیع بات صحیح شرحی ایدوب فریورنگ بنا بود د میه بیع ابروب
 قبض محدود و تسلیم بیع محدود ایدوب بعد الیوم مندر لیس مندر فریورنگ
 چایور ذمیک ملک مندر لیس کیمین و جنی مختار ملکیت اوزر
 منقر اولسون دیو بالوکاله اقرار و اعتراف ایدوب کون هرکه منقر اولور
 و عوض اوزر چار اولو اقرار و طایفی الموله ارفق بنا بود و جان
 قبول و شفاها تصدیق و عقوب ایدوب کما وقع بالطلب کتب اولور
 قرانی الیوم السادس عشر من شهر رجب الاول کتبع و ثانیین و التوح

مصطلق اندوز فریورنگ
 ناسد یورک
 حطاطی
 ولد دوم
 حطاطی
 ولد دوم
 حطاطی
 ولد دوم
 حطاطی
 ولد دوم

1851/3/6

Medinei Trabzon mahallatından Ganita mahallesi sakinelerinden Sona bt. Yanol nam zimmiye tarafından beyi atiyül beyana vekil olub Ramazan b. Hüseyin ve İbrahim b. Gezer Ali nam kimesneler şهادتleri ile sabitül vekale olan Alek Veledi Yorgi nam zimmi meclisi şeri hatırlazımüt tevkirde mezburenin zevci işşbu sahibüs sefer Panayod Veledi Sava nam zimmi muvacehesinde bittav izsaf ikrar ve itiraf idüb müvekkilem mezburenin Yomra nahiyesinde Hostpirulak (hoçpirolak/palavrak) nam karye de vaki birr tarafdand Tanas zimmi mülki ve bir tarafdand Fazlı mülki ve bir tarafdand İbrahim mülki ve bir tarafdand Bostan mülki ile mahdud ve mumtaz olub silki mülkinde ve tahtı yedinde müselik olan hendek dahilinde bir bab fevkani ve bir bab tahtani mülk menzillerini ve bir sarbi tabir olunur ambarı çardak ile eşcari müsmire ve gayrı müsmiresiyle ve tevabi ve levahıkıyla yüz kıta esedi guruşa tarafeynden icab ve kabul havi beyi batı sahih şeri ile zevci merkum Penayod zimmiye bey idüb kabzı maadud ve teslim ve mahdud eyledi badelyevm menzili mezbur merkum Penayod zımminin mülki müşterasıdır keyfe mayeşa ve yehtar mülkiyet üzere mutasarrıf olsun deyu bilve kale ikrar ve itiraf eyledikden sonra mukırrır mezburun vechi meşruh üzere cari olan ikrar ve kelimatını el mukırrır leh el merkum Penayod vecahen kabul ve şifahen tasdik ve tahdik idecek ma vaka bittaleb ketb olundu fi yevmussalis aşere min şehri Rebiülevvel sene seba ve semanin ve elf.

و لا اقره منقسم محمد ابا بن كاشف محمد ابا
محمد علي طي امان زاده و بكار علي بن في الاشباه بيك ابا امان بن
عبد الرحمن انا و اولاد ابي حسان بن ابا امان بن
تكملي محمد ابا و حمزة چاوش ابا و ساير اهل عبادت و ولايت
هم خفتر و هم كتبه مجلس شرعيه في الافران قره ضي ابا بن
صن رس نام كنه ختروه كلا خانلر و للاقره
مظفر چاوش ابا جيس ختروه برن و كبر نصب
و مقامه نائب قناب ابيوم دبيره بول محفوظ
فندي اولندس محمد ر في التيمم لثامن
و القشريس من لظوم احوام لسم اصر
و تفتين و الف
لجا 2 دوسرى تكمل محمد ابا
محمد

1851/134/4

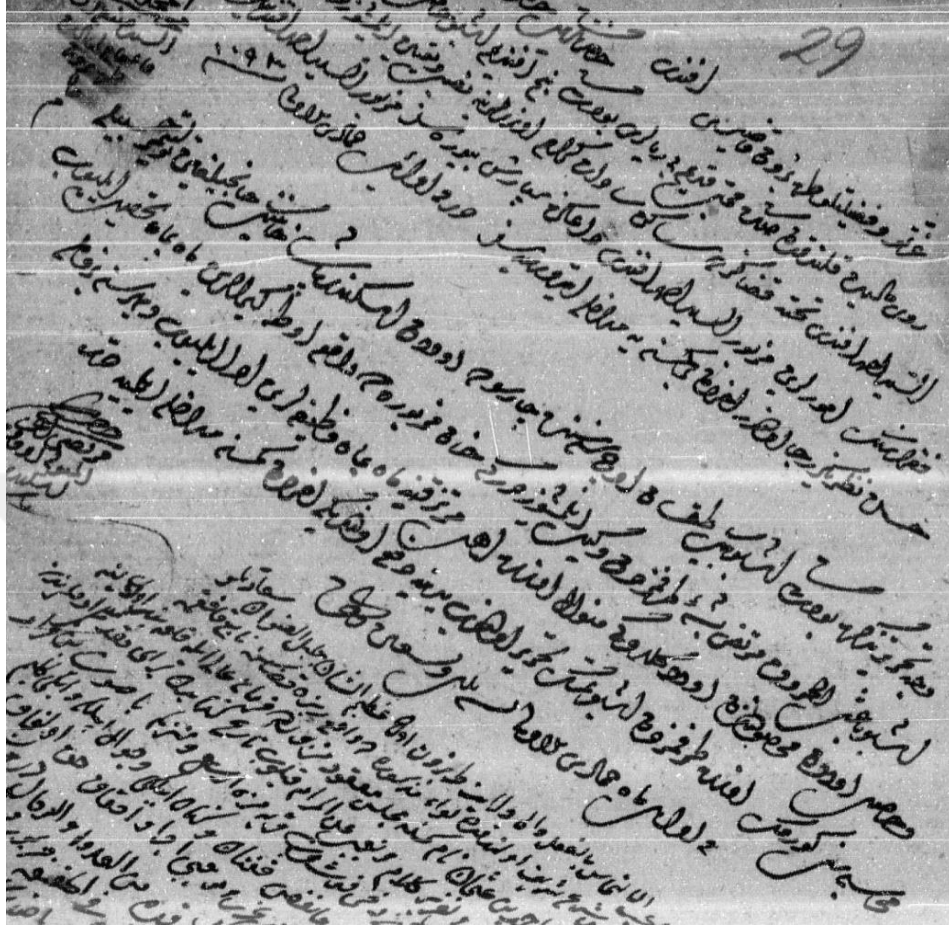
Fahrul akran mütesellim Mahmud Ağa bin Kaşif Mehmed Ağa Mehmed Ali Çelebi Çırakzade ve Bekar Ali Beşe fahrul eşbah Bünyad Ağa Elhac bin Süleyman Abdurrahman Ağa ve Ömer Ağa ibni Satılmış Ağa Elhac Ali ve Uzun İbrahim Beşe Tekeli Mehmed Ağa ve Hamza Çavuş Ağa vesayirleri ayan-ı vilayet cem-i gufr ve cem-i keşir meclisi şeride fahrul akran Kara Hasan Ağa bin Hüseyin Reis nam kimesne kîdvetül emasil velakran Mustafa Çavuş Ağa yerine vekil nasb ve makamına naibi minab eyledim dediği sicili mahfuzakaydolundu tahriren fil yevmüssami vel işrin min Muharremül haram li sene ehadi ve tisin ve elf.

۶۶ عز ترکن بود که یک طرفه بر لکنه محسوب (اولی) (وزن حکره بده لکنه)
ملکخانه شادروکه (صاحب) (غالبی) (کسکه) (مربون) (معدن) (اطمین) (کشیو) (حافظ) (الوقت)
محدای شادروکه (صاحب) (غالبی) (مورین) (طالین) (و) (غلب) (اولوب) (رلیح) (الوقت)
دوتوز (ای) (یک) (شیوز) (ای) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین)
شیوز (ای) (بروم) (بشین) (ویکرم) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین)
قانونه (سلف) (تاج) (بازار) (روکه) (صنطه) (وزرین) (فاری) (میرلر) (وزرین) (وزرین)
(مورین) (عبر) (شرح) (القانونه) (اولا) (کلدوک) (مستول) (وزرین) (وزرین) (وزرین)
صفتی (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین)
مخالفة (خانق) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین)
نسخه (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین) (وزرین)

1851/137/5

Velhıfsı temessük budurki bindoksan bir senesine mahsub olmak üzere Trabzon Eyaletinin Çakırcı reayasının hizmetine emri paşışahıyla memur olduğumuz hasebiyle tarafımızdan Derviş beyi vekil nasb idüb irsal eylemişizdir zıkr olunan kazalarda her ne kadar Çakırcı var ise mezbur Derviş Beğ yedinde olan emri paşışahı sureti mucebince vaki olan rüsumlarını verüb muhalefat eylemeyesüz deyu.

1851/150/2

Vechi tahriri teskere budurki iş bu bin doksan üç senesinde çarşuda olan İskender Paşa Hanının hancılığını ...hasebiyle ile iş bu baishul huruf Murtaza Beşe tarafımızdan vekil eylemişizdir ki hanı mezburda vaki oda kiralarnını mah be mah tahsil eyleyüb ve hasıl olan mahsulunden ola geldiği minval üzere ehli mürtezikaaya mah be mah vazifeleri eda eyleyüb veresiz ve beher sene bizümle muhasebesin görmek üzere tarafımızdan iş bu temessük tahrir olunub yedine def olunduki aherden kimesne müdahale eylemeye hurriren fi evail mah-ı Cemaziyel evveli sene selase ve tisin ve elf.

ÖZGEÇMİŞ

Tuğba ŞAHİN 10.08.1991 tarihinde Trabzon'un Yomra İlçesinde dünyaya geldi. İlk Öğretimini 2. Sınıfa kadar Prof. İhsan Koz İlköğretim Okulu'nda 3. Sınıftan itibaren Bedri Rahmi Eyüboğlu İlköğretim Okulu'nda okumuş olup liseyi Fatih Lisesi'nde tamamladı. 2011 yılında EYOF Olimpiyatlarında gönüllü olarak çalışıp buradan sertifika aldı. Aynı yıl içerisinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümünü Kazandı. Okuduğu dönem içerisinde son sınıfta Pedagojik Formasyon Eğitimi almaya hak kazandı. 2015 yılında bu bölümden mezun oldu. Yine 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yüksek Lisans eğitimine başladı.

ŞAHİN bekar olup, orta düzeyde İngilizce bilmektedir.